

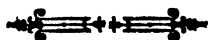
UNIVERSAL
LIBRARY

OU_194404

UNIVERSAL
LIBRARY

शारदाश्रम प्रथमाला — पुष्प १७ वें

वन्हाडी लोकगीतें

संग्राहक—

श्री. पांडुरंग श्रावण गोरे

प्रस्तावना लेखक—

श्री. यशवंत खुशाल देशपांडे

एम्. ए. एल्. एल्. बी.,

एम्. आर. ए. एस्.

प्रकाशक—

श्री. नारायण नागोराव हूड

बी. ए. एल् एल्. बी., यवतमाल

[पुस्तकाबद्दलचे या आवृत्तीचे सर्व हक्क शारदाश्रमाकडे आहेत.]

मुद्रकः—

श्री. प. वि. जोशी,

प्रोप्रायटर्— श्री सोमेश्वर प्रेस,

अमरावती.

== अनुक्रमणिका ==

विषय	पृष्ठ	विषय	पृष्ठ
निवेदन		२० बाळ पोटीं सामावला	२८
प्रस्तावना		२१ नेलें अशुद्ध डोण्यांत	२९
जोहार		२२ मोठ्याचा नवरदेव	३१
१ पहिली माही ओवी	१	२३ नार पुत्रानं भाग्यवंत	३२
२ सोडा वाट कृष्णदेवा	२	२४ कोणी पाहिला सुखांत	३३
३ यमुनेचं पाणी थोडं	४	२५ करे नार येरझारा	३४
४ वेणी घातली हातांनी	६	२६ जिलबी तार तोडे	३५
५ पंढरी बहु लांब	७	२७ माहेरा गेली राणी	३६
६ पंढरपुरांत	८	२८ झाल्या तिन्ही सांजा	३७
७ सीता गेली वनवासा	१०	२९ सखु बहीण सतीची	३८
८ झाले सारं रातोरतीं	१२	३० कुंडाची महती मोठी	३९
९ जळे लंका रावणाची	१४	३१ सखा माहा गेला वाया	,,
१० गुरुपूजा	१५	३२ भरत्या बाजारांत	४०
११ कुठं उचलला मठ	१७	३३ गोरीनं छंद केल्या	४२
१२ देवाच्या देउळांत	१८	३४ कसारीण बाईस	४३
१३ उगवला नारायण	२०	३५ घाले कोण रोज फेरी	४४
१४ पाणी वरून पडतें	२१	३६ वर माय जागी करा	४५
१५ सकाळच्या पाहरीं	२२	३७ उपाशी गेले दादा	४६
१६ पाहे वाट गोविंदाची	२४	३८ गोरीला लागे पान	४७
१७ लाल महालाचा दिवा	२५	३९ भितळी पलंग	४८
१८ केलें दान जातें वाया	२६	४० गाले आसूं मोरा वाणी	४९
१९ भावांनीं वाहिनी नेच्या	२७	४१ पारध्या दादास	५१

विषय	पृष्ठ
४२ ढोळा भरून पाहीन	५२
४३ पुढं पारणं फिटलं	५४
४४ नीळकंठ झाडावर	५६
४५ उजेड महालांत	५८
४६ शेजारीण बाईस	६०
४७ गांवाला गेले बाई	६१
४८ गाईचं गोठाणं	६३
४९ नाही कपाळ रंगलं	६४
५० माहा जीव गेला	६७
५१ पूस पाय रूमालानं	६९
५२ मोजे वाधिणीच्या दाढा	७०
५३ जाणें शेवटीं एकले	७२
५४ जाळी उरल्याची गुंफ	७३
५५ माझे दोन्ही कडे नेत्र	७५
५६ भाऊजी म्हणा राम	७७
५७ एका कुशीचे वैरी झाले	७८
५८ मिठाची लाही झाली	८०
५९ करे शेवट साजरा	८२
६० अहुळी मरण	८३
६१ माळ्याच्या वाडींत	८४
६२ राखण देव शिरीं	८७
६३ पराया नारी सठीं	८८
६४ जहरी नाग बाई	९०

विषय	पृष्ठ
६५ पिंजरा पडे सुना	९१
६६ माहेरा जाते बाई	९४
६७ आवळी आली फुला	९६
६८ मंजुळ पायीं बाजा	९८
६९ पाहिल्यानं गरवार	१००
७० काय वहिनी मनांत	१०१
७१ मैनाचे ओले केस	१०४
७२ फूल वाहतें नाजुक	१०५
७३ राजा कसा भुलवला	१०६
७४ लाल कुसुंबी पागोटी	१०८
७५ उभ्या मांडांचे दारी	११०
७६ माढ्या आईनं न्हाणलं	११२
७७ सासऱ्याला जातां	११४
७८ सुर्या डोलला दिवसा	११६
७९ उदार सती जीवा	११८
८० टांगा अंगणी बंगई	१२०
८१ हासत सखा उभा	१२१
८२ नांव घे न्हाण करणी	१२२
८३ डोळे वाटे कडे राहे	१२४
८४ उभे महादेव पाराबती	१२४
८५ कोण्या शेवट गताला	१२६
शब्दसूचि	
शुद्धिपत्र	

निवेदन

शारदाश्रम ग्रंथमालेंतील हें सतरावें पुष्प महाराष्ट्र—रसिकांस सादर करतांना मला अत्यानंद होत आहे. या गीतांचे संकलनकार श्री०पां०श्रा०गोरे हे प्रसिद्धिपराङ्मुखनेच्या गुणामुळें विशेष नावाजलेले नसले तरी, विदर्भाचे एक प्रतिभासंपन्न कलावंत कवि आहेत. 'बोवडे बोल' व 'वाणीचा हुरडा' या दोन रसाळ काव्यसंग्रहांचें प्रकाशन करून, काव्य—यशाच्या मानाचें शैला पागोटें त्यांनीं अगोदरच मिळविलें आहे. प्रस्तुत गीतांचा लवकरच स्मृतिशेष होणारा 'कच्चा माल' वऱ्हाडांतील कांहीं भागांत फिरून, देशमुख, पाटील, किसानवर्ग, गुराखी इत्यादिकांकडून त्यांनीं परिश्रमाने मिळविला. अत्यंत विस्कळित असलेलीं गीतें, त्यांचे चरण, वा अर्धचरण यांची चोखंदळपणें त्रिषयवारी करून, प्रत्येक कवितांना साजेसे मथळे देऊन, योग्य ठिकाणीं योग्य ओळी वा शब्दोपयोजून, त्यांच्या भोवती असलेल्या 'कैचणकचऱ्यां'तून त्यांनीं ही सौरभशालीं फुलें टिपलेलीं आहेत. शिंपल्याच्या जोडींतील इतस्ततः विखुरलेल्या, अर्ध मौक्तिकावस्थेंतील मलीन वालुका—कणिकांवर, चुनखडी सारख्या द्रवाचें संस्करण करून 'कालव' ज्या प्रमाणें त्यांचें तेजदार मोत्यांच्या जाळ्यांत रूपांतर करतो, तीच अव्वल दर्जाची कुशलता, या बाबतींत संकलनकारांनीं दाखविलेली आहे, असें मला वाटतें ।

देशमुखांदि वऱ्हाडी लोकांच्या सामाजिक चालीरीती, कौटुंबिक घटना, घरगुती कुळकथा, ऋणखर ऋजु जीवनक्रम वगैरेचीं विविध प्रतिबिंबें या काव्यांत हुबेहुब उमटलेलीं आहेत. उच्च वर्गातील सुखवस्तु मराठ—मोळा रमणींनीं रचलेल्या गीतांचें बहुशः हें संकलन असल्यामुळें त्या स्त्रियांत दगगोचर होणारा शालीन दबाब या गीतांतहि भरून राहिलेला आहे. त्यांत उत्कळंखल उन्मादता नसली तरी अभिजात अभिस्वीस दचणारी आर्तता पूर्णांशानें रिंगण घालून राहिलेली

दिसेल.स्त्रियांनीच स्त्रीस्वभावांच्या गोफाचे पीळ कलाकुसरीनें विणलेले वा उकललेले असल्यामुळें, या सहजस्फूर्त गीतांना नाटकी कृत्रिमतेचा वास चुकून देखील येत नाही. या कलाकृतींतील अर्थ स्त्रियांच्या अनुपम रूपाप्रमाणें लोभनीय असून, नादमाधुर्य त्यांच्याच किन्नरस्वराप्रमाणें श्रवणसुभग आहे ! चालीचा एकजिनसीपणा जाणवतो; पण एकतारीच्या एकच एक षड्ज सुराप्रमाणें ऐकायला तोही अवीट लागतो !

वऱ्हाडी भाषेच्या या प्रातिनिधिक ग्रंथाचें, प्रसिद्ध विद्वान इतिहास संशोधक श्री. य. खु. देशपांडे एम्. ए. एल् एल् बी यांनीं मूलग्राही समालोचन केलेलेंच आहे; त्यामुळें मला आणखी जास्ती कांहीं सांगण्यासारखें नाहीं.

शारदाश्रमचे अध्यक्ष लो० नामदार अगे यांनीं खास ग्रंथप्रकाशनाकरतां पाचशे रुपयांची उदार देणगी दिली. त्यांतून ३२५ रु. चा खर्च प्रस्तुत संग्रहाकरतां झालेला आहे. लोकनायकाचे याबद्दल आभार मानणें अगदीच औपचारिक दिसत असले, तरी त्याचा कृतज्ञतापूर्वक उल्लेख केल्यावाचून मात्र रहावत नाहीं. सोमेश्वर प्रेसचे मालक श्री. आबासाहेब जोशी यांनीं पुस्तकाच्या छपाईचें काम आस्थापूर्वक व आकर्षक करून दिलें, त्याबद्दल त्यांचेही आभार मानणें आवश्यक आहे.

श्री. गोरे यांनीं वऱ्हाडी भाषेचें वैभव रक्षिण्याची बहुमोल सेवा केली याबद्दल त्यांना महाराष्ट्र-रसिक गौरवाचे धन्यवाद देतीलच; पण असा मौलिक ग्रंथ त्यांनीं शारदाश्रमास प्रकाशनार्थ देऊन त्याची लोकप्रियता वाढविण्यास सहाय्य केलें, याबद्दल संस्थेचा कार्यवाह या नात्यानें मी तूर्त तरी त्यांचे हार्दिक आभार मानून लेखणीस विराम देतो.

श्री. नारायण नागोराव हूड,

बी. ए. एल्एल् बी.

‘ परागकर्ते ’ यवतमाळ.

प्रस्तावना

—0—

१ संग्रहकार श्री. गोरे: - शारदाश्रम, यवतमाळ या संस्थेतर्फे लोक-वाङ्मयाचे संशोधन आणि त्याचा अभ्यास चालू आहे, त्याचे दृश्यफल ह्मणजे “ वऱ्हाडी लोकगीते ” हा ग्रन्थ होय. वऱ्हाडांतील सुप्रसिद्ध कवि आणि शारदाश्रमाचे एक उत्साही सदस्य श्री. पांडुरंग श्रावण गोरे यांनी वऱ्हाडांत विशेषतः उमरावती आणि यवतमाळ जिल्ह्यांत फिरून अनेक स्त्रियांच्या तोंडून गाणी ऐकून तीं जशींच्या तशींच उतरून घेतलीं. त्यांनी केलेला हा संग्रह बराच मोठा आहे; तथापि त्यांतील निवडक ८५ गीते एकत्र करून तीं शारदाश्रमाचा स्वीयग्रन्थ ह्मणून प्रकाशित करण्याकरितां त्यांनी संस्थेच्या स्वाधीन केलीं. त्यांच्याव संमतीनें, संस्थेनें या ग्रन्थास प्रस्तावना लिहिण्याचें काम माझ्याकडे सोपविल्यामुळे, तें मी अख्यानन्दांनं करीत आहे. श्री. गोरे यांनी ज्या समाजांतून हीं गीते गोळा केलीं त्या समाजाचे ते एक घटक आहेत; व ज्या बोलींत हीं गीते आहेत, तीच त्यांची मायबोली असल्यामुळे, हें संग्रहाचें कार्य त्यांनीं आपुलकीच्या भावनेनें मोठ्या उत्साहानें केलें आहे.

२ मराठीच्या पोटभाषा आणि प्रस्तुत गीतांची भाषा:—
आपणास शहरांतून लोक-वाङ्मयाच्या विस्तृततेची आणि विविधतेची इतकी कल्पना येत नाही. परंतु ज्यांना शहर सोडून खेड्यांत जाऊन राहण्याचा आणि तेथील बहुजन समाजाशी, कांही दिवस तरी, एकरूप होण्याचा प्रसंग आला त्यांना या गोष्टीची पूर्ण जाणीव होते. महाराष्ट्राच्या विस्तृत मर्यादामध्ये, मराठीच्या अनेक पोटभाषा नांदत असल्यामुळे, हें लोक-वाङ्मयही निरनिराळ्या पोटभाषेतून विखुरलेलें आढळून येतें. डॉ. ग्रिमर्सन यांना आपल्या भाषा पाहणीमध्ये वऱ्हाड मध्यप्रान्तांत १९ आणि दक्षिण महाराष्ट्रांत १९ अशा मराठीच्या, एकूण ३८ पोटभाषांची नोंद केली आहे. प्राचीन विदर्भ ह्मणजे,

नागपूर मराठी प्रान्त, वऱ्हाड, निजामचा मराठवाडा आणि पूर्ण खानदेश, या भागांत सुद्धा नागपुरी, वऱ्हाडी, घाटावरची (बालाघाटी) आणि खानदेशी इतक्या प्रमुख पोटभाषा येतात. नागपूर मराठी प्रान्त ह्यटला तरी खास नागपुरी आणि चांच्याची असे दोन भाग पडतात. नुसतें वऱ्हाड संबधानेंच बोलावयाचें झालें तर तेथेंही आपणास पोटभाषेची एकवाक्यता दिसून येत नाही. वणी, पांढरकवडा हे तालुके चांच्याच्या भाषेशी संलग्न आहेत. उलट जळगांव, चिखली, मलकापूर या भागांत खानदेशी भाषा जवळ आहे. पुसद, वाशीम या तालुक्यांतील भाषा घाटावरील भाषेशी संमिश्र आहे. उमरावती जिल्हा, अकोल्यांतील कांहीं भाग, यवतमाळ जिल्ह्यांतील यवतमाळ, दारव्हा हे तालुके यांमध्ये राहणारे लोक जी भाषा बोलतात तिलाच वऱ्हाडी पोटभेद ह्मणतां येईल. या पोटभाषेंत सुद्धा ब्राम्हण इत्यादि पांढरपेश्यांची बोली आणि कृषि-प्रधान वर्गाची बोली असे दोन प्रमुख उपभेद मानतां येतील. प्रस्तुत ग्रन्थांतील गीतें श्री. गोरे यांनीं विशेषतः देशमुख, पाटील इत्यादि उच्च आणि कुलीन घराण्यांतील स्त्रियांकडून आणि प्रसंगविशेषीं सामान्य कास्तकार आणि मजूर इत्यादिकांच्या स्त्रियांकडूनही मिळविलीं आहेत. या कारणामुळें पांढरपेशी वर्गाच्या वऱ्हाडी भाषेशी या गीतांची भाषा थोड्याशा फरकानें जुळती आहे.

३ पोटभाषेचा जिवंतपणा:— येथें ही गोष्ट नमूद करणें अवश्य आहे कीं, अखिल महाराष्ट्राची प्रास्थिक भाषा आणि सुशिक्षितांची बोली ही सामान्य असल्यामुळें आणि वऱ्हाड-नागपूर प्रांतांत पुरुषांच्या आणि स्त्रियांच्याहि शिक्षणाचा प्रसार झपाट्यानें होत असल्यामुळें, सुशिक्षित स्त्रियांचा भाषा एकाच वळणाची होत चालली असून त्यांच्या पुरता तरी पोटभेद लुप्तप्राय होत चालला आहे. आपली पोटभाषा आपुलकीनें राखून ठेवण्याची क्षिति बाळगणारे कै. मोरोपंत अभ्यंकर, डॉ. केशवराव दफ्तरी यांच्या सारखे प्रथितयश विद्वान केवळ अपवाद ह्मणून आपणास दाखवितां येतील. तथापि सुशिक्षितांना सुद्धा बहुजन समाजाशी व्यवहार करतांना पोटभाषेचा अवलंब करावा लागतो. पोटभाषा जिवंत ठेवण्याचें कार्य बहुधा स्त्रिया आणि

बहुजन समाज यांच्याकडून अखंड चालू असतें; आणि पोटाभाषांची तुलना करतांना त्यांच्याच भाषांचा अभ्यास करणें अवश्य असतें.

४ लोक-वाङ्मयाची विस्तृतता:— लोक-वाङ्मयाचे ही गद्य आणि पद्य असे दोन विभाग आहेत. दोन्ही प्रकारचें वाङ्मय विस्तृत असलें तरी तें बहुधा लिपिवद्ध झालें नमून त्याचा प्रसार परंपरेनें वाणीनेंच होतो. भाषेंत रूढ अमलेल्या म्हणी, स्त्रियांच्या व्रतांशी संबद्ध अमलेल्या कथा आणि कहाण्या, लळितांतील, दंडारींतील आणि तमाशांतील सोंगांच्या झडत्या, हरदामांच्या आणि पुराणिकांच्या नकला आणि कथा, गोंधळ्यांची गद्यरूप आख्याने, लहान मुलांना वडाल माणसांनीं सांगितलेल्या कहाण्या, आणि मनोरंजनाकरितां सांगितल्या जाणाऱ्या कथा आणि कहाण्या यांचा मुख्यत्वेंकरून गद्य-वाङ्मयांत अंतर्भाव होतो. तसेंच स्त्रियांचीं गाणीं आणि ओव्या, मुलांचीं भोंडल्यांचीं आणि भुलाबाईंचीं गाणीं, पोवाडे, गोंधळ्यांची पद्यमय आख्याने, लावण्या, मजने, दंडारींतील कवनें आणि चौक, कलगीतुऱ्यांचीं कवने, मातामायचीं गाणीं, महादेवाचीं गाणीं इत्यादि विविधप्रकारच्या गीतांचा या पद्य-वाङ्मयांत समावेश होतो. यावरून कल्पना येईल कीं, लोक-वाङ्मय किती विस्तृत आहे व या क्षेत्रांत कार्य करण्यास केवढा वाव आहे. भरल्या गंगेंतून एक पळीभर पाणी घेऊन तें जनता-जनार्दनाच्या चरणीं अर्पण करण्या-इतकाच हा 'वऱ्हाडी लोकगोते' ग्रन्थ प्रकाशित करण्याचा आमचा हा प्रयत्न आहे.

५ लोक-वाङ्मयाची उपयुक्तता आणि सुशिक्षितांची कामगिरी:— ऐतिहासिक पोवाडे एकत्र करून श्री. शालिग्राम यांनीं पुष्कळ वर्षांपूर्वीं ते प्रकाशित केले होते. तथापि लोकभाषा आणि सामाजिक संस्कृति इत्यादि दृष्टीने लोक-वाङ्मयाचें महत्त्व पटवून त्याकडे सुशिक्षितांचें लक्ष वेधण्याचें कार्य २५ वर्षांपूर्वीं भारत इतिहास संशोधक मंडळानें आपल्या इति वृत्तांत धनगरांच्या ओव्या, भोंडल्यांचीं गाणीं इत्यादि प्रसिद्ध करून केलें आहे. त्या नंतर पुणे, मुंबई, धुळे येथें श्री. दिनेकर शास्त्री, श्री. साने गुंजो इत्यादि

विद्वानांनी लोकगीतें प्रकाशित केलीं आहेत. गुजराती लोक-वाङ्मया संबंधानें श्री. कालेलकर आणि हिंदी लोक-वाङ्मया संबंधानें पं. रामनरेश त्रिपाठी यांचो लिखाण आणि परिश्रम प्रसिद्धच आहेत. महाराष्ट्रांतही श्री. मुंडळे, पै. शिकंदरलाल आतार, श्री. वेंडे, श्री. राम आठवले इत्यादिकांचे परिश्रम, ज्यांनीं त्यांचे निरनिराळ्या मासिकांतील लेख वाचले असतील त्यांना कळून येईल. वऱ्हाड-मध्यप्रान्तांत सुद्धा श्री. वा. वी. जोशी (मूळ) आणि श्री. वा. कृ. चोरघडे यांचे अनुक्रमें चांदा आणि नागपूर या भागांतील गीतांचे संप्रह लोक-वाङ्मयांत उत्कृष्ट भर टाकीत आहेत. अद्याप या वाङ्मयाच्या अभ्यासा-कडे सुशिक्षितांचे लक्ष द्यावे तसें वेधलें नाहीं. भाषेच्या दृष्टीनें, अथवा ऐतिहासिक, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक दृष्टीनें लोक-वाङ्मयाचें महत्त्व अद्याप, जसें पटात्रें तसें पटलें नाहीं, ही गोष्ट जरी खरी आहे; तरी या पंचवीस-तीस वर्षांचे अवधीत, मुंशीच्या पावलानेंच कां होईना, पग जी प्रगती झाली आहे, ती निःसंशय उत्साहवर्धक आहे. लिपिबद्ध नसलेलें विस्तृत वाङ्मय धुंडाळून एकत्रित केल्याशिवाय आणि त्याचा अभ्यास केल्याशिवाय आपली भाषा, आपला समाज, धर्म आणि संस्कृति इत्यादि बाबींचा सुसंगत इतिहास आपणास कळणें शक्य नाहीं, ही गोष्ट उघड आहे. प्रीक आणि रोमन संस्कृतीचा पगडा इंग्लंडवर बसण्यापूर्वी इंग्लंडांत असलेली संस्कृति शोधून काढण्याकरितां इंग्रज विद्वानांना तत्पूर्वीच्या लोक-वाङ्मयाचा शोध करून त्याचा अभ्यास करावा लागला, ही गोष्ट इंग्रजी-वाङ्मयाशी परिचित असलेल्या विद्वानांना सुप्रसिद्धच आहे.

६ लोक-वाङ्मयाची निर्मिति:— हें एवढें विस्तृत वाङ्मय कोणी, कसें व कधीं निर्माण केलें हें कळणें दुरापास्तच आहे. लोककथा आणि लोकगीतें हीं कोणत्याहि समाजांत आणि कोणत्याहि काळीं अस्तित्वांत होतीं, हें आपणांस उपलब्ध वाङ्मयावरून कळून येतें. लोकभाषेंत रूढ असलेल्या कथा-वरून आणि गीतांवरून रामायण, महाभारत इत्यादि पुराण ग्रंथांची निर्मिति झाली, असें पाश्चात्य आणि पौरात्य विद्वान संशोधकांचें मत आहे. तत्पूर्वी प्रचलित

असलेल्या कथा एवढेच नव्हे तर तत्पूर्वीच्या गीतांचे अववेष ही पुराणांतून हुडकून काढून ते दाखवू शकतात. हें वाङ्मय निर्माण व्हावयास अनेक व्यक्तीचे, अनेक शतकांचे परिश्रम कारणीभूत झाले आहेत. लिपिबद्ध नसल्यामुळे तें वाङ्मय वाणीच्याच द्वारा प्रसार पावले आहे, त्यामुळे त्याला सतत वाहणाऱ्या नदीचें स्वरूप प्राप्त झाले आहे. त्यांत निरनिराळ्या ठिकाणावरून निरनिराळ्यावेळीं वाङ्मयाचे नवीन नवीन झरे मिळून त्याचें भुजिवंत स्वरूप कायम राहिले आहे. ख्रियांचीं गाणीं आणि ओव्या ह्मणण्याची प्रथा अमिलषितार्थ चिंतामणि ग्रंथावरून ११ व्या शतकांत ही महाराष्ट्रांत सुरू होती, असें दिसून येतें. ११ व्या शतकांतील निदान ४।५ तरी मराठी गीतें त्याग्रन्थांत संरक्षून ठेविलेलीं आढळून येतात. त्यामुळे त्या गीतांच्या भाषेचें तत्काशीन स्वरूप आपणास पहावयास मिळतें. नुकतेंच आढळलेलें एक गीत येथें देत आहे—

शुद्धरूपें जो दानव सुरवंचऊणि वेददूषण बोलूऊणि
माया मोगहिया तो माझी पसाऊ करू

हीच गीतें परंपरेनें सुखोद्गत चालत येऊन आपणास आज ऐकावयास मिळालीं असतीं तर त्या गीतांचो भाषा आज प्रचलित असलेल्या भाषेशी सद्दश अशी आढळून आली असती.

लोक-वाङ्मयापैकीं पोवाडे आणि लावण्या हाच वाङ्मय प्रकार असा आहे कीं, ज्यांतून बहुधा कल्यांच्या नांवाचा निर्देश असतो व क्वचित् कालही दिला असतो. संदर्भितरून सुद्धां कधीं कधीं अंदाजानें काळ निश्चित करतां येतो. अशा तऱ्हेची शाहिरी रचना करणारे सगनभाऊ, होनाजीबाळ, प्रभाकर, राम जोशी, अनंत फंदी इत्यादि अनेक व्युत्पन्न आणि अव्युत्पन्न, ब्राह्मण, अब्राह्मण आणि मुसलमान, प्रसिद्ध आणि अप्रसिद्ध असे कवि महाराष्ट्रांत होऊन गेले. ही प्रथा अद्यापहि सुरू आहे. श्री. विनायकराव सावरकर, श्री. खाडीलकर, श्री. मुळे यांसारख्या विद्वानांनीं मुद्दाम विशिष्ट उद्देशानें शाहिरी काव्य रचना केली आहे. तथापि अंतः स्फूर्तीनिहि पोवाडे, लावण्या इत्यादि-कांची लोक-वाङ्मयांत भर पडत आहे. वऱ्हाडांतील दोन उदाहरणें नमुन्या-

दाखल देत आहे. चाळीस वर्षांपूर्वी महागांव येथील मडके या नांवाच्या कुळकर्ण्यावर सरकारी पैसा खाल्याबद्दल आरोप आला, पुढे वाशिम कोर्टात मुकदमा चालून तो निर्दोष सुटला. त्या प्रसंगावर, विष्णुदास] कवीने “नका खाउं हो जहर दादा पैसा सरकारी” हा सुप्रसिद्ध पोवाडा रचला. वऱ्हाडच्या या भागांत तो पोवाडा प्रसिद्ध असून शारदाश्रमानें प्रसिध्द केलेल्या “विष्णुदासांची कविता” या पुस्तकाच्या पहिल्या भागांत प्रसिध्द केल्या आहे. सन १३२४ फ. (स. १९१४) मध्ये दारव्हा तालुक्यांतील आजंती या गांवीं राहणाऱ्या धना नांवाच्या महारानें आपल्या महाराज भागेंत मारवाड्याचा पोवाडा रचला आहे. त्याची एकंदर १५ कडवीं आहेत. शेवटचे कटवें असे आहे -

सन तेरासेचो वीसाला । खाकी साहेबाच्या आजंतीला ॥
धना भगतानं छंद जोडला । भजुन आहे चववाच्या पायाला ॥
आकाजी पाटलाच्या कामाला । बरड्याचें वावर राखायले

महिन्यानं हो दादा ॥ १५ ॥

शेतावर राखण करणाऱ्या मजूर आणि निरक्षर महारानें हा पोवाडा रचला, हें याचें वैशिष्ट्य आहे.

७ लोक-वाङ्मयाचा आगळी एक प्रकारः— वऱ्हाड-नागपूर प्रान्तांत दण्डार ह्मणून एक करमणुकीचा प्रकार आहे. तो सामान्य जनतेत फार लोकप्रिय आहे. हा खेळ श्रीकृष्ण आणि गोप गोपी यांच्या वृंदावनांतील रासकीडेवर आधारलेला आहे. गावांत प्रमुख जागी मंडप घालून रंगभूमि तयार करतात. लडान मुलांना श्रीकृष्ण, गोप, गोपी यांची सांगें देतात. नाटकांत रंगभूमीवर नांदीच्यावेळीं जसे नट उभे करतात त्याप्रमाणें या मुलांना ओळीने उभे करितात. त्यांच्या हातां टिपऱ्या असतात. त्यांच्यामागें तुणतुण (चांडके) टाळ, ढोलकी वगैरे घेऊन गागारी व वाजविणारी मंडळी असते; त्यांनीं गाणें म्हणावयाचें, व ढोलकीच्या आणि टिपऱ्यांच्या तालावर नाचत मुलांनीं पुढें आणि मागें चालत असावयाचें. मधून मधून निरनिराळीं सांगेंदी आणीत असतात. हे खेळ बऱ्या दसऱ्या पासून सुरू होतात ते ४ । ६ महिने

चालतात. शेतांतील पीक तयार होत आल्यामुळे, कास्तकारांचीं मनं प्रफुल्लित असल्यामुळे करमणुकीच्या प्रकाराकडे यात्रेळीं त्यांना लक्ष द्यावयास बरीच सवड असते. या दंडारीमध्ये कृष्ण गोपींची, इतर देवांची आणि पुराणांतील इतर कथानकांवर हीं रचिलेलीं कवनें म्हणत असतात. देवळी (जि. वर्धा) येथें सुमारे १०० वर्षांपूर्वी जगन्नाथ नांवाचा एक कवि होऊन गेला, त्यानें महा-भारतांतील कथानकांवर सामान्य जनांला समजेल अशा भाषेत चौक नांवाचा कविता-प्रकार रचला आहे. हे चौक दंडारीमध्ये सर्वात्र म्हणत असतात व ते लोकांमध्ये फार प्रीय आहेत. या चौकाची कल्पना येथ्याकरितां एक चौक खाली देत आहे—

द्रोणपर्व-अभिमन्युवध

चालः— म्हणे पार्थाला जलदि करावी इकडे केंसी गती
विजय म्हणे भय काय आम्हाला तुम्हि असतां सांगातो
पार्थ आणि भगवान् रथारूढ आले शिबिरा प्रति
टीपः— करि नमस्कार धर्मासि तेव्हां फाल्गुन
कां म्लान वदन बोलसी आम्हां लागुन
म्हणे काय वदन दाखवूं तुला सांगुन

भिळवणीः—अभिमन्यू पडला रणीं आम्हाला जनीं टाकुनी गेला
रथा खालीं पडला पार्थ कसा अनर्थ वाडिलांही केला जी
धिःकार भवं वीरांसि तुम्हीं युद्धामि बाल कां नेला

प्रस्तुत उतारा बऱ्हाडचे संस्कृत कवि आणि साहित्यिक श्री. मा. ना. डाऊ वकील दारव्हा यांनीं जगन्नाथ कवीच्या काव्याचा संग्रह केला आहे व त्यांना मुखोद्गत आहे, त्यांतून तो त्यांनीं पाठविला आहे. जगन्नाथ कवीचे चौक महा-भारताप्रमाणेंच रामायणांतील ही प्रसंगेवर आहेत.

८ लोक-वाङ्मयाचा प्रसारः—या लोक-वाङ्मयाचा जो प्रसार होतो तो केवळ वाणीच्या भरवंशावरच होतो. या वाङ्मयास *Survival of the fittest* (चांगलें तेंच टिकतें) हा न्याय तंतोतंत लागू पडता. चांगलीं

गाणीं व चांगल्या कथा यांचा प्रसार लवकर होतो व त्या परंपरेनें टिकून राहतात. ज्या कथांची अथवा गीतांची जनतंत अभिरुचि उत्पन्न होत नाही. त्या तशाच लयास जाताने. आजच्या काळांत बोलपटांच्या योगानें आणि ग्रामोफोन रेकर्डच्या सहाय्याने गाण्यांचा प्रसार महाराष्ट्राच्या कोना कोपऱ्यांत सुध्दा ताबडतोब होतो. “ आर्धा बीज एकलें ” “ यमुनाजळीं खेळूं खेळ कन्ह्या चाल ” किंवा “ रानांत गेली बाई शोळ ” या सारख्या गाण्यांचा जनतंत सर्वात्र प्रसार व्हावयास हीच साधनें कारणीभूत आहेत. प्रसार झाला तरी तीं टिकून राहणें अथवा त्यांचा लोप होणें हें त्या त्या गाण्यांच्या योग्या-योग्यतेवर अवलंबून आहे.

विष्णुदास कवींचीं “ कृष्णा माझा छंद सारा सोडसोडरे ” किंवा “ चहुं कडून आलें आभाळ गं । लेकरं आपलें संभाळ गं ” यासारखीं पदे अथवा त्यांच्या लावण्या आणि आरत्या, अष्टके, त्यांच्या कवितांचा संग्रह छापून प्रसिध्द होण्यापूर्वी किती तरी वर्षांपासून मराठवाडा आणि पुसद, वाशीम या भागांत अगदीं खेड्यापाड्यांतून सुध्दा लोकांच्या तोंडीं असत. शिवकालीं सुध्दा संत तुकोबाच्या अभंगांचा सर्वा महाराष्ट्रांत प्रसार झाला होता. महाराष्ट्रांतील भागवत धर्माचें तत्कालीन केंद्र जें पंढरपुर त्या ठिकाणीं, सर्वा निरनिराळ्या ठिकाणची वारकरी भजनी मंडळी जमत, त्यांनी तुकोबाच्या अभंगाचा महाराष्ट्रांत सर्वात्र प्रसार केला; अद्यापही तें कार्यं मुळं आहे. तुकोबांच्या अभंगांची जनतेवर आजही जी पकड आहे ती अभंगांच्या गाण्यांच्या आवृत्तिवर आवृत्ति निघाल्या म्हणून नव्हे, तर वारकरी भजनी मंडळीमध्ये ते परंपरेनें चालत आले आहेत म्हणून.

अगदीं चालूं काळाचें उदाहरण घ्यावयाचें म्हणजे वऱ्हाडांतील प्रसिध्द तुकडोजी महाराजांचें. या वीस वर्षांतच ते प्रसिध्दीस आले. त्यांनीं केलेलीं कवनें सोपीं, अर्थपूर्ण आणि कर्णमधुर असतात. त्यांनीं खंजिरीवरच्या भजनाची एक विशिष्ट पध्दत प्रचारांत आणली. या वीस वर्षांत जनतंत वऱ्हाड नागपूर प्रान्तांत इतका प्रसार झाला आहे कीं त्यांचीं कवनें म्हणणारीं भजनी

मंडळें गांवोगांवीं निर्माण झालीं आहेत. असलीं मंडळें नसतील तेथें ही भजनांत तुकडोजी बुआंचीं कवनें म्हटलीं जातात. एवढेंच नव्हे तर दारावरच्या भिक्षेकऱ्यांच्या तोंडूनही तीं कवनें ऐकूं येतात. लिपिबध्दतेशिवाय नुसत्या मुखानेंच वाङ्मयाचा जनतेंत कसा प्रसार होतो, याची उदाहरणें म्हणून वरील उल्लेख केला आहे.

९. प्रस्तुत गीतांची निर्मिती:— प्रस्तुत ग्रंथांत संग्रहित केलेलीं गीतें कोणीं रचिलीं हें जरी निश्चयात्मक रीतीनें सांगतां येत नाही तरी तीं स्त्रियांच्या दृष्टिकोनांतून बाहेर पडलेलीं आहेत. त्यांत स्त्री सहज अंतःकरणाचा ओलावा आहे, हृदयाला मेदणारे अनुभवाचे बोल आहेत. पिता-माता, बंधुभगिनी, पति, पुत्र यांच्या संबंधीं नारीहृदयांत अखंड वाहणारा प्रेमाचा झरा आपणांस या गीतांतून आढळेल. थोडक्यांत सांगात्रयांचें झगजे वऱ्हाडांतील कुळोनः आणि उच्च अशा देशमुख, पाटोल इत्यादि वजनदार समाजांचें, स्त्री मध्य कळून, रेषाटलेलें, वास्तविक दिग्दर्शन या गीतांत साठविलें आहे. हीं गीतें सहज सुंदर असून त्यांची भाषा प्रसादयुक्त आणि ओषवती आहे. या गीतांत आलेले उपमा दृष्टांत त्या समाजांत वावरणाऱ्या स्त्रियांच्या रोजच्या व्यवहारांत आढळणारे आहेत. या गीतांमधून आपणास कवीची व्युत्पन्नता दिसणार नाही; छंद, अलंकार, भाषा, रस इत्यादि साहित्याच्या अगोपांगाचे, तारावरील डोंबाऱ्यांच्या कौशल्या प्रमाणें, अभ्यासानें अत्ममात् केलेली कुशलताही आढळून येणार नाही; परंतु या गीतांमधून ओसंडलेली भावनेची उत्कटता आपल्या अंतःकरणांत अगदीं साता पड्या पलिकडे जाऊन बसलेल्या-वृत्ति उचंबळून सोडतील. सारांश वऱ्हाडांतील पाटील, देशमुख इत्यादि उच्च आणि कुळोन घराण्यांतील अंगावर बेताचे पण निवडक अलंकार असलेल्या मर्यादशील आणि निसर्ग सुंदर अशा महिलाप्रमाणें त्यांचीं हीं गीतेंही सहज सुंदर, हृदयग्राही आणि मनाला आनंद देणारीं आहेत.

सारींच गीतें महिलांनीं रचिलीं असतील असें नाही. स्त्रियांवरितीं म्हणून रचिलेलीं गीतें हीं यांत असणें असंभवनीय नाही. प्रसिध्द महाराष्ट्र-

कवि मोरोपंत यांनी खास स्त्रियांकरिता म्हणून रचिलेली सीता-गीत इत्यादि गीतें प्रसिध्दच आहेत. तसलाच प्रकार या गीतांतही असणें अशक्य नाही. गीतांच्या निर्मितीला निरनिराळ्या स्त्रियांचाही हातभार लागलेला असावा. सकाळच्या निवांत आणि शांत वेळीं जात्यावर हात फिरत असतांना स्त्रियांचें कोमल अंतःकरण माता, बंधु, पति, पुत्र यांच्या भोवती प्रेमरज्जुनें वेढे घेत असतें; अशावेळीं स्फूर्तियुक्त अशा नव्या नव्या ओव्या बाहेर येत असतात, असा अनुभव आहे. त्याचप्रमाणें चार दिवस माहेरपणाकरितां आलेल्या मुली शरदृक्तुमध्ये माडी पोणिमेंपासून दिपवाळीपर्यंत आपल्या प्रेमळ भगिनी, समवयस्क भावजया आणि मैत्रिणी यांच्यासह चांदण्यारात्रीं अंगणामध्ये टांगलेल्या झोपाळ्यावर गाणीं ह्याणत असतात, तेव्हां नवीं गीतें, नव्या ओव्या अथवा ओव्यांचीं चरणें स्फुरण पावून गीतांमध्ये भर पडणें अगदींच अशक्य नाही.

१० गीतांची भाषा, व्याकरण आणि शब्द संपत्ति:—
 वऱ्हाडी भाषेशी परिचित नसणारांकरितां प्रस्तुत गीतांतील भाषेसंबंधानें चार शब्द लिहिणें अवश्य आहे. सर्वमान्य मराठीभाषा आणि प्रस्तुत वऱ्हाडी ग्रामीण भाषा आणि त्याचप्रमाणें नागपुरी ग्रामीण भाषा यांमध्ये एक विशेष लक्षांत येण्यासारखा फरक आहे. तो हा कीं ण च्या जागीं वरील दोन्ही उपभाषेंत न येतो आणि ळ च्या जागीं वऱ्हाडी ग्रामीण भाषेंत य येतो आणि नागपुरी ग्रामीण भाषेंत र येतो. हीं गीतें छापतांना अखिल महाराष्ट्रभाषीयांच्या सोयीकरतां मुळांत न आणि य च्या जागीं जेथें सर्वमान्य भाषेंत अनुक्रमें ण आणि ळ येतो तेथें ण व ळच दुरुस्त करून छापला आहे. चटकन लक्षांत येणारा दुसरा विशेष ह्याणजे प्रथम पुरुषीं एकवचनीं वर्तमान काळाचा क्रियापदाचा तिन्ही लिंगी तो हा प्रत्यय आहे; आणि तृतीय पुरुषीं एकवचनीं वर्तमान काळाचा क्रियापदाचा पुल्लिंगी प्रत्यय ते असा आहे. जसें मी (स्त्रीलिंगी) जातो; तो जाते इत्यादि क्वचित् ठिकाणीं या गीतांतून सर्वमान्य भाषेशी जुळतीं रूपें दिली आहेत; तथापि बहुतेक ठिकाणीं मूळ रूपेंच कायम ठेविली आहेत. “जसें दंडाचा पाळणा वाजते कारकीर” (गीत नं ४८); “दोघ्या नारीचा पुरुष करते विचार

मनीं ” (गी. नं. २४) बहीण ह्यगते “ भाऊ करतो सोबरा ” (गीतनं. १८). तिसरा विशेष या दोन्ही उपभाषांमध्ये वर प्रमाणेंच समान आहे, तो हा कीं माझा, माझी, माझें या ऐवजी माहा, माही, माहें हीं रूपें येतात. चांयाजवळील मराठवाड्यांतील भागांत माझा ऐवजी महे असें रूप येतें; हे रूप संस्कृत मद्य-मूला जवळ आहे. “ पहिली माही ओवी ” या पहिल्या गीतापासूनच हीं रूपें आढळून येतील.

या गीतांतील शब्दसंपत्तीचा हा विशेष आहे कीं, यांत सर्वमान्य भाषे-पेक्षा अरबी आणि फारशी शब्दांचा भरणा फार आहे. हा मध्यप्रांत व-हाडांतील सर्वच उपभाषांचा विशेष आहे. दुसरी ही एक गोष्ट नजरेस आणावयाची ती ही कीं, या गीतांत प्राचीन मराठींत रूढ असलेले पण हल्लींच्या सर्वमान्य भाषेत लोप पावलेले, असेही अनेक शब्द आहेत. वाचकांच्या सोयीसाठीं सर्वमान्य भाषेत रूढ नसलेल्या कांहीं शब्दांचे अर्थ तळटीपांत दिले आहेत. या भाषेत वैशिष्ट्यानें आलेल्या शब्दांची अकारविल्हेनें अर्थासह आणि शक्य तेथें उपपत्ती सह शब्दसूचि तयार करून शारदाश्रमांत ठेविली आहे. कागदाच्या महागाईमुळे ती प्रकाशित न करतां मागें ठेवावी लागत आहे. भाषेच्या दृष्टीनें या गीतांचा अभ्यास करण्याची आवश्यकता निर्माण झाल्यास ती सूचिही पुरवणी रूपानें प्रकाशित करतां येईल. अमरसा, अदुळी, आडस इत्यादि कित्येक शब्द सर्वमान्य भाषेस अपरिचित असल्यामुळे, त्यांचें मूळ शोधून काढणें भाषेच्या अभ्यासाच्या दृष्टीनें अवश्य आहे. तळटीपांत न आलेल्या पण अवश्य वाटलेल्या शब्दांची अर्थासह छोटी सूचि दिली आहे.

या गीतांत आलेलीं कितीतरी वाक्यें ह्यणीवजा उपयोगांत येण्यासारखी आहेत. जसें “ नार पुत्रानें भाग्यवंत ” (गी. नं. २३) “ कोणी पाहिला सुखांत काय दोषीचा गोविंद ” (गी. नं. २४) “ भरताराचें दुबळया जुनं फाटकं नेसावं । बाप समरथ आई त्याच्या वसरीं नसावं ” (गी. नं. ५१) “ कुपाच्या आसऱ्यानें वाढते हिरवें तण । भावाचे शेजारांत नांदे खुशाल बहीण ” (गी. नं. ५८) “ भांडते झगडते एकाचे एक होते । मारून कां

कधी काडी पाणी वाहते तुटते ? ” (गी.नं. ५८) “रसला भरतार कधी भोळा झणूं नाहों । नाग उयशाचा काळा जहरी मोठा बाई ” (गी. नं. ६४) या प्रमाणें किती तरी उदाहरणें देतां येतील.

११ गीतांची देवाण घेवाणः—प्रस्तुत गीतांमधून कांहीं गीतें वऱ्हाडच्या बाहेर गेलीं असतील व कांहीं बाहेरूनही आलीं असतील. पण अशी देवाण घेवाण झाल्यावर गीतांच्या भाषेंत, ओव्यांच्या आणि चरणांच्या संख्येंतही कमी अधिक फरक झाला असला पाहिजे. श्री. वेंडे यांनी प्रतिभा मासिकांत (अं. ९ व. १९३३) छापिलेलें गीत आणि “मोजे वाधिणीच्या दाढा ” (गी. नं. ५२) हें ताडून पाहिल्यास कळेल. ही देवाण घेवाण होतांना भाषेचा कसा फरक हीतो हें पुढील चरणावरून कळेल. “बाई तुम्ही बऱ्या कृष्ण तुमचा बरा । नित्य येतो घरा राधिकेव्या ” हा संत एकनाथ महाराजांच्या एका प्रसिद्ध अभंगाचा पहिला चरण आहे. मोगलाईत मराठवाड्यापैकीं आमच्या शेतीच्या गांवीं भजनामध्ये तो चरण “बाई तूमि बऱ्या क्रिस्न तुमचा बरा । नीत येते घरा राधिकेच्या ” याप्रमाणें एकावयास मिळाला. आपल्या बोलीशी मिळतें घेव्याचा हा स्वाभाविक धर्म सर्वात्र आढळून येतो.

१२ गीतांचें अंतरंगः—लोक-वाङ्मयासंबंधानें आणि प्रस्तुत गीतांसंबंधानें प्रास्ताविक स्वरूपाचें विवेचन केल्यानंतर गीतांच्या अंतरंगांत प्रवेश करावयाचा. वाग्देवीच्या मंदिराच्या प्रवेशद्वारापर्यंत आणून सोडण्याची उपाध्यायीची तेवढी कामगिरी माझ्याकडे होती. मंदिरांत प्रवेश केल्यावर वाग्देवीशी समरस होऊन तिच्या गुणांचा आस्वाद घेण्याचें कार्य रसिक वाचकांवरच सोपविणें योग्य आहे. व्याख्यान ऐकण्यापेक्षा साखरेची गोडी प्रत्यक्ष रसनेनें चाखल्यावर उत्तम कळते. प्रस्तुत गीतांची गोडीही वाचकांना प्रत्यक्ष अनुभवानेंच कळण्यासारखी आहे. प्रस्तुत संग्रहांत एकूण ८५ गीतें आहेत. विषयांचें वर्गीकरण न करतां श्री. गोरे यांनी गीतें निवडून प्रत तयार केली, तोच क्रम कायम ठेवून गीतें छापिलीं आहेत. तसा वास्तविक एका गीताचा दुसऱ्या गीताशी संबंध नाहीं. आपापल्यापरी तीं स्वतंत्रच आहेत.

यांत देवादिकांचीं गीतें आहेत. पुत्रवात्सल्य, पतिपत्नि प्रेम, पितापुत्री, बन्धुभगिनी इत्यादि संबंधांचीं गीतें आहेत. विवाह, पुत्रोत्सव इत्यादि मंगल प्रसंगावर गीतें आहेत. द्विभार्या संसार, विवाहित आणि पाटांच्या पत्नींचा संबंध, पतिपत्निविरह इत्यादि अनेक विषय या गीतांमधून हलुवारपणें हाताळले आहेत. या गीतांमधून सर्वत्र आढळणारी भावनांच्या धाग्यांची गुंफण सरसतेनें उकळून दाखविण्याचे कार्य, कलेपेक्षा शास्त्राला जास्त महत्त्व देणाऱ्या माझ्या सारख्या वेदाभ्यासजडाच्या हातून जमावयाचें नाही. तें कार्य भावनांशी समरस होणाऱ्या कुशल कलाभिज्ञानी करावयाचें आहे. तथापि सर्वत्र व्यवहारांतील सभर्पक उपमा, ' उगवला नारायण ' या गीतांतील सुंदर उत्प्रेक्षा, ' काय वहिनी मनांत ' या गीतांतील हृदयाला गुदगुल्या करणारा गोड विनोद या सारखीं अनेक शोभा स्थळें या गीतांमधून विखुरलेलीं आहेत; त्यांकडे नुसता अंगुलिनिर्देश तरी केल्यावांचून राहवत नाही. रसिक बंधुभगिनी प्रस्तुत गीतांचा प्रेमानें आदर करतील असा मला भरवसा वाटतो.

शारदाश्रम,
यवतमाळ.
१-११-४२

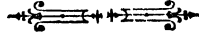
यशवंत खुशाल देशपांडे.

जोहार !

झोळी फाटक्या चिंध्याची	मारूनिया बगलेला
पाय टाकतां दारांत	हात लावला पोटाला !
केली बारिक पिठाची	भाकर ती फोफेदार
पान केळीचें मांडून	जेऊं घातला महार !
कोर तुकडा वाढला	आत्मा माहा निववला
सुगरिणी मायवाई !	नांव तुमच्या पित्याला !
फेडूं कसे उपकार	झाला थोर डोई भार
मुके पायाचें लेकरू	करे लवून जोहार !!

श्री० पांडुरंग श्रावण गोरे,
पांढरकवड,

वन्हाडी लोकगीतें

पहिली माही ओवी : : : १

पहिली माही ओवी पहिला माहा नेम
तुळसीखाली राम
दुसरी माही ओवी गाते पांची पांडवाला
पाठच्या भावंडाला
तिसरी माही ओवी, गाईन साऱ्या गोता
देवा! माझा रघुनाथा !
सासरा मोतीदाणा. सासु रतन माउली
नवरऱनांची पेवली !
सासरा महादेव सासुबाई पारबती
आले पोटी गणपती !
माहे वडील मामाजी जशी देवाची मुरत
मामी गंगेचे तीरथ !
वडील चुलता बाई ! आहे घराला मंडण
चुलती बिजलीचं पान !
बाई ! वडील भासरा, जन्माचा माहा भाऊ
काशी गंगेवाणी जाऊ !
खोडेल देर पुरा टाके अंगावर पाणी
भिजे साडी मिरादाणी !

वन्हाडी लोकगीतें

रंगेल कसा देर टाके अंगावर पीठ
भरे चोळी रत्नटीक !
नंदा आम्ही भावजया लोक म्हणती “ बहिणी ”
नातं चालवा वहिनी !
आंगणांत बागशाही जाईजुईचा आनंद
लाल शालीची ननद !
नांदा भरून अंगणीं चिमण्या पाणी पिती
तांड ननंदुल्या धुती ।
बहीण पित्याची मोठी आली माही आत्याबाई
पदर मोत्याजाई !
माहया बुगडिचे झोंक. शेजी म्हणे “ आले कोण ”
पाहुणे बंधु दोन
नदीच्या थडीवरी उतरला कोण राजा
नंदई होये माझा
गांव कराडी बागेंत. कोण उतरली राणी
ननद माही मानी !
मोंवद मोठें घर पुढें वसरी तारांची
आंत बैठक सख्याची !

सोडा वाट कृष्णदेवा !

: : २

पाण्याला जाऊं गड्या ! चौघीचे चार दोर
वाटेचा मुशाफर मागे पाणी झारभिर

१ लहान नणंदा २ नणंदेचा नवरा ३ सीमेवर ४ माळवद

सोडा वाट कृष्णदेवा !

पाण्याला जाऊं गड्या !
उन्हानं झळकल्या
पाण्याला जाऊं गड्या !
पहा बुडाला दिवस
पाण्याला जाऊं गड्या !
कोण चुनखडी मारी
पाण्याला जाऊं गड्या !
राहिली उभी गोरी
पाण्याला जाऊं गड्या !
कालवडी गवळ्यांच्या
पाण्याला जाऊं गड्या !
कोण हिरव्या शालूची
पाण्याला जाऊं गड्या !
कोणा पाहते राधिका
पाण्याला जाऊं गड्या !
जातो नीळकंठ गांवा
पाण्याला जाऊं गड्या !
झरत ओली झाली
पाण्याला जाऊं गड्या !
आवळे झाले भारी
पाण्याला जाऊं गड्या !
लवे बारिक कंबर
पाण्याला जाऊं गड्या !
वाटेनं बाई नार

बाई! सांगड्या सांगड्या !
हातीं तारांच्या बांगड्या !
रस्त्यानें वाल्या वाल्या
कृष्णाच्या गाई आल्या
बंधुच्या अडावरी
पिंजेच्या नधीवरी !
कोण बाई ! अडावरी
बाजुबंद लहरा मारी !
सख्या एका तोलनीच्या
सुना लेकी मालनीच्या
आपण नवत्या नारी
नटली गोपिका गोरी
पाणी भरती बायका
तिच्या मनांत ओळखा
हारीनं या उभ्या राहा
साज रथाचा ग पहा !
अंधाऱ्या वडाखालीं
लाल तिचा तो महाली !
गळ्या सोनियाची सरी
पडते भुजीवरी !
नेस नवा पितांबर
चिन्त्या पडूं दे शंभर !
लालपिशवी तारांची
कोण्या चालली हौशाची

वन्हाडी लोकगीतें

पाण्याला जाऊं गड्या !	चरवी गुंडावर !
हेलकावे, चालूं कशी	सांडे पाणी भरभर !
पाण्याला जाऊं गड्या !	पाण्याच्या अडावरी
नको राहूं उभी बाई !	घागर डोईवरी !
पाण्याला जाऊं गड्या !	कृष्ण धरतो पदर
मंदिरांत बाळ तानं !	फार मांडला गजर !
पाण्याला जाऊं गड्या !	पितळी गुंड नवा
झाला उशीर सड्याला	सोडा वाट कृष्ण देवा !

यमुनेचं पाणी थोडं

: : ३

कृष्णाचा जन्म झाला	अंधार झमझम !
गोकुळ नगरांत	झाल्या विजा चमचम !
कृष्णाचा जन्म झाला	वाजे गगनांत टाळ
गर्जे आनंदानं बाई !	सारा गवळी वेटाळ !
कृष्णाचा जन्म झाला	वाजे गगनांत भेरी
गवळ्यांच्या वेटाळांत	आनंद घोरोघरी !
गोकुळ अष्टमीला	कृष्णाचा जन्म झाला
पोळा देवकाबाईनं	सण आनंदाचा केला
कृष्ण गोकुळांत आला	खेळ मांडला नईत
येतां जातां राधिकेच्या	मागे गळ्याचा ताडूत
मथुरेच्या बाजाराला	जातां गौळण एकली
उभा अडवुनी वाट	कृष्ण फोडतो दुतळी !

*

*

*

यमुनेचं पाणी थोडं !

यशोदा माय बाई !
गवळ्याच्या राधिकेचं
यशोदा माय बाई !
गवळ्याच्या राधिकेचा
यशोदा माय बाई !
गवळ्यांच्या लेकी सुना
यशोदा माय बाई !
आम्हाला कां रोज बाई !
यशोदे ! कृष्ण कसा
गडे ! ठक तुहा लेक
बाई ! कृष्ण मोठा फंदी
जातां पाण्याला कां बाई !
लावतो केशरी गंध
यशोदा बाई ! उभा
मांडतो बाळ लीला
चळले गोकुळांत

*

*

*

मिषें चेंडवाच्या कृष्ण
कान्हा बुडाला डोहांत
पहा डोहांत सावळा
काळ्या नागावर उभा

कृष्णाला या सांगा कांहीं
टाके उबडुनी दही !
कृष्ण तुहा मोठा धीट
रोखतो कां पाणघाट !
कान्हा तुहा मोठा फंदी
कोंडतो कां बागामंदी !
कृष्णाला या सांग गड्या !
मार्गे टोपाच्या बुगड्या !
आम्हाला हा म्हणे “सखु”
मार्गे कपाळाचें कुंकू
खेळ मांडतो आंखरीं
तोडे गळ्यांतली सरी !
कपाळी उभा चिरी !
कृष्ण राधिकेच्या दारीं !
यशोदे ! तुहा लेक
लहान मोटे लोक !

टाके यमुनेंत उडी
गोकुळांत रडारडी !
अंगाला देतो मोड
पाणी यमुनेचं थोडं !

वन्हाडी लोकगीतें

वेणी घालती हातांनीं

: : ४

देव विठोबा मिळून
सांग काहून रुक्मिणी !
देव विठोबा प्रेमाचा
बोल काहून रुक्मिणी !
कशी विठोबाचे शेजी
म्हणे ' अंबीर बुक्याची

*

*

देवी रुक्मिणी रुसली
देव विठोबा उठोनी
देवी रुक्मिणी रुसली
प्रीतीचे पांडुरंग
देवी रुक्मिणी रुसली
प्रीतीचे पांडुरंग

*

*

देव विठोबा बोलला
देवी रुक्मिणी बोलली
देव विठोबा बोलला
देवी रुक्मिणी बोलली
देव विठोबा बोलला
देवी रुक्मिणी बोलली
राजा विठोबा बोलला
राणी रुक्मिणी बोलली
बोले रुक्मिणी रागांत
सांगा जनीच्या बाळ्याला

चौघाशी सदा गोड
मुख तुहे असे जड !
चौघांत बसणेवाला
असा धरिसी अबोला ?
राणी रुक्मिणी बसेना
झाली गर्दी सोसवेना ! ”

*

बसली देउळामागे
स्वतः समजावी अंगें
पाय टाकते तळ्यांत !
हात घालिती गळ्यांत
बसली वाळवंटी !
धरती हनवटी !

*

“ रुक्मिणी ! पान आण ”
“ तुमची जनी कोण ”
“ रुक्मिणी ! कर विडा ”
“ जनीचा संग सोडा ! ”
“ रुक्मिणी ! सार पाणी ”
“ बोलवा तुमची जनी ”
“ उगाळ रुक्मिणी ! गंध ”
“ सोडा जनाईचा छंद ”
बिठला ! कां नाहीं लाज !
कशाला हो जाता रौज ?

पंढरी बहु लांब !

बोल विठोबा बोलला " नको गडे ! असें बोलूं
जनी अपंग बिचारी होय आपलें लेकरूं "

* * *
जनाईचे मायबाप देव विठोबा रुक्मिणी !
तुळशी बिंद्राबनी वेणी घालती हातांनी !

पंढरी बहु लांब ! : : : ५

पंढरीला जातां वाटेंत मारुती काळा
पाणी सोनियाचं ढाळा !
पंढरीला जातां लाल मारुती साजरा
दोन्ही हातांचा मुजरा !
पंढरीला जातां पहा महादेव उभा
वर देऊळाची शोभा !
पंढरीला जातां नका नेऊं गाडी, घोडे
पाणी चंद्रभागे थोडे !
पंढरीला जातां नका नेऊं मुक्या गाई
पाणी चंद्रभागे नाहीं !
पंढरीला जातां घेतां बरोबर हत्ती
पाणी चंद्रभागे किती ?
पंढरीला जातां जनांच्या मागं मागं
पंढरी डाव्या आंगं !
पंढरीला जातां नाहीं पाहिली भजून
रामेसराच्या बाजून !

वन्हाडी लोकगीतें

पंढरीला जातां वाट गवसेना मला

साधु मिळे संगतीला !

पंढरीला जातां मोकळे सोडले केश

घडली एकादस !

पंढरीला जातां मोकळी माही वेणी

घडले तीर्थ दोनी !

पंढरीला जातां पंढरी किती दूर ?

वाजे वीणा बिनीवर !

पंढरीला जातां पंढरी किती कोस

वाजे टाळ बारामास !

*

*

*

पंढरीला जातां पंढरी बहू लांब

देवाच्या देऊळाला सोन्याचे गरूड खांब !

पंढरपुरांत : : : : ६

बाई पंढरपुरांत

बिलोर रुक्माबाई

बाई ! पंढरपुरांत

सोन्याच्या तागडींत

बाई ! पंढरपुरांत

चोळीसाठी रुक्मिणीच्या

बाई ! पंढरपुरांत

विठु राजा लखपती

लेते सोनियाचे हातीं !

नांदे विठोबा दलाल

मोजे रुक्मिणी गुलाल !

कायचा तो कल्लाबल्ला

शिंपी नामदेव आला !

कपीला गाय 'येली

पंढरपुरांत

विठोबाचे जेवणाला	दुधाची खीर केली !
बाई ! पंढरपुरांत	कपीला गाय एक
आव्या दुधाचा रोजचा	विठोबाला अभिषेक !
बाई ! पंढरपुरांत	कायचा कल्ला होई
चुडा भरते रुक्मिणी	राजा विठु बाकी देई
बाई ! पंढरपुरांत	रुक्मिणीला लगबग !
सव्वा खंडीचा घरांत	करते मोहन भोग !
बाई ! पंढरपुरांत	मोठी रुक्मिणीला घाई !
सवा खंडीची बसून	भाजते एकटी लाही
बाई ! पंढरपुरांत	पहा सोन्याचे रांजण
चंद्रभागेवर नंदी	'पेती पाणी आनंदानं !
बाई ! पंढरपुरांत	विठोबा हलवाई !
सोन्याच्या तागडीनं	मोजे पेढे रुक्माबाई !
बाई ! पंढरपुरांत	विठोबा शुककरी !
राणी रुक्मिणी कपाळीं	लेते कुंकवाची चिरी
बाई ! पंढरपुरांत	पहा विठोबाचे तळें !
सोन्याचं सीताफळ	पाण्याच्या वरती खेले !
बाई ! पंढरपुरांत	झाली विठोबाला रात
पाहते रुक्मिणी वाट	कमानीदरवाज्यांत !
बाई ! पंढरपुरांत	लेते सरस्वती मोती
लेते रुक्माबाई कुंकू	दोघींचा कां एक पती ?
बाई ! पंढरपुरांत	रुक्माबाईची रांधणी
चला जाऊ बाई पाहूं	कशी काचेची बांधणी
लाल रुक्मिणीची साडी	पहा धुण्यानं गादली

१ पति

२ स्वयंपाकघर

३ खराब झाली

वज्रहाडी लोकगीतें

बाई ! पंढरपुरांत	देव सोडतो चमेली !
बाई ! पंढरपुरांत	मारुती कोसावाणी
भरून झारी रोज	गणेश नेतो पाणी !
बाई ! पंढरपुरांत	अधीर बुक्याचे पेव
कंठी माळ हातीं विणा	पायरीला नामदेव
बाई ! पंढरपुरांत	वारा मंजुळ सुटला
पुसते रुक्मिणी शेला	“ देवा ! कशानं फाटला ? ”,
बाई ! पंढरपुरांत	पाऊस बरसला !
पुसते रुक्मिणी शेला	“ देवा ! कसा झाला ओला ! ”
रोज विठोबाची माडी	येगे रुक्मिणी दमानें
कशी वरून हातानें	छत्री धरली नाम्यानें !
बाई ! पंढरपुरांत	साधु संताचा शेजार
तुळसीच्या ओढ्यावर	नित नामाच ^१ गजर !

सीता गेली वनवासा : : : ७

जाते सिता वनवासा	करते विचार मनीं
माझा हातची निंबोणी	टांकल कोण पाणी ?
जाते सिताबाई वना	द्वयती आयाबाया
“ नाहीं रामराया माया	पोटी गरभाची छाया ”
सांगे सीता जातां वनीं	सेवभार ^१ तेलिणीला
“ तेल पुरव तिळाचं	रामाच्या समईला ”
जाते सीताबाई वना	सेवभार वट्टिणीला

१ सेवाभार; निरवानिरव

सीता गेली वनवासा !

“ धुजो हलक्या हातांनी
 जाते सीताबाई वना
 “ पानं पुरव पिकलें
 जाते सीताबाई वना
 “ फुलं पुरव कवळे
 जाते सीता वनवासा
 सीता बसली रथांत
 “ भाऊजी लक्ष्मीमणा !
 ह्याणे सीता “ विसरली
 भाऊजी करा उभा
 विसरली पितांबर
 भाऊजी करा उभा
 रामाच्या शेजेवर
 भाऊजी लक्ष्मना !
 माहेरची वाट बाई !
 भाऊजी लक्ष्मना !
 नोहे माहेरची वाट

*

भयाण वनामंदी
 होती सीताबाई हातीं
 सीतेला वनवास
 केला गवती पाळणा
 सीतेला वनवास
 केली गोठ्याची उयशी

१ वृक्षविशेष

२ वाल्मीकीचें

रामाचा रेशमी शेला ”
 सेवभार बारिणीला
 रोज रामाचे विड्याला ”
 सेवभार माळिणीला
 माझ्या रामाचे पूजेला ”
 रथ चाले थिर थिर !
 लक्ष्मीमण बरोबर !
 टेवा रथ जरा उभा ”
 घरीं कुंकवाचा डबा ”
 रथ जरा तळ्यावर !
 रामाच्या शेजेवर !
 रथ जरा वाळूवर
 राहिला रत्नहार !
 काय पोटीं आडी गुडी
 पुसतां कां घडी घडी ?
 पोटीं तुमच्या कपट
 वन धावडा बेफाट !

*

*
 होतें तौतोबाचें घर ?
 वालवत तिथं चीरें !
 अंकुश बाळ ताना
 आंत निजवला राणा !
 बाळ दोन्ही डाव्या कुशीं
 लागे क्षोप रोज कशीं ?

३ वज्र

वन्हाडी लोकगीतें

लहू अंकुश सीतेच्या
केला रवंदळ त्यानी
वागबाणीन बोलली
कोण वागवानावरी

*

हरिकथा सांगे सीता
राम नगरांत पोथी
बारा दिसांचं वाळंतं
कशी बाई ! एकाएकी
साठ शंभर वानर
सीताबाईला वनांत
साठ शंभर वानर
नेली मिरवत राणी

*

आले पोटीं हिरे दोष
रामाचा फुलबाग !
“ सुखी रामराजा घरीं
कोपला बाई ! वैरी ! ”

*

वनीं आपल्या कर्मांची
लावतो देवा धर्मांची !
गेली सिता धुवायाले
फुटे वाचा वानराले !
रामाचे पायदळ
आले बाई कसें मूळ !
सेना रामाची शीबंदी
नगरांत मेण्यामंदी !

झाले सारे रातोरतीं : : : ८

आला चंद्रभागे पूर
चालला पुरांत पहा
आला चंद्रभागे पूर
सोन्याच्या विटेवर
आला चंद्रभागे पूर
लावल्या जागोजागीं
आला चंद्रभागे पूर
बाई नवल पाण्यांत

दाटे पाणी दोन्ही थड्या !
मारे पुंडलीक बुड्या !
वाहिलें पंढरपूर
उभे विठोबाचें घर !
पाणी मारते उकळ्या
कोणीं सोन्याच्या साखळ्या !
पहा थडीथडी लोक
उभे देव पुंडलीक !

झाले सारे रातोरातीं

आला चंद्रभागे पूर
हार्तीं घेऊन सांगड
आला चंद्रभागे पूर
टेकलं बाभुळबना
आला चंद्रभागे पूर
दया येऊ द्या विठ्ठला !
आला चंद्रभागे पूर
भर ह्रिवाळ्यांत माही
आला चंद्रभागे पूर
देव विठ्ठल टेकून
आला चंद्रभागे पूर
निंबू टाकला भारून
आला चंद्रभागे पूर
उभी राहून काठाला
आला चंद्रभागे पूर
वाटेचा चालणकार

*

आला चंद्रभागे पूर
देव रविमणी गरूड

*

पाणी शिरलं गांवांत
देव चालला धांवत !
पळे पाणी रानोवना
मधे कृष्णाचा पाळणा !
कोंडल्या मुण्या गाई !
तागझा लेकराच्या आई !
पाणी मोठं थंडगार ?
न्हाते काशी दशाहार !
पाणी टेकलं निंबाला
उभा गरूड खांबाला !
नदी चालली भरून
गेले पाणी उतरून !
टेके पाणी आजणाला
मारे हांक साजणाला !
वाहे पाणी तुपावाणी
पाहते का वेड्यावाणी !

*

नेली खरडून रेंती !
झाले सार रातोरातीं !

वन्हाडी लोकगीतें

जळे लंका रावणाची ! : : : ९

जातां राम वनवासा
येतांना रामाची फेरी
जातां राम वनवासा
डोळ्यांच्या पातणीनं
गेले राम वनवासा
दोघांच्या सेवेसाठी
राम लक्ष्मीमण सीता
येतां रामराया घाम
गेली सीता वनवासा
दाट भयाण वनांत
गेली सीता वनवासा
भयाण जंगलांत
वनाचे वनफळं
पानांच्या विड्यामंदी
सासु कैकडूने केले
मनीं वैतागली सीता
लागो भाग पाप्या तुड्या !
सितेला वनवास
मायबहिणी वनांत
सितेला वनवास
रामाच्या रामटेकीं
सोसला वनवास
कसा रामासंग जोडा

*

नाहीं सिता लेली कुंकू
ह्याणे “ मला नका टाकू ”
सीता पाहते आंतून
घेई राम बोलावून !
राणी सीता बरोबर
लक्ष्मीमणजी तयार !
तिघे चालले वाटेनं
पुसे सीता पदरानं !
केली दगडाची उशी
लागे झोप तिला कशी ?
तणाचं आंथरूण
लागे झोप वैतागानं
बाई ! सीता होती खात
रामराया होती देत
हात लावतांच कडू !
गेली वैताग वाड्याले
उभ्या रंगीत माडीले
नाही बोलायाला कोणी
बोरी बाभळी साजणी !
सासु कैकडूनं केला
वरड धुपावला !
जिवावरी सीताबाई !
राज भोगू दिला नाही !

*

*

गुरुपूजा

गेले राम शिकारीला	हातीं शिकार लागली
घरीं जोग्याच्या मिषानं	फेरी रावणाची आली ।
रामाच्या रामटेकीं	वाजे घंटा घणघण
धांवा रामा ! जोडा बाण	सीता आले रावण !
रामाची राणी सीता	कशीं रावणानं नेली
गळ्यांतला रत्नहार	मोती उणारीत ^१ गेली !

*

*

*

सीतेला वनवास	असातसा नाहीं झाला
बोरी बाभळीचा पाला	नाहीं सीतेला पुरला !
सीतेला वनवास	झाला जरी बाई ! बहू
अवघ्या जगामंदी	वाटे कसा गहू गहू !
सीतेला वनवास	रोज लोखंडाचे घण
आले सीतेला म्हणून	आज मोठें देवपण !
सांगे सीता वनीं कथा	बाई ! आपल्या कर्माची !
जळें लंका एकाएकी	कशी पाप्या रावणाची !

गुरु पूजा : : : १०

गुरुचा उपदेश	झाला मोठ्याच्या कन्येला
राज्याचा त्याग केला	अनुभव कळूं आला !
गुरुची गुरुपूजा	रेशमी धोतरजोडी
नाहीं दुबळीला बळ	म्हणुनी मी हात जोडी !

१ पेरीत, फेकीत

वन्हाडी लोकगीतें

गुरुची गुरुपूजा
दक्षिणा दिली वाडी
गुरुची गुरुपूजा
माह्या गुरुच्या चरणीं
गुरुची गुरुपूजा
माह्या गुरुच्या चरणीं
गुरुची गुरुपूजा
दासी दुबळी भरून
गुरुमस्तकीं वाहिली
गुरुमहाराजा ! माही
गुरुच्या कीर्तनाला
करतां गुरुची पूजा
वाजे सोन्याचे खडाऊ
माह्या गुरुबावाजींचं
कसे सोन्याचे खडाऊ
माह्या गुरुबावाजींचं
पार्यां सोन्याचे खडाऊ
गुरुबावाजींचं माह्या
पार्यां सोन्याचे खडाऊ
चालतां गुरुजी माहे
निऱ्या सोन्याचे खडाऊ
गुरुबावाजींचं माह्या
गुरुरायाचे भेटीला
गुरुबहीण भावाची

तबकांत शालजोडी
मला दर्शनाची गोडी !
मजला नाहीं बळ
वाहीन मी गंगाजळ !
मजला नाहीं बळ
वाहीन तुळसदिळ !
एक तुळसीचं पान
करते मनांत ध्यान !
तुळसीची ही मंजुळी
ज्ञानदृष्टि उजळली !
झाली बाई ! मला घाई
झाला नमस्कार नाहीं !
आत्मबोध्याचे ते ठसे !
रूप चालतांना दिसे
शांतीचे शोभते स्थळ
चालणं मोठ स्थिर !
क्षमादयेचे ते मोती
चालणं गं गजगती !
काय वैराग्याचे रवे ?
वीज आगाशी गं ! लवे !
मेत्याचे त्याला घोस
कसं चालणं राजस !
एकली मी कशी जाऊं ?
काय बरोबर नेऊं ?

कुठं उचलला मठ ?

गुरुमहाराज माहे इथून ते दूरदेशीं
लक्ष दुबळ्या दासीचं नित त्यांच्या पायापाशीं !
गुरुमहाराज माहे इथून ग ! बारा कौस !
करते भी हृदयांत दासी अहोरात्र ध्यास !

कुठं उचलला मठ ?

:

:

११

एकांती नगरांत जप करत बसला
गुरु त्याला म्हणा भला !
छुंडा गोसाव्यांच्या बाई ! जाऊ घाना जाते तरी
गुरु उतरवा घरीं
आले गुरुजी नगरा डोले हत्ती गती गती
दक्षिणा झाली किती ?
येतील गुरुजी घरा पाय धुईन ताटांत
तीर्थ घेईन मुखांत ?
पाट चंदनाचे घरीं टाकले हारोहारीं
गुरु बसले वसरीं
सुती बारिक सेवया आधणीं झाल्या लाह्या !
केले ताट गुरुराया !
कसे साळीचे तांदुळ पांढरे मोती छान
भात मोकळा शिजून !
पाट चंदनाचे बाई ! भिंतीदी उभे केले
गुरु बाबाजी जेवले !
चांदीचे पानदान सोम्याचा अडकित्ता
शिणे गुरु विडे बेतां !

वऱ्हाडी लुकगीतें

गुड गुरुजीचें नांव पडुु माह्या सदा कार्नी
कसं विसरु बहिणी !
ठेवला चरणीं माथा बाई ! म्या येतां जातां
दयाळ गे ! गुरु मोटा !
बाहिला पायीं माथा भाव मनांत ठेवून
गुरु दयाळ म्हणून !
माथा ठेवतां नेटून जाते गुरुच्या कृपेनं
सारं दरिद्र फिटून !
दिला गुरुबावाजीनं नको फेकूं मंत्र एक
पुंजाण्यामधीं राख !
दिले गुरुबावाजीनं नको फेकूं मंत्र दोन
उकंड्यामधीं शेण !
चला बाई ! जाऊ पाहूं गुरुजीची बागशाही
आसना खालीं जाई !
* * *
सांगती गुरुची विद्या बाई ! मोठी बळकट !
जाई राणीच्या सकट कुठं उचलला मठ ?

देवाच्या देउळांत : : : १२

देवाच्या देउळांत दिवा जळतो लोण्याचा !
आंत संदुक सोन्याचा !
देवाच्या देउळांत फुलांचे सडगाण^१ !
रोज हरीचं कीर्तन !
देवाच्या देउळांत देव नकशीचा उभा !
रंगाची लाल शोभा !

१ केरांत २ पखरण

देवाच्या देउळांत

देवाच्या देउळांत गोड साखरेची पुडी !

जळे कापराची वडी !

देवाच्या देउळांत नंदीला शेला लाल !

करा नवस कवूल !

देवाच्या देउळांत पुत्रांची लोटालोटी

मागा कृष्ण लाल पोटी

देवाच्या देउळांत पुत्रांची काय वाण ?

मागा कन्या आवडीनं

देवाच्या देउळांत देवाला घाला माळ

मागा पोटीं ताने वाळ !

देवाच्या देउळांत रोज चढते पायरी

भासा मागते माहेरीं !

देवाच्या देउळांत लेक जवळ शेजीची

तुळस लावणीची !

देवाच्या देउळांत कव्हाची^१ उभो राहे

डोळे उघडोनी पाहे !

देवाच्या देउळांत झाली बाई मोठी दाटी

शालीची करा ओटी !

देवाच्या देउळांत बोलते कोण “ देवा

लाव हवेलांत दिवा. ”

*

*

*

देवाच्या देउळांत नको जाऊ कधी सडी^२ !

भावाचा घे वाल कडी^३ !

वन्हाडी लोकगीतें

उगवला नारायण ! : : : १३

उगवला नारायण लाल शेंदराच्या खापा^१
फुले अंगणांत चाफा
उगवला नारायण पहा झाडाझुडावरी
तेज पडे चुड्यावरी !
उगवला नारायण गाडीचे कां गोल चाक ?
पिरथमी^३ नऊलाख
उगवला नारायण करे कसा लखलख
झाडते ही मैना पख !
उगवला नारायण रोज उगवतां पहा
हार्तीं बेलफुलें वहा
उगवला नारायण आभाळ भडक लाल
काय झोकला गुलाल ?
उगवला नारायण जळते तांबडी ज्योत
आला लहरा मारत !
उगवला नारायण बाई ! चंद्रम्याची कीर
कुंकु लाल अणीदार
उगवला नारायण अगनीचा कां पुडका ?
भांत मोल्याच्या सडका !
उगवला नारायण आला पहाड फोडून
दिले सुरंग सोडून !
उगवला नारायण पहा उजेड दुरून
लाल भडके अर्गनि

१ चिपा; लांब तुकडे २ पृथ्वि

पाणी वरून पडतें

उगवला नारायण सारी उजळे दुनिया
किती लावतां समया ?
उगवला नारायण तिरीप पिचळी छान
हांसते हिरवें रान
उगवला नारायण तुहा रानदेवी ! पती
हार्ती ओवाळ आरती

पाणी वरून पडतें : : : १४

पाणी वरून पडतें जमिनी गेल्या घागा
पोवळे पेरूं लागा
पाणी वरून पडतें जमीन शिणारते
मोती हिरे उणारते !
पाणी वरून पडतें पडते उभ्या धारा
तिफणी आल्या घरा
पाणी वरून पडतें गर्जून गर्जून मेघा
सखा झाडाखालीं उभा !
पाणी वरून पडतें टपकतें थेंब थेंब !
करे झाडंछुडं चिंब
पाणी परून पडतें लहरा मारे मुंग
झोंबे पानोपानीं शेंग !
पाणी वरून पडतें बाजरा निसवला
दाणा चिकावर आला
पाणी वरून पडतें तूर बारावर आली
बागल्या फांद्या खालीं

१ सरत्यांतून (वेंळवाची पेरण्याची पुंगळो) दाणे सोडणें

वन्हाडी लोकगीतें

- पाणी वरून पडतें डोले धांडा उसावाणी
काढे जसा नागफणी !
- पाणी वरून पडतें धरे मिरची फुलोरा
भरारला मोतीचुरा !
- पाणी वरून पडतें नार चालली वावरा
हातीं तिच्या विळा दोरा !
- पाणी वरून पडतें कसा मोत्यांचा शिरवा
बाग सख्याचा हिरवा !
- पाणी वरून पडतें काय पाहतां वावरा
धरा धडाल डवरा !
- पाणी वरून पडतें बसे दडून हरणी
झाली मुकी मैनाराणी !
- पाणी वरून पडतें पहा म्हशी डोबोडोबीं
गबळी उभा लोभी !
- पाणी वरून पडतें मोत्यांचा झाराचुरा
जाते पाणी देवघरा !
- पाणी वरून पडतें नदी दोथडी भरून
धार चालली फुटून !
- पाणी वरून पडतें भिजला महादेव
झांके पारवती शैव !

सकाळच्या पाहरीं

:

:

५

सकाळच्या पाहरी
तुळसी खाली राही

सड्याची अंगणीं शोभा
सावळा सम उभा !

सकाळच्या पाहरीं

सकाळच्या पाहरीं	सारवणाची कां घाई ?
राम रथांत बसून	लंकेला सारहोई ^१
सकाळच्या पाहरीं	जोडा हात सूर्यबाणा
म्हणा "चुडियाला माह्या	यशा दे गा ! नारायणा ! "
सकाळच्या पाहरीं	उठा काम धंदा करा
दिली पित्याजीनं गाय	हातीं शेणपाळ्या भरा
सकाळच्या पाहरीं	झाला उशीर सड्याला
संगे सख्याच्या सोवती	आले पानांच्या विड्याला !
सकाळच्या पाहरीं	तिरीप सांदी भिंती
ऊठ ऊठ सूनवाई !	भाग्याचे भागीरथी !
सकाळच्या पाहरीं	सख्यानं कां केली घाई ?
हातमुंडा शाल नवी	भरजरी लावे डोई !
सकाळच्या पाहरीं	सखा उठवी गड्याला
झाला उशीर सड्याला	घाडे पखाली पाण्याला !
सकाळच्या पाहरीं	वेशीला गेले लोट !
धुतले सख्यानं आंग	भिजला अंगणीं पाट !
सकाळच्या पाहरी	भरली हिरवी साडी !
लाडाच्या मैनाईला	आंधण द्या घोडे गाडी !
सकाळच्या पाहरीं	रोज दळाचा ^२ गजर !
मायबाई ! गवळ्यांचा	मला भोवती शेजार !
सकाळच्या पाहरीं	रई ^३ फिरते डेऱ्यांत
डोळ डोलते गौळण	दोर घेऊनी हातांत !
सकाळच्या पाहरीं	मुख पाहते गाईचें

वऱ्हाडी लुकगीते

अंगणीं त्रिंदावन
सकाळच्या पाहरीं
खेळ खेळतां अंगणीं
सकाळच्या पाहरीं
नका पाडूं खोटं कधी
सकाळच्या पाहरीं
आधीं मुखीं रामनाम

शोभे तुळसी माड्चें !
टाक सडा चंदनाचा
पडे पाय लाडक्याचा ?
सत्य बोलावं नेमाचं
गुरुवचन मोलाचं !
नाहीं टळ्छे द्यावा नेम
करा मग घरकाम !

पाहे वाट गोविंदाची : : : १६

नागपंचमी नागाची
येतां आठवी बंधुची
सण पोळ्याचे दिवशीं
साळा वधतो जावई
सण पोळ्याचे दिवशीं
पूज दारांत देराची
सण पोळ्याचे दिवशीं
बांध कागदी बाशिंंग
सण पोळ्याचे दिवशीं
घाल रस्त्यांत पाहून

कर पूजा वारुळाची
पूज कोर चांदोबाची
राहे क कडाला मान
करे^१ सजीव बहीण !
साडी नेसून मोराची
जोडी नवीन मनाची !
मातीचे वाडबैल^२
गुंफ बनातीचे चौर
मोठी बैलांची दाटण
साडी फाटल नवीन

१ करते २ लहान बैल

लाल महालाचा दिवा

सण दसऱ्याचे दिसीं
अंगणांत बांधवाचा
सण दसऱ्याचे दिसीं
घरीं बहीण यमुना
बाई सणामधे सण
घेण्या तबकांत मोती

टाक सडा चंदनाचा
पूज घोडा राघवाचा
गेले भाऊ शिलंगणा
चौक भरते अंगणा
भाऊबीज आनंदाची
पाहे वाट गोविंदाची !

लाल महालाचा दिवा !

: : : १७

घेतो भाऊ लाल साडी
जवळ करी मोल
ताढ्याच्या पालामंदी—
रुपायाचा जरखिण
ताढ्याच्या पालामंदी
धुण्यानं फाटे चोळी
ताढ्या सौदागरा ! जरा
कर लुगड्याचें मोल
ताढ्याच्या पालामंदी
भावाला दुघडपण^१
बहीणांचं तणघर
नांदे कशी एका गांवीं
भाऊ होय तो आपला

लांबी रुंदिला पाहून
बहीण बोलावून
उर्भा मायबाई कोण
फाडला एकलीनं
मायबाई करे मोल
वाटे ताढ्याला नवल
भावाशी माझा बोल
घडी साडीची उकल !
रंगीत साढ्या दोन
नाहीं लोटत हें मन
भावाची मोठी माडी
बहीण भावाची जोडी !
भावजय पराव्याची !

वन्हाडी लोकगीतें

गोताची खरी भासी
भावजय अबोल्यानं
सखा भेटतां वटेंत
लेकाचा कां घेतें कडी
लेकाच्या लेकराची

* *
दूर लेकीचें लेकरें
प्यार लेकाचे लेकरें

लेक सख्या बांधवाची !
काय गोडी घरीं दारीं
डोळे पुसते पदरीं
धरते लेकीचा हातीं
मायेला कां आशा मोठी !

* *
जसा पंढरीचा पोवा^१ !
लाल महालाचा दिवा !

केलें दान जातें वाया !

: : १८

लेकुरवाळ्या लेकी
पाण्याला अडा आल्या
भाऊबिजेच्या दिवशीं
हातीं ओवाळीत होती
भाऊबिजेच्या दिवशीं
वाट पाहतील घरीं
उठा उठा बेगी बाई !
गंगु भाग्याची बसली
उठा उठा बेगी बाई !
आहे काचाच्या पलंगी
माह्या वहिनीचे पती
टाका अंगणीं पलंग

सुना घरीं न्हात्या धुम्या !
मंडप दे रे ! पित्या
घेण्या तबकांत मोर्ता
माहे वहिनीचे पती
चंद्रसूर्य दोघे भासे
मागतील अनरसे !
गडे ! झाडूं द्या वसरी
आली पाहुणीन घरीं
झाडूं द्याना घरदार
निजून माहा देर^२ !
घामानें गर्द झाले
लावा जाळी मांडवाले

१ यानेकरुचा मेळा, २ देवर = देर = दीर

भावांनी बहिणी नेल्या

रोज अंगण झाडते	झाडते मी पसान्याचें !
खेळे इकडे तिकडे	वाळ माह्या भासन्याचे !
रोज अंगण झाडते	बाई ! झाडते रुंदीचें
पडे कैचण कचरा	वाळ खेळते बंधुचें
भाऊ करतो सोयरा	नात तुही सून माही
वागवीन फुलावानी	नको ह्यणूं पित्या " नाही "
भाऊ करतो इवाही ^१	ह्यणे बाप " नाही बाई !
आटाची भावजई	मान राखणार नाही "
भाऊ करतां इवाही	लागे सून भाषी पाया
केले दान सारे बाई !	जाते एकाएकी वाया !

भावांनी बहिणी नेल्या

१९

माह्या दाराहुनी गेली लाल लुगड्याची
डवी हातीं बुगड्यांची !

माह्या दाराहुनी गेली जरीपातळाची
माळ गळा पुतळ्यांची

माह्या दाराहुनी गेला कोण चंगीभंगी
पागोटी पंचरंगी

माह्या दाराहुनी गेला एक सरदार
कंठीं त्वाच्या मोतीहार !

माह्या दाराहुनी पांढरा गेला घोडा
दोड्यांचा झाला सडा !

माह्या दाराहुनी कळप राघोचे गेले

वन्हाडी लोकगीतें

रंग हिरवा चोळिले^१ !

माझ्या दाराहुनी गेला कोण झडक्याचा^२
हार्तीं रुमाल जरीचा ?

माझ्या दाराहुनी गेले हत्ती बारा तेरा
कोण्या साहेबाचा डेरा ?

माझ्या दाराहुनी गेले लाल घोडे पांच
काय कंचणीचा नाच ?

माझ्या दाराहुनी दुधाचे लोट गेले
गुरुजी न्हाणीयिले

माझ्या दाराहुनी रंगित गाड्या गेल्या
भावांनीं बाहिणी नेल्या !

बाळ पोटीं सामावला !

:

:

२०

महालांत सुंलकेच्या
कोण नीळकंठ राजा
कन्या राजाची सुलका
टाके नीळकंठ फासा
राजा नीळकंठ बाई !
नाहीं सुलका बाईला
दोन पहार अंमल
राजा नीळकंठ रातीं
नाहीं ठाऊक कोठून
कसा चुकवुनी डोळा

रातीं आला रातीं गेला
नाहीं ठाऊक कोणाला !
येतां डोळे तडफडे !
डाव मनाजोगा पडे
रातची करे चोरी
ठेवली उजागरी !
सान्या नगरीला झोप
मारे कवाडाला थाप !
करीं येणें रातोरत
प्रगटतो महालांत

१ बोळिला २ नांकझोक केलेला

नेलें अशुद्ध डोण्यांत

कन्या राजाची लाडकी
ठेवा हाताची मुद्रिका

*

राजा नीळकंठ गेला
घात सुलकेचा झाला

बोले त्यास “जाता शाही !
निशाणी खूण कांहीं”

*

नाहीं फिरून तो आला !
बाळ पोटीं सामावला !

नेलें अशुद्ध डोण्यांत !

:

:

२१

भरल्या नगरांत
नको चाक्याच्या दुकानीं
जोवरी मायबाप
साडी उकलतां मागं
जेवडी^२ मायबाप
नाहीं पुसत फुकट
दिवाळीची साडी चोळी
सक्रांतीचा तीळ लाडु
जातां भाऊजी बाजारा
“भारी मोलाचं सणंग
घेते बंधु बाई ! साडी
उकलतो गं पदर
घेतो बंधु लाल साडी
पिता येतवरी चाक्या !

रंगीत साड्या बहू
शेंदरी लाल घेऊं
तोवरी माही सत्ता
नको पाहू समरथा^१ !
तेवडी^३ साडी चोळी
मागं भाऊ भावजू !
नको आशा माही मोडूं
नको माही माया तोडूं
मारे भावजय हाका
खुणावते घेऊं नका ”
भावजय अबोल्यानं
भावाच्या मी मुलाज्यानं !
डोळा भावजय मोडी !
उकलूं नको घडं

१ समर्था २ जोवरी ३ तोवरी

वऱ्हाडी लुकगीतें

जेवढी मायबाप
 भावजईचे पासून
 म्हणे बहीण भावाला
 बोले भावजय “ काल
 भाऊ म्हणते उदंड
 बोलल्या वहिनीबाई
 भाऊ बोलावे जवळ
 बोलल्या वहिनी आंत
 भाऊ खुणावें डोक्यांनीं
 बोले वहिनी आंतून
 माहे सांगती भाऊजी
 बोले भावजय माही
 म्हणे भाऊ सोनाराला
 बोले रागांत वहिनी
 करे वंधु सार^१ मला
 मानाची भावजई
 भावाला झाल्या पोरी
 आशा बहिणीची थोडी
 जाता बहिणीच्या गांवा
 निघतां लेकीच्या गांवा

*

कशी भावानं बहीण
 राग मावला न पोटीं

१ भाकर २ वौरल्या ३
 ५ खाचर, बंडी ६ बिदा

तेवढी येणं जाणं
 झाला भाऊ बेड्ढमान !
 “ आण शालु जरिकाठी ”
 गांवाला गेले चाटी ! ”
 “ पान बहिणाई खाऊं ”
 “ सुपारी कुठं पाहूं ” ?
 बोले “ बस माह्या ताटीं ”
 “ सारी सोय माह्या हातीं ”
 “ वाढ बहिणीला पोळी ”
 “ केली मोहाची पानोळी ”^२
 “ करा बहिणीला भात ”
 “ कण्या वरल्या^३ गंजीत^३ !
 “ सल्ले^४ घडव सोनेरी ”
 “ करा लेकरे भिकारी ! ”
 बाई लोकांचे खासरीं^५ !
 राखे बसून वसरीं^६ !
 पोरीची लागे गोडी
 वाट माहेराची मोडी !
 पडे वेट^७ छकड्याचा !
 खोगीर रेशमाचा !

*

वधली कूपकाटीं
 अस्तुरीचे बोलासाठीं

भांड्यांत ४ मुदी, अंगठी
 ७ ओसरी ८ धाव

मोठ्याचा नवरदेव

पहा बहीण पाठची भाऊ वधतो वनांत !
मारुती झाला लाल ! नेले अशुद्ध डोण्यांत !

मोठ्याचा नवरदेव ! : : २२

मोठ्याचा नवरदेव	मिरवे अबदागिरी !
पिवळा नखबोटीं	मोती बार्शिगाला शिरीं !
मोठ्याचा नवरदेव	राशी निघाला शिळाणीं ^१
रुपायः ओवाळणी	हातीं घालती बहिणी !
मोठ्याचा नवरदेव	परणूं गेला दूर
मेण्याला भोई बारा	हातीं सोनेरी कड्यार !
मोठ्याचा नवरदेव	चहू मुख्यांत ठसा
पान झाडींतून कसा	चमकला अमरसा ^२ !
मोठ्याचा नवरदेव	चालला धडक्यानं
मागे गाडी घोडे हत्ती	पुढें फडकें निशाण !
मोठ्याचा नवरदेव	ढालिती शिरीं चौरी
फुलझाडें डोलकाट्या	महाराच्या डोईवरी !
मोठ्याचा नवरदेव	रूप त्याचें त्याला दंडें
कसे दुरून दिसते	लाल मांडवाचे झेंडे
मोठ्याचा नवरदेव	बाई ! घरचा पाटील
गोफ गळ्यांत सोन्याचा	डोई जरीचा मंदील !

१ थंडवेळेला २ एकप्रकारचा दागिना

वज्हाडी लौकगीतें

मोठ्याचा नवरदेव	कसा रातचा निघाला
हातीं मशाल म्हाल्याच्या	लख्ख उजेड पडला !
मोठ्याचा नवरदेव	मुलुखांत अगाजला !
हुंडा हातांत नगदी	परणूं दूर गेला !
मोठ्याचा नवरदेव	पहा बाई ! थाट त्याचा
लेली नवरी गहिना ^१	कसा निऱ्या जडावाचा !
मोठ्याचा नवरदेव	नाहीं वेंगत ^२ पायरी
रुसे आपल्या मानाला	कंठी मागते सोनेरी !

नार पुत्रानं भाग्यवंत !

:

:

२३

देवाला मागते	मागतै न सोनं-नाणं
	कन्यापुत्र पोटीं दोन
देवाला मागते	पोटीं पूत विसाम्याला
	पाठीं बंधु भूषणाला !
देवाला मागते	पाठ पोट बरोबर
	नाहीं मागत उबार ^४
देवाला मागते	बाई ! आवडीचे दोघं
	मधे चुनडीची रेघ !
देवाला मागते	संपत थोडी बहू
	पोटीं पुत्र पाठीं भाऊ
देवाला मागते	संपत थोडी थोडी
	भीबा अर्जुनाची जोडी

१ दागिना २ वेंघत ३ विसाम्याला ४ जास्त

कोणी पाहिला सुखांत

देवाला मागते थंधुला पोटजन
जावळे उतरान
देवाला मागते मागते न घोडी गाडी
आवता जोगे गडी !
देवाला मागते घरीं संपतिला सोनं
बाळ विश्रांतीला तानं !
देवाला मागते रोज दळण्या जवारी
बाळ खेळण्याला घरीं !
देवाला मागते पांचा पुत्रांची पंगत
भोळ्या राजाची संगत !
* * *
देवाचा देवपाट फुलानं शोभिवंत
नार पुत्रानं भाग्यवंत !

कोणी पाहिला सुखांत ? : : २४

दोष्या नारींचा पुरुष करते विचार मनीं
कोणाला मागूं पाणी !
दोष्या नारींचा पुरुष अंगणांत वनवासी
रोज पलंगीं उपाशी !
दोष्या नारींचा पुरुष दुहेरी बोली बोले !
आगाशी^१ सूर्या डोले !
दोष्या नारींचा पुरुष नारी हौसीगुणं केल्या
शेंदऱ्या^२ जड गेल्या !

१ आकाशी २ लुगड्याचा एक प्रकार

वज्हाडी लोकगीतें

दोश्या नारींचा पुरुष केल्या कशा विस्ताराला
भाव दुजा लुगड्याला !
दोश्या नारींचा पुरुष रोज घरांत झगडा
ऐक बाभळीचे खोडा !
दोश्या नारींचा पुरुष झाला सर्प पानशुड्या
हिंडे सदा दोन्ही थड्या !
दोश्या नारींचा पुरुष वाळून खंख जोगी
एकली राजभोगी !
दोश्या नारींचा पुरुष बसे राखत वसरी
चाललें कीर्तन घरीं !
दोश्या नारींचा पुरुष लागे पिंपळाला कीड
वाळून झाला खोड !
दोश्या नारींचा पुरुष केल्या नारी कौतुकानं
झाला जोगी वैतागानं !

* * *

टाकते कां एक पाणी उगाळते एक गंध
कोणी पाहिला सुखांत काय दोघींचा गोविंद ?

करे नार येरझारा ! : : : २५

सोनाराचे घरीं बसून कोणाची आजी ?
सोनं तागडीनं मोजी
सोनाराचे घरीं बसला कोणाचा बाप ?
टाकला सोनेरी गोफ

जिलबी तार तोडे

सोनाराचे घरीं माउली कोणाची काशी ?
घडवते टीक ठुशी
सोनाराचे घरीं बसून कोणाचा देर
लावे कर्णफुला घेर !
सोनाराचे घरीं कोण्या साजणीचा पती
लावे नथगळ्या मोती !
सोनाराचे घरीं कोण रंगेल छबेला
घडवते काकणाला
सोनाराचे घरीं कोण म्हणे " रत्नचुडा
दुहेरी या कल्प ? जोडा "
सोनाराचे घरीं कोण सखा पाठमोरा
करे नार येरझारा !

जिलबी तार तोडे ! : : : २६

मागे बाळ कृष्ण जेऊं खण्याचे गोड पेढे
खडीसाखरेचे खडे
मागे बाळ कृष्ण जेऊं तिळासाखरेचे लाडु
बत्तासे किती फोडूं ?
मागे बाळ कृष्ण जेऊं करंजी अनरसे
पापड झाले खासे !
मागे बाळ कृष्ण जेऊं तूप पुरणाची पोळी
दूध सेवया सुतळी !

१ सुतासारख्या बारीक

वन्हाडी लोकगीतें

मागे बाळ कृष्ण जेऊं गरम सांज्याची पोळी
भात मोगाऱ्याची कळी !
मागे बाळ कृष्ण जेऊं ताकाची सुरस कढी
तळली कुरवडी !
मागे बाळ कृष्ण जेऊं तेला भरली साटोडी
केली उत्तम पाटोडी !
मागे बाळ कृष्ण जेऊं केळाचें कालवण
वर दुपोडीचं^१ पानं !
मागे बाळ कृष्ण जेऊं मुंगाचे मुंगवडे
जिलबी तार तोडे !

माहेरा गेली राणी ! : : : २७

चिकण सुपारी कोण धडाभर घेते
बाई ! कोणा पुरवते ?
चिकण सुपारी करे पासरी वजन
कोण्या नारीचा सजण ?
चिकण सुपारी अडकित्ता बाराफोडी
माया पुरुषाला थोडी !
चिकण सुपारी खाण्याची मोठी गोडी
जात अस्तुरीची वेडी !
चिकण सुपारी निवड गा ! वाणी दादा !
घरीं बाळंतीण राधा !

१ दुपोडी पाळीचे

झाल्या तिन्ही सांजा

चिकण सुपारी निवड तूं वाणी भाऊ !
आली पाहुणीण जाऊ
चिकण सुपारी कशी खिशांत दाटली
नार रस्त्यांत भेटली !
चिकण सुपारी खिशाला डाग लाल
सुना पडला महाल !
चिकण सुपारी भरे खिसा काठाकाठ
पाहे सजणीची वाट !
चिकण सुपारी खिशांत झाली जुनो
माहेरा गेली राणी !

झाल्या तिन्ही सांजा ! : : २८

झाल्या तिन्ही सांजा लक्षुमीचा डामडौल !
वाडा गवळ्याचा खोल !
झाल्या तिन्ही सांजा लाव दिवा राई बाई !
बांधते गायकी गाई
झाल्या तिन्ही सांजा सांजी सरसा ग ! दिवा
तुळसीच्या पुढें ठेवा
झाल्या तिन्ही सांजा लाव दिवा लगबग
जोड्यानें देव दोघं
झाल्या तिन्ही सांजा आले नंदी डकरत
माह्या काशीची दौलत !

वन्हाडी लोकगीतें

झाल्या तिन्ही सांजा लाव दिवा मायबाई !
घरीं लक्ष्मी भावजई !
झाल्या तिन्ही सांजा धर कडी तानी वाळी
वाळाला करंगळी !
झाल्या तिन्ही सांजा घरीं भुकेला ब्राह्मण
करा तयार भोजन !

सखु बद्दीण सतीची ! : : : २९

सखु म्यां जोडली लेक बाण्याची मंजुळा
नेसे काळी चंद्रकळा !
सखु म्यां जोडली जातीची सोनारीण
भुगड्या लेणारीण !
सखु म्यां जोडली कशी वामणाची कन्या
तिच्या वेणीला चांदण्या !
सखु म्यां जोडली सुखी कसाराची बेटी
हातीं डबा मंणपट्टी !
सखु म्यां जोडली शिंप्याची अनसुया
हातीं तिच्या सदा सुया !
सखु म्यां जोडली वाण्याची लाडकी सून
काय सांगूं तिचे गूण
सखु म्यां जोडली झाली नाहीं सखु बरी
जिवाची जानगिरी !

१ अंगावर घालणारी २ संकट

कुंडाची महती मोठी

सखु म्यां जोडली सखूनं चालवलं
जहर कालवलं !
सखु म्यां जोडली बाई ! अधल्या पैशाची !
सखु बहीण सतीची^१ !

कुंडाची महती मोठी ! : : ३०

केलं पुण्य काय बाई ! न्हाणियेले विष्णु ब्रह्मा केलं पुण्य काय बाई ! आंधोळीला गंगामाई नारायणाची ग ! कथा चाले पुढं नामदेव तपामध्ये खरें तप फोडांतून तळहातीं बाई ! नाशिक त्र्यंबक भरजरी पातळाचा बाई ! अड्याल नाशिक गोदेचे काले पाणी	माउली यशोदा नारी ! कसे तुवा हातावरी ? तुह्मी नाशिकच्या बाया ! दर्शनाला रामराया ! चाला ऐकायला कोणी मागून कां जाते जनी अनसुये ! तुहे भारी जन्मे देव ब्रह्मचारी ! गंगामाईचें भाहेर ! करा रामाला अहेर ! पड्याल ग ! पंचवटी कुंडाची महती मोठी !
---	--

सखा माहा गेला वाया ! : : ३१

सखा चालतां थाटांत नार मोहना मागून	खाली सेमला ^२ लोंबते कशी तुन्याला झोंबते !
--------------------------------------	---

वन्हाडीं लोकगीतें

कोण्या मोहन्या नारीची	मोहिनी झाली खरी
माहा सभेंतला हरी	कसा बोलवला घरीं !
सोडले घरदार	नाहीं आशा लेकरांची
कोण्या मोहन्या नारीची	मोहिनी ग ! चकराची ?
रोज चाट्याच्या दुकानीं	बसतो माहा राणा
मोहन्या नारी साठीं	टांके हात उरूची खणा !
चाट्याच्या पालामंदी	बसतो चंद्रभूज
मोहन्या नारीसाठीं	टाके हाताचा कां गज ?
घरीं पुरणाची पोळी	होते घाई जेवण्याची
लागलीं चटक कोण्या—	मनमोहना नारीची ?
बाई बाजाराचे दिर्शि	पाहे वाट बाजाराची
नार मोहना बसून	कोण माह्या सर्दाराची ?
आणा कोणी जाडुवाला	बांधा त्यांच्या घरीं घोडा
करा कांहीं जादूटोणा	नासे सुगंधी केवडा !
करा देऊं कोणा गाई	विका दारांतला हत्ती
भाणा घरीं गणपती	करूं कोणाला विनंती ?
येऊं द्या कोणाला दया	लागूं अशी किती पाया ?
नाहीं रिकामा ऐकाया	सखा माहा गेला वाया !

भरल्या बाजारांत — : : : ३२

भरल्या बाजारांत	आली रिकाम्या पदरीं
माहा सरदार बाई !	आहे मुकुंद वावरीं !

भरल्या बाजारांत

भरल्या बाजारांत पडे पालावर पाल
 भारी दुकान मालाचं अजून कां नाहीं आळं ?
 भरल्या बाजारांत मोठं दुकान कोणाचं
 गचपच पसान्याचं किर्ली कुलुप सोन्याचं !
 भरल्या बाजारांत लाल मसूर पालाला
 मारते लाल ज्योत ! कसं ओळखूं लालाला ?
 भरल्या बाजारांत ओटींत खुरदा जड !
 वाजती कलदार रुपये खडाखड !
 भरल्या बाजारांत नाहीं हातांत अडका
 साथ पाहतां मोल्यांची जीव छुरतो लाडका !
 भरल्या बाजारांत रंगीत साड्या दोन
 कंबर खाली माही लोटत नाहीं मन !
 भरल्या बाजारांत कोण लाल घोडीवर ?
 टाके हात कोणासाठी भरजरी साडीवर ?
 भरल्या बाजारांत कायचा^१ वास येते
 कोण भोवताल बाई ! माप पलंगाचें देते ?
 भरल्या बाजारांत बाई ! बसली कव्हाची
 नाहीं आली गाडी माह्या कशी अजून बंधुची ?
 भरल्या बाजारांत फूलबिसण^२ चमेली
 कोण बसून दुकानीं दोडे विकत बसली ?
 भरल्या बाजारांत आम्हा म्हणे कोण गड्या
 “ काय पाहतां या बाई ! ध्याना टोपाच्या बुगड्या ! ”
 भरल्या बाजारांत म्हणे आम्हा “ कशी बाई !
 बंधुची मैतरणी तुमची मी भावजई ! ”

वन्हाडी लोकगीतें

गोरीनं केला छंद ! : : : ३३

गोरीनं केला छंद नाही पाहिला वयाचा
बाल पिकला डोईचा !
गोरीनं केला छंद पाहिला सावकार
सोन्या चांदीचा ध्वापार
गोरीनं केला छंद जातीचा बेलदार
माडी त्याची गुलजार !
गोरीनं केला छंद जातीचा रजपूत
कशी कमान शाशुत !
गोरीनं केला छंद कौणी जातीचा लोहार
कुलपांचा रोजगार !
गोरीनं केला छंद नाही पाहिला जातीचा
भावा लुटला मातीचा !
गोरीनं केला छंद छंदाला नाही जागा
रुपाची चंद्रभागा !
गोरीनं केला छंद छंदाला नाही भेली^१
निंबाचा पाला पेली !^२
गोरीनं केला छंद छंदाला नाही बंध
काय करे भाऊबंध ?
गोरीनं केला छंद लेली^३ कपाळी बिजुला
तिचा शाही डबबेवाला !
गोरीनं केला छंद गळ्यांत चंद्रहार
नानापरी शिणगार !

१ भ्याळी २ प्याळी ३ ल्याळी.

कसारीण बाईस

गोरीनं केला छंद काजळ उलटा भांग
केले सारे रंग वंग !
गोरीनं केला छंद पूजले खोडंखाडं
बसळी तुळसी पुढं !

* * *
गोरीनं केला छंद निंदक कां निंदा करी
पाण्याच्या रस्त्यावरी !

कसारीण बाईस ! : : : ३४

कसारीण बाई ! बिलोर भर मला
रुपया देतो तुला
कसारीण बाई ! मोल बांगडीचें कर
नार कव्हाची समोर
कसारीण बाई ! सोड गडे ! माहा हात
पाहे वहिनी रागांत
कसारीण बाई ! बांगडी कां चढवतां
लागे कळ मणगटा !
कसारीण बाई ! बस झाडाच्या साउलीं
चुडा भरते बाहुली !
कसारीण बाई ! बांगड्या भर दोन
आली गरिबाची सुन
कसारीण बाई ! भर मोतिचा बिलोर
उभी राधिका सुंदर !

वन्हाडी लोकगीतें

कसारीण बाई ! आंथर सवाण^१ गोणा^२
लेती चुडा लेकी सुना
कसारीण बाई ! टाक खालीं सतरंजी
काढ चुडा पंचरंगीं
कसारीण बाई ! उतर ये साउलीला
भर चुडा माउलीला
कसारीण बाई ! उतर या ओसरींत
चुडा पाहूं दे रंगीत
कसारीण बाई ! सांग उद्या कसाराला
जाते मैना सासऱ्याला !

घाले कोण रोज फेरी ? : : : ३५

मुक्या अस्तुरीची निंदा	पुरुष कां रोज करीं
सुख कपाळांत नाहीं	काळ बांधला पदरीं !
रोज अस्तुरीची निंदा	तिचा मांडतो पुरुष
सुख भोगाया ठेवलं	माहेर न चार दिस !
अस्तुरी कां पुरुषाची	चाले सदा किटकिट !
ब्राह्मण तो वेडा कोण	पाडली ही ब्रह्मगांठ !
अस्तुरी कां पुरुषाची	रोज घरीं घिण घीण
कोण्या ब्राह्मणानं वेड्या	अस लावलं लगन !
अस्तुरी कां पुरुषाची	ख्याली खुशाली दिसेना
टीप दोघांची बसेना	सूत घरांत जमेना

१ सारखा २ तडव व आंथरण्याचें कापड ३ स्त्री

वरमाय जागी करा

अशी वैतागली गोरी	आपल्या कां जीवावरी ?
गेली गांवाच्या बाहेरी	पाहे भरल्या विहिरी !
रोज हांसून बोलून	जाते नार पाणीयाला
तिच्या अंतरीचं दुःख	काय ठाऊक कोणाला ?
नार वैतागली मनीं	दिसीं सोमवाच्या न्हाली !
पिंड देवाच्या देउळीं	पाण्यानं कां झाली ओली !
कसा उदासला जीव	झाला बाई ! पुरा वेडा
ह्यागे “ जाऊ कोण्या झाडा ?	आली आत्मराई पाडा !
जीव उदासता पुरा	म्हणे “ कोण्या वनीं जाऊं
काय जहर वा घेऊं	जीव कशाला हा ठेवूं ?
नार वैतागली पुरी	आपल्या कां जीवावरी ?
पुढं मागं भोवताल	साऱ्या विखाच्या विहिरी !

*

*

*

नार वैतागली पुरी	घर बांधते ढोंगरीं !
कोण तिच्या गुंफेवरी	घालतो नेमानं फेरी ?

वरमाय जागी करा : : : ३६

रुखंत आणलं नुसत्या साखरफेण्या
नवरी राजकन्या !

रुखंत आणलं निऱ्या वाटोळ्या मालत्या ?
कोण मानाच्या चुलत्या ?

रुखंत आणलं लांब सुतळी सेवया
सुगरिणी भावजया !

बन्हाडी लोकगीतें

रुखंत आणलं करंज्या लाडू बहु
वरमाय कोठें पाहूं ?
रुखंत आणलं गोड अनरसे फार
कोण वरमाय थोर ?
रुखंत आणलं गाजत वाजत वेशीं
वरमाये एकादशी !
रुखंत आणलं वाजत गाजत घरा
जागी वरमाय करा

उपाशी गेले दादा ! : : : ३७

भाऊ बहिणीच्या दारीं भर उन्हाचा कहर !
दोन पहार दुपार !
भाऊ बहिणीच्या घरीं गेला कोण्या समयानं
केली गर्दी ऊन्हाळ्यानं
भाऊ बहिणीच्या दारीं उभा राहिला अंगणीं
नाहीं गंगाळांत पाणी !
टाकतांच पाय दारीं सासुरवास ये कानीं
झालें काळजाचें पाणी !
आल्या पाउलीं कलेना उभा गल्लीवर राहे
बहीण आंतुनी पाहे !
बहिणीचा सासुरवास नाहीं कानीं ऐकवला
जीन घोड्यावर केला

गोरीला लागे पान

‘ मरो बहीण, ’ म्हणोनी घोडा फिरवला रानी
नाहीं पाहिलें फिरोनी !
सेवया बोटोळ्यांनी^१ उतरंड्या आगाशीं^२
भाऊ निघाला उपाशी !
घरीं वासाचे तांदूळ काय करतां असून
सासुरवासी बहीण !
घराच्या वळणींत उभी राहिली बहीण
म्हणे “ दादा जा भेटून ”

*

*

*

आंब्याच्या सावळींत कोयाळ^३ बोले राधा
“ उपाशी गेले दादा ”

गोरीला लागे पान ! : : : ३८

गोरीला लागे पान बारियांच्या वेटाळांत
डोले नाग पेटाऱ्यांत !

गोरीला लागे पान नाग जहरी तुफान
करे आंगाची अगीन^१ !

गोरीला लागे पान हिंडे नाग दरोदरीं
वैद्याच्या नार घरीं !

गोरीला लागे पान नाग मोठा कां लहान
आणा गारुडी मोहन !

१ बोटवे २ आकाशीं ३ कोकिला ४ आग

वन्हाडी लोकगीतें

गोरीला लागे पान नाग मोठा नाहीं ताजा
गारुडी मोती दाना !

गोरीला लागे पान नागाच्या तोंडीं विख !
गारुडी नवा शिक !

गोरीला लागे पान आंगीं नागाच्या डाहण्या^१
पान उजळ शाहण्या !

गोरीला लागे पान नाग गव्हाळ्या गुहीन्या
बाऱ्या चालूं द्या दोहिन्या !

गोरीला लागे पान नाग काळा मोठा देंडू
निंबानें कोंडा झेंडु !

गोरीला लागे पान पाहतां कां आराधुरा ?
वेणीला द्या बंध पुरा !

गोरीला लागे पान नाहीं सोसवत कळा !
पान बेगीनं उजळा !

पितळी पलंग : : : : ३९

पितळी पलंग नेवार^२ रेशमाची
शोभा रंगमहालाची !
पितळी पलंग खिळे माठले लवंगीं
कोण कारागीर रंगी ?

गाळे आसूं मोरावाणी !

- पितळी पलंग कोणी रंगवली सीता
विडे रामाहातीं देतां ?
- पितळी पलंग नाच मोराचा चालला
कोण्या चातुराचा कला ?
- पितळी पलंग कसा कार्तीय कातला
हातीं कोणाच्या वासला ?
- पितळी पलंग काय बाई ! गोंडे लाल
पडे पाहतांना भूल !
- पितळी पलंग केवडी कारागिरी
अथ नक्षीदार चारी !
- पितळी पलंग कमला कोणा तंग
वर आरशाचे भिंग !
- पितळी पलंग गात हिरवे रंगित
उदी वरून वनांत !
- पितळी पलंग जाळा पहा भोवताल
कोण जांत शेंक्याळ ?

गाळे आसूं मोरावाणी ! : : ४०

जंगल काळा कांठ नाहीं कशी सुंगी पिकले !
बहिणीच्या जीवासाठी धोडा महिन्याचा पळे !
बहिणीच्या जीवासाठी छुरे भाऊ जसा मोर
जंगलचे जनावर सारे शोधले डोंगर !

वन्हाडी लोकगीतें

बहीण आणूं गेला	दाट जंगल झाडीचा
इमणींत बंधुराज	मागे बसला शाळांचा !
जातां बहिणीच्या गांवा	नाही साउली झाडाची
राहे मजल इळाची ^१	तिच्या आवड गांवाची !
बहिणीच्या जीवासाठीं	पुरा वेडा पिसा झाला !
भोवताल झाडबन	थेट एकटा निघाला !
जातां बहिणीच्या गावीं	बाळी बांधली पिवळी !
राहे बहीण देशांत	दूर दिल्लीच्या जवळी !
जातां बहिणीच्या गांवीं	वेट पडतां गाडीचा
चाक टाकून रस्त्यांत	जीन सवारे घोडीचा !
जातां बहिणीच्या गांवीं	बंधु इळाचा उपाशी
उन्हातान्हांत चालला	कसा पायीं कोसोकोसीं
बहिणीचे जीवासाठीं	गेला चाठ्याच्या दुकानीं
बोल बोलला चाठ्याला	“ काढ साड्या मिरादाणी ”
बहिणीची बोलवण	करी भाऊ समरथ
पायीं खासराच्या मागं	जाय गोन्हा हुंवरत !
बहिणीची बोलवण	भाऊ समरथ करी
राधा खुशालींत गेली	बोलून हांसून घरीं !
आपल्या घरीं जातां	बहीण गुरमळे ^२ !
तिचा मुकुंद बांधव	तिला घेऊन कवळे !
बहीण सार ^३ केली	मागं परतले लोक
भाऊ जागचा हालेना !	भावाला बहीण एक !
बंधु बोलवण करी	गंगासागर बालीची ^४
बसे चाठ्याच्या दुकानीं	हिंडे पेट नगरीची !

१ वेळाची २ घोटाळते ३ बिदा केली ४ एकप्रकारची साडी.

पारध्या दादास

बंधु बोलवण करी बांधे माय दहीभात !
बसे बहिण गाडींत भाऊ सारखा पहात !
लागतां तहान नाहीं पाण्याचा कुठं खोज
वाटेंत बहिणीसाठीं खोदे झरा सवागज !
बहिण सार केली झाडाच्या आड झाला
ळावे नेतराला शेला माय समजावे त्याला !

*

*

*

नाहीं भावाला बहिणी खर्च कमी कां म्हणुनी
भाऊ चाट्याचे दुकानीं गाळे आसूं मोरावागी !

पारध्या दादास : : : ४१

बाई ! वाधिणी गे ! तुहा^१
माहा पारधी बेणता
कसा एक एक डोळा
लप शिकारीला गेला
माझ्या पारध्या दादाचा
बाई ! जाळ्यांत हरणी
पारध्या दादा ! माझ्या
काय करतो वधून
पळे हरणी दुरून
माझ्या पारध्या दादाच्या

सांभाळ विपत्त्या वाघ
गेला कालवडी मार्ग !
बाई ! हरिणाई ! तुहा
पारधी बंधु माहा !
नाहीं शिकार साधली
कशी लहान पडली !
नको जोडूं वाया बाण
गळ्या ! हरिणी लहान !
कशी कूपकाटीं दडे !
पदरांत पुण्य पडे

वन्हाडी लोकगीतें

वाघरांत काळ्या शार	मोठी हरणी निजून
पारध्या दादा ! धांव	टाक जाळे रे ! शेजून ^१
मार तुहा वाघ वैरी	भर बारूद संदुकीं
जोड खुशाल बाराच्या	दोन्ही जोडीच्या बंदुकीं
पारध्या दादा ! गड्या !	मार वाघ येतां जातां
नको रे ! वाया मारूं	कधी मोर पाणी पितां

डोळा भरून पाहीन ! : : ४२

कडु पिकलं कारलं महा देवाला वाहिलं
 सूनमुख म्या पाहिलं !
 कडु कारल्याची फोड शंकराच्या पिंडीवर
 घेने मून मांडीवर !
 कडु कारल्याची भाजी नको वाहूं माह्या ताटीं
 केले व्रत सुनेमाठीं
 वडु कारल्याचा वेल फुलांनीं गहिरवाज !
 सासूचा आशिर्वाद !

* * *

माह्या हवेलीचा खांव लेक वडील साजरा
 सून शोभे विजवरा !
 देते लेक मोठ्या घरीं मून माह्या गरिवाची
 वापर निगुनीची^२ !

१ जवळून २ नेमस्तपणाची, मोजकी

डोळा भरून पाहीन

साजरी मैना माही आली घरीं भासी सून
राहे घराला भूषण !
कशी सोन्याची टिकली सूनवाईचे कपाळा
कंठी शोभते गोपाला !
सूनवाई लक्ष्मीचा नाहीं सयपाक झाला
चांद चौकामंदी आला !
सूनवाई लक्ष्मीचा कामांत गेला वेळ
कपाळां कुंकु शळि !
माह्या लाडक्या सुनेला लाडके काम सांगा
पूजेला पाणी मागा !
हातीं बांगडी काचाची केसाहुनी ग बारिक !
काय लेन्याची तारिफ !

*

*

*

लाडकी सूनवाई विहिणीवाई ! मला
धाडू कशी पाणीयाला ?
विहिणीवाई ! माही लाडकी सून गेंदा
सांगूं कशी काम धंदा ?
सून वागवनि माही विहिणीवाई ! घरीं
लोकाचे मी बरोबरी !
गंठ पाटल्यांनीं हात दिसे कया शोभिवंत
लेक माहा तालेवंत !
लागतां तहान रातीं सूनवाई लाडकीला
वर कारंजे माडीला !

वन्हाडी लोकगीतें

वर माडीवरी उभी सूनबाई चंद्रकला !

शालूला घालते पिळा !

माजघरांत आंतल्या सून लाडकी निजने

शाल पांघरून घेते !

करते घरांत काम बाहेर देते चित्त

गोड बोलतां पंडित !

लाडकी सून माही भ्रताराची मोठी लहू

कशी माहेरा पाठवूं ?

रोज फुलांची रजई लेक कौतुकाची सून

पांघरती दोघेजण !

*

लेक बोलका पंडित

*

सून लाडकी मालन

*

रोज दोघाचं कौतुक

डोळा भरून पाहिन !

पुढं पारणं फिटलं !

:

:

४३

गाडीचा बसणेवाला

आला माझ्या घरीं पार्यीं

माझ्या बावाजीला बाई !

मान पान गर्व नाही !

गाढ्या बैलांनीं नांदता

मोठा मानाचा चुलता

दुबळा माहा पिता

चोळीची वाहे चिंता !

गाडे घोडे बैल घरीं

असामी मोठा मामा

काय करतां असून

निदानींचे पिता कामा !

*

“ आज सासुरवासाच्या

*

बांधल्या ज्या पुढ्यापाढ्या !

*

पुढं पारणं फिटलं

बावाजी आले घरीं
 आपल्या संसाराची
 माहा निजला बावाजी
 आज तुला संसाराच्या
 कान देऊन तूं ऐक
 रोजचा सासुरवास
 पित्या ! नांवासाठी तुझ्या
 जाते शेवावरी रात
 कसा भरल्या सभेंत
 रोजचा सासुरवास
 इंधन लेकीचं पित्या !
 सोस सोयऱ्याचे बोल
 काय मनांत समज
 पित्या तुहे जरी बोल
 काय सोयऱ्याला त्याचें
 ऐक सोयऱ्याचे बोल
 पित्या ! जाईल तुला रे !

सोडते त्या थोड्याथोड्यां
 सांगतांना हरिकथा
 झाला एकाएकी चेता^१ !
 पित्या ! सांगतो काहण्या
 चित्त लावून शाहण्या !
 कडु जिवावर किती
 मरते मी दिनराती !
 काय सांगू सासुरबास
 जबाण तूं हारलास ?
 सोसूं असा कुठवरी
 येईल रे ! गंगेवरी !
 तरवारीच्या ह्या अण्या !
 पुरं आपल्या शाहण्या !
 जाई मोगऱ्याचे फूल !
 कळणार खरें मोल ?
 कडु निर्बाची मातर^२ !
 रात वैऱ्याची कहर ! ”

*

*

*

बाप बोले “ बाई ! लेकी
 केळीच्या शुद्ध पोटीं
 भालो न्यावयाला तुला
 जागीं राहिला विचार
 म्हणे बाप पोरी ! कशी
 तुझ्या संसाराची पोथी

नांदून तूं नांव कर
 कंबळ^३ निपजलं !
 नाहीं बोलत जावई !
 कशी नेऊ तुला बाई ! ”
 तानपर्णीं मैली नाहीं
 ऐकवली नाहीं काहीं !

वन्हाडीं लोकगीतें

बाप म्हणे “लेकी ! तुझ्या नशिवाची कटकट !”
काळ्या दगडाची भित पाया पुरा वळकट !
रोज सरणाचे पुढं जळते ओंले खोड
नशिवांत वडवड कष्टाने नार गोड !
बाप म्हणे “कशीवाई ! पुरी नशिवाची हीण !
सारे डोंगर शांभून पाने पळसाला तीन !
दिला घरीं मोठ्या लेक नाही हात म्या धुतले !
हळदी कुंकवानें नाही रंगले बंगले !
* * *

आज सासुरवासांण घरीं जात्याचें झाडणं
पोटच्या वालकानें पुढं फिटलं पारणं !

नीळकंठ झाडावर ! : : ४४

घोडीनं केला हींम दणाणला दरवाजा
पाहुणा कोण राजा ?
गांवाच्या चावडींत बसला माहा साहु
समोरा गेला भाऊ
रेशमी खांदी शेला पागोटी भरजरी
मामाजी आले घरीं
वाई ! मामाजी पुसती “कोणाचा हा घारी वाडा
चित्र लिहिले कवाडा ?”
भाऊ दाखवे बोटानें “तुमच्या भासाचें घर
उभी अंगणी उंबर !”

नीळकंठ झाडावर

घरीं मामाजी पुसती “ भासीला काय तानं ? ”
सोडिती जावळपानं
मामाजी आले घरीं भासा मोठा कारभारी
शालीला सोनं भारी !
मामाच्या पंगतींत भास्याचा नोक झोक
गळ्यांत कंठी गोफ !
जेवण जेवतांना ताटीं एका मामे भासे
रूप जेवतांना दिसें
डोळे गुंजदार काळे कशा भिवया कमान
दोघांचाही एक वान !
माझ्या मामाजीच्या घरीं गेली बाई ! पाहुणीन
चारी समया लावून !
बाई!मामाजीच्या घरीं भासीचं पात्र पडे
अखंड काशी घडे !
लंका दिसते दुरुनी हवेली मामाजीची
काशीच्या माहेराची !
फाटली माही चोळी निरोप धाडा गड्या !
माझ्या मामाजीच्या वाड्या
मामाच्या पंगतींत नुपर गेले तूप
आला भासा देवरूप !
बाघ मारतां जाळींत ससा वनांत बघतां
भासा मामासंगं होता
मामाजी धोड्यावर चाले भासा पार्यी पार्यी
मुजरा कां घेत नाहीं ?

वन्हाडी लोकगीतें

घोडी मामाजीची पहा भास्यानें कां अडवली
लेक मैना देऊं केली !
सण दसऱ्याचे दिखीं मामे भासे घोड्यावर
नीळकंठ झाडावर !

उजेड महालांत ! : : ४५

जावया बापुजीची	हवेली सातखणी
शालूला घाली पिळा	वर उभी मैना राणी !
जावया बापुजीची	गाडी सुटली बागांत
घेती भेट वाटेवरी	रामरुमीची ^१ अगत ^२ !
जावया बापुजीला	विडा साळीं हातीं देते
बाई ! रुपाया मानाचा	कशी वाजवुनी घेते !
जावया बापुजीला	विडा लहान साळीचा
देते हातांत रेशमी	लाल रुमाल जाळीचा !
जावया बापुजीला	बाई ! माह्या देशमुखी
घतन बारा गांव	रयत मोठी सुखी !
जावया बापुजीचा	उभा सूर्यामुखी वाडा
अंगणांत चंद्रनाचा	पडे लाडकीचा सडा !
माहे जावई बापुजी	मन संतोषे पाहून
जोडा शोभते संगीन	कशी लाडकी कामीन !

१ रामराम करप्याची २ अगत्य

उजेड महालांत

गुणी पाहतां जावई माह्या संतोषल्या भुजा
लाडणी गे! सुखी जोडा करो राज' सदा तुझा
जावया बापुजीला गांवा घोड्यावर जाणं
बसे मेण्यांत मालन लाल पडदे सोडून !
आले जावई बापुजी घरीं उतरले राजे !
लाव कपळीं अक्षीद कर आरती सारजे !
सोन्याचं पंचपात्र उटून चकचक !
जावया बापुजीला देते पाणी माही लेक
जावया बापुजीचें नांव गोड उदेभान
लेक लाडकी नांवाची तुळसाई गोरीपान !
जावया बापुजीला गांवाचे पाटीलपण
नांव डंक्यावर भारी हातीं उकळतीचं पान !
जावया बापुजीच्या पंखे नाक्यावर डोळे
बाई मैनाच्या सोन्याचे बोटी झळकती सल्ले !
केल्या बारिक सेवया साऱ्या ताटाखालीं गेल्या !
जावया बापुजीला नाहीं जेवतां त्या आल्या
जावया बापुजीच्या अंगणांत बागशाही
फुलें हलक्या हातांनीं तोडे रोज मैनाबाई !
जावई रामचंद्र लेक माही सीताबाई
भाग्याला पार नाहीं ! कौतुक मी करूं काई !
रूळ तोडे शिंदेशाही माह्या सतिचेच्या पायांत
पडे जावई रामाच्या उजेड महालांत !

वन्हाडी लोकगीतें

शेजारीण बाईस !

:

:

४६

शेजी^१ सडा घाली गडे ! सड्याला जोडून
 राजस बाळ माहा आला रांगोळी मोडून !
 शेजारीण बाई ! शेजार धर्म राख
 राजस बाळ माहा हिरा पदरानं झांक
 शेजारीण बाई ! शेजार तुझा माझा !
 निजला पाळण्यांत लाडका शाडुराजा !
 शेजारीण बाई ! पलंग जाळी पाशी
 आहे निजून घरांत बाळ माहा सुखवासी^२ !
 शेजारीण बाई ! अंगण झाडूं लाग
 तुही मैना माहा राघु रोज खेळतील दोघ
 शेजारीण बाई ! धन्य तुझा संसाराची
 झाले वर्ष बारा बाई ! नाही वाट माहेराची !
 शेजारीण बाई ! नको करूं नसनस^३
 दारीं तुझा गुलाबास येते फूल तोडायस
 शेजारीण बाई ! तुहा शेजार सोन्याचा
 येते तुहा राग बाई ! उगीर^४ बोलण्याचा !
 शेजारीण बाई ! जळो तुहे ग नेतर^५
 वाळते आंगणांत माझ्या बाळाचं धोतर
 शेजारीण बाई ! आवर तुही मैना
 बोलका राघो माहा झाला एकाकी शाहणा !
 शेजारीण बाई ! झाली जिवाची या माती !
 लाडाची मैनावती कशाला मी धरूं हार्ती !

१ शेजारीण २ सुखलोलुप

३ किरकिर

४ वाईट

५ नेत्र

गांवाला गेले बाई

शेजारीण बाई ! केली जिवाची या घाण
लाडाचा लक्ष्मण घालूं कशी त्याची आण ?
शेजारीण बाई ! ऐक करमाची गत
झाडाला या करवत ! साहूँ किती हृदयांत ?
शेजारीण बाई ! गरज तूं आज सार
मातेचे घर दूर ! लागते पळीभर
शेजारीण बाई ! उसणे दे थोडे मूग
पाहुणे आले घरीं जिवाचे जिवलग !
शेजारीण बाई ! नको वोलूं तूं गर्वानं
दिलं देवानं म्हणून नशिबीं दुवलेपण !
शेजारीण बाई ! नको राहूं अबोल्यानं
तुला मला अंतीं जाणं बाई ! एका मारगानं !

गांवाला गेले बाई ! : : ४७

गांवाला गेले बाई ! नाहीं अजून कां आले
कोमावले फुललेले ?
गांवाला गेले बाई ! नाहीं पुसून ते मला
हार खुटीचा सुकला !
गांवाला गेले बाई ! नाहीं कोणाला सांगून
हार ठेवला गुंफून !
गांवाला गेले बाई ! नाहीं अजून कां पत्ता
हार केला जातां येतां !

वऱ्हाडी लुकगीतें

- गांवाला गेले बाई ! याद^१ घडीघडी त्यांची
रोज गोड बोलण्याची !
- गांवाला गेले बाई ! देऊं कोणाला हा विडा
पडे सुना पानपुडा !
- गांवाला गेले बाई ! जाळी गुंकली पळंगा
येतल ते कधी सांगा ?
- गांवाला गेले बाई ! नाहीं डोळ्याला डोळा
जवि झाला सवा तोळा !
- गांवाला गेले बाई ! टाकूं कोणाला मी पाणी
पाहे वाट अंगधुणी !
- गांवाला गेले बाई ! वाढूं कोणाला हें ताट
रिकामा चौरंगपाट !
- गांवाला गेले बाई ! पाला पडला अंगणीं
वाळे हिरवी निंबोणी !
- गांवाला गेले बाई ! घास तोंडातला फिरें !
मन मोरावाणी झुरे !
- गांवाला गेले बाई ! सुटली ही वाराभुंद
कोण्या वनांत गोविंद ?

गाईचं गोठाण

गाईचं गोठाणं : : : : ४८

गाईचं गोठाणं रोज भरते शेणानं
गवळ्याच्या धनानं

लेकुरवाळीच्या कामधंद्याला उशीर
घरीं बाळांचा गजर !

लेकुरवाळी झाली नित जंजाळी गुंतली
माहेर विसरली !

दंडाचा^१ पाळणा वाजते कारकीर !
शोभते घरदार !

लेकुरवाळीचा सदा दवडींत^२ हात
दिसे वांझोटीला रात !

लेकराचा खेळ लेकुरवाळी पाहते
वांझोटी पाण्या जाते !

वांझोटी वांझोटी झाली कशानं वांझोटी
दैवाची पुरी खोटी !

वांझोटीची माडी बांधली पहायाला
लेक जावई रहाला^३ !

महालांत दिवा जळतो लावणीचा
घेते दत्तक लोकाचा !

वळणींचा आंबा पाणी घालून मोठा केला
निदानिला कामा आला !

१ लोखंडी दांडाचा २ अन्न ठेवण्याच्या टोपलींत ३ रहावयाल

वन्हाडी लोकगीतें

भरल्या गंगेंत पिंडाण^१ पाडी एक
पुतण्या केला लेक !
नाहीं पोटाजन लेक घेतला जाऊचा
पिंड टाकला वाळूचा !
मोती सानं नाणं कोण पुसतो मालाला
मान कन्या पुत्र लाला !
पाळण्याची दोरी हालते ज्या घरांत
शाहणा धुते हात !
काय ते असून उदंड अनधन !
नाहीं पोटीं नारायण !

*

*

*

पोटाच्या पोरा वना पुण्याची ठेव करीं
माय बापाची कावड नेतो कोण रामेसरी^२ ?

नाहीं कपाळ रंगलं ! : : ४९

झाल्या पोटीं पोरी निर्वाचा कडुपाला
पित्याला खर्च झाला एका चोळी लुगड्याला !
आल्या पोटीं पोरी बाप म्हणे “ पर धन ”
बोले माय “ असो माही कलिजाची शेजारीण ! ”

१ पिंड २ रामेश्वरी

नाहीं कपाळ रंगलं

आल्या पोरी तुझ्या पोटीं नको धाकूं मनीं बापा ! ”
दूर उडून जाईल तुझा चिमणींचा ताफा !
नको आंगणांत जाई लावूं माहे मायबाई !
जातां सासऱ्याला लेक फुलांची रवंदळी !
तुझ्या अंगणीं मोगरा कोण करील अंदेशा
नको लावूं बापा ! लेक जाते तुही दूर देशा !

*

*

*

चिंता लेकीच्या पित्याला झोप रातदिन नाहीं
विचार रोज मनीं “ लेक देऊं कोण्याठायीं ? ”
चिंता लेकीच्या पित्याला चार पहार घोकणी !
कोणाच्या पदरांत “ बांधुं माही हिरकणी ?
नवरी आले पाहूं मोठ्या पागोटीचे कोण
रुपऱ्या दिला हातीं भरे ओटी नारळानं

*

*

*

पहा लेकीच्या पित्याचं झालं पांढरं आंगण
बसे पिता पाटावर मांडले कन्यादान
लेकीचे मायबाप कसे हळाचे उपाशी !
करिती कन्यादान सोडिती एकादशी !
लेकीचे मायबाप करिती कन्यादान
चुन्या भरले शाहणे नाहीं खात कधीं पान !
लाल कापडी मांडव केली खुशी मनाजोगी
पैसा उफणला हातीं पाण्यावाणी जागोजागी !
बापाने दिली लेक देऊन झाला चोर

बन्हाडी लोकगीतें

जावई सावकार	नाहीं बोलण्या उजूर !
उन्हाळ्याचं उन्ह !	तपे नागीण तणांत !
लेकींचे मायबाप	रोज जळती मनांत !
कशी लेकींच्या बापानं	लेकींची केली माती
दारीं कसाबाच्या उभी	केली गाय पाराबती !
लेकींच्या बावाजीनं	लेकीचं केलें वन
दारीं कसाबाच्या कशी	गाय बांधली मोहन
वर्ष झाले बारा !	बाई पोरीच्या भेटिला
चोळी आंजिरी टांगून	कशी ठेवली खुंटिला !
पडे अस्सलाची कार	कमशीलाचे कां हातीं ?
जिजाची तिच्या माती	डोळे रडून सुजती !
बापाने दिली लेक	पाहिले न घरदार
लोटली धनावर	केलं लेकीचं ना बरं !

*

*

*

झाणे बाप " बाई ! तुला	नाही दिली गोसाभ्याला
पाहिला हुंडीवाला !	पालखी बसायाला !
काय करूं बाई !	तुहं देव ना चांगलं
लाल कुंकवानं पुरं	नाहीं कपाळ रंगलं !

माहा जीव गेला

माहा जीव गेला !

:

:

५०

माहा जीव गेला नका कसं माहे बेळे^१ !
नेतील ते तळहार्ती माहेरचे फुलझेले !
माहा जीव गेला भार धरणीला झाला
मांडी देणार जिवाचा लाल कसा दूर गेला !
माहा जीव गेला आयाबाया कूपकाटी
आली धावून कामिना कशी अखेरच्या भेटी !
माहा जीव गेला शामी^२ ! डोळ्यांत कां पाणी ?
दुसरी हो ! करा राणी नवती तुमची ज्वानी !
माहा जीव गेला बापाच्या मांडीवरी
टाकला शेला कोरा उघड्या तोंडावरी !
माहा जीव गेला लोकांच्या तोंडीं विडा
कसा कोमावला वाई ! जन्माचा माहा जोडा !
माहा जीव गेला घरीं शिक्यावर आंबा
माता सारजा बोलली “ टाकून जाते कां रंभा ? ”
माहा जीव गेला टाका वसरींत बाज
करतील शामीराज^३ मातीची माह्या वज !
माहा जीव गेला आले पाठ पोट दोर्नी
ढकले पाठचा वेणी पोटचा पाजे पाणी !
माहा जीव गेला रडे माही मैनाराण्डी
दूर जावयाची जात उभा शेजान्याचे वाणी !

१ विटंबना २ स्वामी ३ स्वामीराज

वऱ्हाडी लुकगीतें

माहा जीव गेला नको सांगूं रे ! साजणा !
 पिता बसला भोजना माता मांडल रोजना^१ !
 माहा जीव गेला लोका तोंडी^२ “ मेली मेली ”
 ऐका भ्रताराची बोली “ राणी तिरथाला^३ गेली ”
 माहा जीव गेला भीतीच्या आसऱ्णानं
 नाही क्षीप साऱ्णारात दिली मांडी भासऱ्णानं^३
 माहा जीव गेला जन म्हणती “ उचला ”
 पाठचा बंधुराज मांडी देऊन बसला !
 माहा जीव गेला वाटीत तावा तूप
 पहा गौळणीचं वाई ! कसे झळकते रूप !
 माहा जीव गेला काशी गहिरे^४ साऱ्णारात
 भरजरीचा पदर भिजला सवाहात !
 माहा जीव गेला लोक सारे काठोकाठीं
 माहा मायेचा एकटा हातांनीं माती लोटी !
 माहा जीव गेला भरला सारा वाडा
 लाडाची आली मैना दारांत भड सोडा !
 माहा जीव गेला जन बसले कहीचे^५ !
 वाट पाहतां कोणाची वेळ उपसा गहीचे^६ !
 माहा जीव गेला अगीन भडकली !
 जिवा भावाच्या धऱ्णानं सुपारी सडकली !
 माहा जीव गेला भरा ओटी मायबाई !

१ रोदना २ तीर्थांला ३ वडीलदीरानें ४ गहिवरली
 ५ केव्हाचे ६ वळचंणीच्या गळीचे

पूस पाय रुमालानं

तुमच्या महालाला येणें परतून नाही !
माहा जीव गेला मातीला झाली माती !
आली बसून गाडोंत गिरजा कोणाच्या भेटी !
माहा जीव गेला रस्त्यावर मूठमाती !
कोण पाहतां डोळ्यांनीं हातांनीं बडवे छाती ?

पूस पाय रुमालानं

:

:

५१

दुबळा भरतार नको करूं तूं हेलना'^१
कुंकु कपाळाचें लाल सोनें दिल्याने मिळेना !
दुबळा भरतार नको म्हणूं वेडा बाई !
समरथ बाप आई सत्ता तुही तिथं नाही !
भरताराचं दुबळ्या जुनं फाटकं नेसावं
बाप समरथ आई त्याच्या वसरीं नसावं
कपाळीं लेतां कुंकु नोहे पुसुं पदरानें
बाई नशिबीं लिहिला जोडा देव नारायणें
जोडा लिहिला दैवांत बाई ! पुजावा प्रीतीनं
घासूं नये कधी शेण कुंकु कपाळीं पुसून !
दुबळ्या संसाराचा आणावा भाजीपाला
आहे मोठा हुंडीवाला काय होय आपणाला !

१ अवहेलना, हेळसांड

वज्हाडी लोकगीतें

साधा भोळा भरतार	म्हणो कोणी वेडापिसा
घरच्या अस्तुरीनं	देव नेमाबा तो जसा !
दुबळा भरतार	नाहीं भरत कां मनीं ?
माहेरीं नको करूं	जाऊनी तूं शेणपाणी !
सर सतीच्या धन्याची	पोरा पोटच्या येईना
शिरीं संकटाच्या थोर	देव कुणाचा होईना !
भोळ्या नवऱ्याचं राज	हस्याचा बाई ! सौदा
राजी धन्याच्या सुखानं	भोगते नार मौजा !
रोज अंबाडीची भाजी	नित तोडावी ओक्यांत
मायबापाची संपत	आपल्या न खातरींत !
भरताराची दुबळ्या	करे सेवा पतिव्रता
टाके अंधोळीला पाणी	रोज सूर्य उगवतां !
भरताराची दुबळ्या	करते मनानं सेवा
डोले पंखा हातीं जिच्या	घेते मुखीं लोक नांवा
*	*
भरताराची दुबळ्या	कर सेवा इमानानं
नको करूं अनमान	पूस पाय रूमालानं

मोजे वाघिणीच्या दाढा

: : ५२

वाटच्या वाटसरा !
 आगाशीं^१ आंघा, गोटा
 वर उभी माडीवरी
 वाटच्या वाटसरा !

वाटेनं तूं उगा जाय
 मारून करिसी काय
 राजाची कन्या फिरे !
 घालिसी खालीं फेरे !

१ अंच, आकाशी

मोजे वाघिणीच्या दाढा

पाण्याला गेली गोरी	नदीच्या पेंडावर
वाटच्या वाटसरा !	नजर कां गोंड्यावर ?
बरठीण धुते धुणं	गोटा चिक्कण चोपडा !
वाटच्या वाटसरा !	मारिसी कां हातीं खडा ?
शिर्षाण दारीं उभी	हातीं रंगित रूमाल !
वाटच्या वाटसरा !	बोल अडली कां चाल ?
धुते नार कशी शेला	पांढऱ्या कागदावाणी !
वाटच्या वाटसरा !	सुटे तोंडाला कां पाणी ?
वाटच्या वाटसरा !	झाला तलपीनं ^१ वेडा
हात घालसी कां असा	म्हणून तूं झाडाझुडा ?
वाटच्या वाटसरा !	भल्याची चालली बेटी
नजर तुही मोठी	नारीच्या नख बोटीं !
वाटच्या वाटसरा	नको लावूं पाप तोंडा
जाय आपल्या वाटेनं	नाही गोरीच्या पात्रंडा
माय बापाच्या रे ! पोटीं	जन्मली लेक नेक !
वाटच्या वाटसरा !	नको लावूं पाप्या ! नाक ?
वाटच्या वाटसरा !	वाटेनं तूं उगा जानं
पहा भल्याच्या लेकीनं	खालीं घातली रे मान !
वाटच्या वाटसरा	तुही नजर पापाची
भल्याची बहुबेटी	काय तुझ्या रे ! बापाची ?
वाटच्या वाटसरा !	हांससी तूं कां रे ! मला
राग बांधवाला आला	लावे हात कळ्यारीला !
वाटच्या वाटसरा !	लेक जन्मते चिल्लाटी ^२ !

१ तडफीने २ एक प्रकारचे काटेरी झुडूप त्याप्रमाणे

वऱ्हाडी लौकगीतें

माय बापाचे कुळाला डाग लावते शेवटीं ?
 वाटच्या वाटसरा ! लेक चुडेल मोहना
 जाते जन्माची वैरीण लावून नाकाला चुना !
 लेक जन्मते वेसवा आईची रे ! तिच्या कूस
 वाटच्या वाटसरा ! तिच्या पित्याला जा पूस !
 वाटच्या वाटसरा ! वाटेनं तूं जाय उगा
 आला आंवा जरी पाडा नाहीं तुझ्या हाता जोगा !
 वाटच्या वाटसरा ! नको करूं उभा घोडा
 कथ माहा जंगलांत मोजे वाघिर्णाच्या दाढा !

जाणें शेवटीं एकले ! : : ५३

वाटेनं चालतांना दोन्ही दंडभुजा झांक
 नांव पित्याचं तूं राख
 वाटेन चालतांना नको जाऊ उभवागलीं
 मामा बांधतो हवेली
 वाटेनं चालतांना नको टाफूं खाली शेव
 उभा पुढं महादेव !
 काळी चंद्रकळा पदरीं रामबाण
 नेस तूंग ! सवासीण !
 दंडावर चोळी साजंल तिनं ल्यावी
 कंगणी पडू थावी
 पुसतील सख्या "तुला भाऊ आहे किती !"
 नको सांगूं एकाएकी !

जाळी उरल्याची गुंफ

माहेरीं देशमुखी घरीं तुह्या पाटिलकी !
नको निघूं एकाएको !
काशी म्हणतांना सहा महिन्यांची बरी
नको जाऊं धवल गिरी !
मोठे डोळे बाई ! नको भाऊ हरिणाई !
घरीं येतां तुहा शाही !
गोरे बाई सुने ! काढ चुनडीचा शेव
नटाजोगा वासुदेव !
गोरे बाई सुने ! हळू बोल तूं घरांत
येता कथ अंगणांत !
बारिक पिठाची कर भाकर सवाण
पुरुषाला अभिमान
नवतीची ज्वानी नाही पुरत जन्माला
नको हासूं म्हाताऱ्याला !
कोणाचं घरदार बाई ! कोणाचे लेकरं
जाणें शेवटीं एकले !

जाळी उरल्याची गुंफ

: :

५४

रुसले जवई वसले बिंद्रावनी^१
जोडले हात दोनी रागाचं करा पाणी !
रुसले जावई समजावूं कोण्या परी ?
हाती अमृताची क्षारी उभी मालन सामोरी !

१ वृंदावनी

घण्टाडी लोकगीतें

रुसले जावई समजावूं कोण्या^१ काठीं ?
 हाती अमृताची वाटी गेली मैना वर भेटी !
 रुसले जावई केल्या देऊं पांच गाई
 नाहीं समजत बाई ! मागती कां बागशाही ?
 रुसले जावई केले देऊं वाटी ताट
 काय मनांतली गांठ नाहीं उकलत आट !
 रुसले जावई केले देऊं पांच खोड
 मागती कंठी कड नाहीं बोलत कां गंधे ?
 रुसले जावई हाताच्या मुंदीसाठी
 मोहर दिली हातीं मागे हिऱ्याची अंगठी !
 रुसले जावई नाहीं पलंगीं बसले
 धड कोणारीं न बोले राग कायचा^२ ना कळे !
 रुसले जावई बाई ! आपल्या मानाले^३
 करा मान पान सारे आणा दिवाळी सणाले !
 सेवयाचा घास गोड जावयाच्या ताटीं
 बाई ! एवढा भाग्रह लेकी मालिनीच्यासाठीं !
 रोज आयुष्य चिंतिले लेकी आधीं जावयाला
 माझ्या छान्या मैनाला बाई ! राज भोगायाला !
 लेकीचे जीवासाठीं सारी जावयाची गोडी
 लेक जीवाच्या आंतली गोड साखरेची पुडी !
 * * *
 शेरभर सोनियाचा कर विठोबाला गोफ
 आपली ते रुक्माबाई जाळी उरल्याची गुंफ !

१ कोण्या प्रकारानें २ कशाचा ३ मानाला

माहे दोन्हीकडे नेत्र !

माहे दोन्हीकडे नेत्र !

: :

५५

लाडक्या लेकीला आंदण आमराई
मागे सोन्याची समई !
लाडक्या लेकीला आंदण बारा म्हशी
कामाला मागे दासी
लाडक्या लेकीला आंदण ताटवाटी
रुसली गाईघाटीं
लाडक्या लेकीला दिला आंदण गडबा
मागे नदीचा थडबा !
लाडक्या लेकीला पानांचा मोठा लाव^१
आंधण अंजनगांव !
लाडक्या लेकीला गोड लाडवाचं खाजं
झालं गाडीवर ओझं !
लाडक्या लेकीला गुंडाचा सवरात^२
पुरवे चंचूला हात !
लाडकी माही लेक चुलत्याची बाईबटा^३
भरला खाज्यांनीं ओटा !
लाडकी माही लेक नका नेऊं बाई ! गांवा
उन्हाच्या लागे झांवा !
लाडकी माही लेक मोठी मामाची लाडकी
मागे आंदण पालखी !

१ हौस, आवड २ आवड ३ बाई, बेटा, प्रीतीने आळषण्याचें नांव

वन्हाडी लोकगीतं

माझ्या मैनाला आंदण तांड्याचं पंचीपाण
साजाचं मंगळसूत्र !
लाडक्या लकीला रोज भातक्याचा लावा
घरीं हलवाई ठेवा !
लाडकी माही मैना उपाशी लागे निजूं
बताशे टाका भिजूं !
लाडकी माही मैना निजे उपाशी घरांत
भिजे साखर तुपांत !
लाडकी माही मैना धकत नाहीं भात
आणा मिठाई ताटांत !
शेरभर सोनं गुंजीभर उणं
करा मैनाला टोपण !
शिंपीण सयावाई ! लाव मोती शिवणीला
चोळी बेतते मैनेला !
लाडाची लाडकी भ्रताराची मोठी लोभी
पलंगा शेजी उभी !
लाडाची लेक माही झाली सार सासऱ्याला
लावा भोई पालखिला !
लाडाची लाडकी जाते सासऱ्या चांगुणा
चिमून^१ झाली चुना !
* * *
राहे इकडे तिकडे माहे दोन्हीकडे नेत्र !
बोले मैना “ धाडा पत्र ! ”

भाऊजी म्हणा " राम "

भाऊजी म्हणा " राम "

: : ५६

माझ्या मरणाचे वेळीं
गोड साखरेचं पाणी
माझ्या मरणाचे वेळीं
आली मायबाई माही
माझ्या मरणाचे वेळीं
बंधुच्या बागामंदी
माझ्या मरणाचे वेळीं
जाऊ बोलली आंतून
माझ्या मरणाचे वेळीं
सेव' सवारल माही
माझ्या मरणाचे वेळीं
समजाव शेजी बाई !
माझ्या मरणाचे वेळीं
बोलल माही जाऊ
माझ्या मरणाचे वेळीं
शेला कमरेचा गेला
माझ्या मरणाचे वेळीं
कडु लागला तोंडांत
माझ्या मरणाचे वेळीं
ऊर कपाळ पिटून
माझ्या मरणाचे वेळीं

माझ्या मातेला बोलवा
टाका तोडीं घ्या ओलावा !
आयाबायांची दाटण
भांत कवाड लोटून !
जनां पडलं सांकडे
चंदन बेलाचे लाकडे !
म्हणे देर " चला नेऊं "
" येऊं घाना तिचे भाऊ "
कुठं माय माही पाहूं ?
बहीण प्रीतीची जाऊ !
रडल तो भाऊ धार्या
" बहीण एक नाही ! "
घाई करतील लोक !
" तिचा येऊं घ्या मालक "
धाडा सांगून वावरीं
पित्याला माझ्या भारी !
कळल मातेला कसं
अन्नाचा पाहिला घास !
नका लावूं वाजागाजा
माता रडल सारजा !
जन वसतां कोठ्यांत !

बऱ्हाडी लुकगीतें

लावल कऱ्पाळा हात	मायेचा दारोढ्यांत !
माझा मरणाचे वेळीं	देर भासरे उपाशी
केळी लावल्या कवळ्या	जळत्या सरणापाशी !
माझा मरणाचे वेळीं	लोक सारे थडीथडी !
माहा कलिजा देहाचा	मारते पाण्यांत बुडी !
माझा मरणाचे वेळीं	दूर जावई लोकांत
वेडा मुका लेक माहा	पाणी टाकते मुखांत !
माझा मरणाचे वेळीं	भडके अगीन लाल
जिवा भावाच्या सख्यानं	वर झोकला गुलाल !
माझा मरणाचे वेळीं	टाका बैलांवर झुली
भाऊजी म्हणा ' राम '	बोळवण नाही झाली !

एका कुशीचे वैरी झाले ! : : ५७

बाई ! बहीण भावंडें	एकामेकाचे पाठीचे
नकां मालिणी ! तूं तोडूं	गोड अंजिर देहाचे !
बहीण भावंडाचा	नित झगडा लोभाचा
कैवारी पिता माहा	राहे सारखा दोघाचा
बहीण भावंडाचा	झगडा कांहीं नाहीं !
लेकाचे कैवाराला	नको निधूं मायबाई !
बहीण भावंडाचा	झगडा वेशीपाशी
निवाड करायाला	चाल दादा ! पित्यापाशी
झाला बहिणीच्या पाठीं	भाऊ कुलदीप राजा

एका कुशीचे वैरी झाले

“ काढा ” बोलते बहीण “ चवथा हिस्सा माझा ”
बहीण भावंडाचा झगडा भातक्याचा
लोभ दोघांचा सारखा लावा बाग बत्ताशाचा !
राहे बहीण भावंडे बाई ! एकाच मायेचे
दूर करतां तोडून फूल कमळ जाईचें !
आहे बहीण भावंडे खाणीची एका माती
बाई ! निपजले एका शिंपल्यामंदी^१ मोती !
बोळवण बहिणीची कर चोळी लुगड्याची
नको पाहूं मार्ग पुढे बहीण कलिउग्राची !
बोळवण बहिणीची एका लुगड्यानें काय
ताट गडवा आंदण सोड गव्हाणची गाथ !
उभी भावाची हवेली बहिणीचं तणघर
गोडी गुलाबीत दोघे नांदती बरोबर
रोज भावाचे शेजारीं बहीण नाचारीची^२
सांगे गोष्ट विचाराचा आपल्या संसाराची !
कुपाच्या आसऱ्यानें वाढलें हिरवें तण
भावाचे शेजारांत नांदे खुशाल बहीण !
बहीण भावंडाचा आहे शेजार कहीचा^३
पराण्याची भावजय कूप रुंदला जाईचा !
भावाचे शेजारांत बहीण कशी नांदे
येतां भावजय घरीं आडवी कसू^४ बांधे !

१ मध्ये २ गरीब ३ कधीचा, पुष्कळ दिवसापासून

४ भित

वन्हाडी लोकगीतें

झाले वर्ष बाई ! बारा पडे भावासी अबोला !
 नाहीं कळस चढला त्याच्या मोठ्या हवेलीला !
 बहीण भावंडाचा म्हणेल झगडा कोण
 राहे पाठची बहीण अर्ध्या वाट्याची धनणि !
 भांडती बहीण भाऊ एकाचे एक बाई !
 पराण्याची भावजय रागानें कां लाल होई !
 भांडते झगडते एकाचे ते एक होते
 मारून कां कर्धा कांडी^१ पाणी वाहते तुटतें ?

*

*

*

सासासुनांचे झगडे बहीण भावांशीं अबोले !
 नवल कुशीचे एका पहा कसे वैरी झाले !

मिठाची झाली लाही !

:

:

५८

उभा गाईंच्या गोठाणीं गायींचा गायवाडा
 तानुलीच्या दुधासाठीं निवडा कालवडा !
 हिरव्या गायवनीं गाईं खातील शेवरा^२
 तानुलीच्या दुधासाठीं बांधा खुंट्याला भिवरा !
 गाईं निघाल्या गोठाणीं चाले गायकी मागोनी
 तानी हरपळ^३ माही धरा पळाली मैदानां
 आथर बाई ! खालीं सवाण सतरंजी
 गेली मांडीवर झोपी माही सोनुकली गोजी^४

१ काठी २ एक प्रकारचे गवत ३ चपळ ४ गोजिरवाणी

मिठाची झाली लाही

रोज वाटेनं खेळते
 लोंबे गळ्यांत सोन्याची
 माझ्या तानुलीची टोफी
 आले नगरचे कोण्या
 निऱ्या सागाचं सामान
 आंत गोरीपान माही
 धांव गाईकऱ्या दादा !
 तानुलीच्या दुधासाठीं
 झुले पाठ्याचा पाळणा
 बाळ मंदिरांत तानी
 पडे पायाचें पैजण
 खेळवते मांडीवरी
 उभ्या वाटेनं चालली
 पळे बाहेर खेळाला
 माझ्या तानुलीचा खेळ
 दोन पहार दुपारी
 आली बहिणीची सून
 झाली एकाएकी दीठ
 डोळ्याला नाहीं डोळा
 लागे जीव टांगणीला
 पुरी नजर बुहारी^३
 तानी कोमावली माही

माही लाडाची लहेरी^१ !
 सैल साखळी दुहेरी !
 कोण तारोबारीं गुंफी
 कसबी बाई ! शिंपी
 केला पाठ्याचा पाळणा
 ठेवा निजून चांगुणा !
 तुझ्या गाई रे ! कलाव
 चांदी भिवरा बोलाव
 लावा वर हलकरे^२
 कशी गोड ललकारे !
 अंगणीं तुळसीपाशीं
 आली पाहुणीण काशी !
 पहा माही जगुमला !
 चेंडु चांदणीनं नेला !
 कोणी कसा मोडियेला
 वाटेनं नंदी गेला !
 दुपारी जेवणाला
 कशी माझ्या सोनुलीला !
 रडते कां राहीरंभा ?
 झाला कामाचा खोळंबा !
 कोण्या पापिणीची बाई !
 मिठाची झाली लाही !

१ लहरी २ हलके ३ दुष्ट

वऱ्हाडी लुकगीतें

करे शेवट साजरा !

:

:

५९

लगनाची नार	सदा मिरवे देवतीं
घट धांगडी पाटाची ^१	हिंडे पलंगाभवतीं !
पाटाच्या धांगडीला	म्हणूं पाटकर नका
सुखी लगनाचा जोडा	तिच्या कपाळीं पारखा !
लगनाची नार	गोड अंगणींची केळ
घट धांगडी पाटाची	कडु निंबोणीचं फळ !
लगनाची नार	दिसे पाटलीण वाणी
घट धांगडी पाटाची	उप्या ताटांतलें पाणी !
पाटाच्या धांगडीचा	सहा महिने गजर
उतरतो एकाएकी	लाल साडीचा पदर !
सोने शेरभर अंगीं	पाटाच्या धांगडीला
वाहता कसे कडू	भोपळ्या सांगडीला ^२ ?
लगनाची नार	आंत कवाड लावून !
पाटाच्या धांगडीला	मागे सुपारी फोडून
लगनाची नार	खालीं लोळते धरणीं
पाटाच्या धांगडीची	हातांनीं घाले वेणी !
लगनाची नार	रोज बोलणीचे ठेवे
पाटाच्या धांगडीला	पाटावर गोड मेवे !

१ मोहतुराची, पुनर्विवाहाची
तरून जाण्याचें साधन.

२ नदीतून भोपळे लावलेले एक

अहुळी मरण

लगनाच्या लाडणीच्या जन्मतां पोटीं हिरा
पाटाच्या धांगडीचा उतरतो सारा तोरा !
पाटाच्या धांगडीचा चार दिवस नखरा !
नार लगनाची खरी करे शेवट साजरा !

अहुळी मरण ! ; ; ६०

अहुळी ^१ नार मेली	घरीं शिक्यावर दही
टाकून राजा बाई !	जाते कशी दूर सई
अहुळी नार मेली	लाल कपाळीं टिकला
कसा भ्रताराचे आधीं	गड नारीनं जिंकला !
बाई ! अहुळी मरण	काय कोणाला घडतें
कसे मायबाप वेडे	कपाळ ऊर घेते !
सुखी अहुळी मरण	कोणाच्या तें नशिवांत
बाई ! पिवळें पातळ	देर आणते हातांत !
अहुळी मरणाचा	करे जो तो हळहळा
लोक बोलती “ चालली	गौर आपल्या माहेरा ! ”
सुखी अहुळी मरण	कसें भ्रताराच्या आधीं
शेल्याच्या पदरांत	गुलाल पानामंदीं !
अहुळी मरणाची	जन करिती जलदी
बाई ! “ पातळ पिवळे	आणा म्हणती सकदी ” !

वन्हाडी लोकगीतें

अहुळी मरणीं मेली	तोंडाने उघळ्या गेली
तिच्या भ्रतारानं केली	वर शेल्याची साऊली !
अहुळी नार मेली	खुले नाकामधीं नथ
नार भ्रताराचे खांदीं	चालली मिरवत !
खरें अहुळी मरण	रातचे शोभा देते
माळ्याच्या मशालीनं	पितांबर झळकते !
अहुळी मरणाचे	रचा देऊळ चांगलें
बंधु कारागिर तिचे	धांवून दुरून आले !
अहुळी मरणाची	करिती जन वज ^१
फुलांची माळ गळा	खालीं चंदनाची शेज
अहुळी मरणाच्या	टाका सरगांत जाई !
भरा ओटीं मायबाई !	येणें परतून नाही !
*	*
अहुळी नार मेली	गोला सरगांत ^२ धुवा ^३
घात लेकरांचा झाला	काय केले तुवा देवा !
अहुळी नार मेली	नाहीं माय लेकराला
राजानें केली राणी	घरीं आपल्या सुखाला ?

माळ्याच्या वाडींत

: :

६१

माळ्याच्या वाडीमंदी कोण माळिण ठेंगण्या
हातीं सोनेरी कंगण्या

१ शोभा, मान २ स्वर्गांत ३ धूर

माळ्यांच्या वाडींत

- माळ्याच्या वाडीमंकी माळीण माळी बोले
बागाची हवा चाले !
- माळ्याच्या वाडीमंकी मोटीला हिरवा नाडा
जाते पाणी फुलझाडा
- माळ्याच्या वाडीमंकी रुणझुणती घागऱ्या
वास सुटला मोगऱ्या !
- माळ्याच्या वाडीमंकी खुळखुळती पाटल्या
केळी गर्भांत दाटल्या !
- माळ्याच्या वाडीमंकी जेष्ठबंध कांडोकांडी
होते दीठ घडीघडी !
- माळ्याच्या वाडीमंकी मारे ज्योत लाल ताग
कोण्या गंभीराची बाग ?
- माळ्याच्या वाडीमंकी माळी झणतांना गानं
माळीन देते कान !
- माळ्याच्या वाडीमंकी जाते पाणी संभाराला
भोलावला भाजीपाला !
- माळ्याच्या वाडीमंकी फिरफिरते किंगरी
पाणी धावते डोंगरी !
- माळ्याच्या वाडीमंकी माळीण कामदार
एक दोघांचा विचार !
- माळ्याच्या वाडीमंकी रोज माळीण प्रेमानें
फुलें तोडते नेमानें !

वन्हाडी लोकगीतें

- माळ्याच्या वाडीमंदी नको जाऊं तूं माळिणी
घरीं लेकी बाळंतिणी !
- माळ्याच्या वाडीमंदी नको जाऊं मुसलमाना !
केळीचा गर्भ ताना !
- माळ्याच्या वाडीमंदी भुजंग हिंडे ताना
काळ्या धरणीचा राजा !
- माळ्याच्या वाडीमंदी डोल डोलते नागीण
राजहंदाची कामीण !
- माळ्याच्या वाडीमंदी लागे माळीण कानासी
झणे " सुकल्या तुळसी ! "
- माळ्याच्या वाडीमंदी हिंडे नाग सावलीनं
पाजा पाणी ओंजळीनं
- माळ्याच्या वाडीमंदी माळिणी दोघी जावा
कंबळ तोडी रावा !
- माळ्याच्या वाडीमंदी निर्बोणी आली रसा
गेला माळी दूर देशा !
- माळ्याच्या वाडीमंदी लहरा मारे जाई !
माळ्याचा पत्ता नाही !

*

*

*

माळ्याच्या वाडीमंदी झाड पतिव्रता कोण
कसा पुरुषा वाचून गर्भ टाकला केळीनं

राखण देव शिरीं

राखण देव शिरीं ! : : ६२

तानें ग लेकरू ताने रंग बाई ! केले
बाळ निजच्या मोडलें^१
तानें ग लेकरू डोयीं जावळाचा भार
श्रीकृष्णाचा अवतार !
तानें ग लेकरू बाई ! कोणी त्या मारलं
घरीं रडत धाडलं
तानें ग लेकरू करते हे बुलं,बुलं,
बोल त्याचें किती झेलूं ?
तानें ग लेकरू मोठं गुणाचं साजणी !
पाहे डहुळ रांजणी !
तानें ग लेकरू भातक्या साठीं रडे
भर बाजारांत अडे !
तानें ग लेकरू लावे नजर दुकानीं
गेले कोकणाला वाणी !
तानें ग लेकरू माय त्याची कुठं गेली
भुकेची वेळ झाली !
तानें ग लेकरू रडणं हुंवरड्याचं
हातीं सोनं बिंदल्याचं
तानें ग लेकरू रोज खेळणे मातीचं
फूल चंद्रज्योतीचं !

१ शोपेंतून जागे झाले. हुंवरड्याच

वऱ्हाडी लुकगीतें

- तानें ग लेकरू खेळाला गेले लांब
हातीं भातक्याचा जांब !
- तानें ग लेकरू बाई ! मोठे जिंदीखोर
तोडे गळ्यांतला हार !
- तानें ग लेकरू रडते काय करूं ?
मागे उडते पांखरू !
- तानें ग लेकरू उमळते^१ अर्ध्यारातीं
मागे बाई ! चंद्र हातीं !
- तानें ग लेकरू बाई ! तानपर्णीं गोर
पैजणाच्या खालीं मोर !
- तानें ग लेकरू टोपीला जावळ्यान !
लावलं मामाजीनं
- तानें ग लेकरू चुलत्याच्या मागे लागे
मेवा दुकानांत मागे !
- तानें ग लेकरू ठेवले निजून घरीं
राखण देवळीरीं

पराया नारीसाठीं

: :

६३

घराची अस्तुरी

जसं कापसाचं बोंड

बाहेरच्या नारीसाठीं

धुतो गळीवर तोंड !

१ आळ घेत

पराया नारीसाठी

घराची अस्तुरी	कशी लसणाची कळी
बाहेरच्या नारीसाठी	हातांत नेतो चोळी !
घराची अस्तुरी	जरी लसणाचा गाभा
बाहेरच्या नारीसाठी	वळणी खाली उभा
घराची अस्तुरी	कशी कवळी काकडी
बाहेरच्या नारीसाठी	वाट चालतो वाकडी !
घराची अस्तुरी	सुपारी साठीं रडे !
बाहेरच्या नारीसाठी	नेतो पानदांनीं विडे !
घराची अस्तुरी	नाहीं सुपारीचं खांड
रोज दासीच्या पलंगीं	दोढ्यांची सेलसांड ^१
घराची अस्तुरी	इंधना साठीं रडे
दासीच्या आवारांत	सूड ^२ चंदनाची पडे !
घराची अस्तुरी	पाडे लुगड्याला गांठा
बाहेरच्या नारीसाठी	हिंडे नगराच्या पेठा !
घराची अस्तुरी	नाहीं तिच्या तोंडीं कणी
बाहेरच्या नारीसाठी	आंबा पाडतो धरणीं
घराची अस्तुरी	बेजार लाजूं लाजूं
बाहेरच्या नारीसाठी	खिशांत नेतो काजू !
घराची अस्तुरी	सदा कवडाची बाही
पराया नारीला पैसा	देऊन सत्ता नाहीं !
घराची अस्तुरी	घरीं कवाडाची शेज
दासीशी बाहेरच्या	घडीची एका मौज !

बन्हाडी लोकगीतें

घराची अस्तुरी
पराया नारीसाठीं

तरवारीची अणी !
सखा लागला छुरणी !

जहरी नाग बाई !

:

:

६४

रुसले भरतार
तांब्याची हातीं झारी
रुसले भरतार
अजून नाहीं आली
रुसले भरतार
घरांत नाहीं कोणी
रुसले भरतार
'अन्याय माझे शिरीं'
रुसले भरतार
खूण अताराची तिच्या
रुसले भरतार
तिच्या साजणाची खूण
रुसले भरतार
हातीं पिकल्या पानांचे
रुसले भरतार
कंधाला कशी आली
रुसले भरतार

समजावे नानापरी
उभी राहिली सामोरी !
दूर बसले जावोनी
खेळाला गेली तानी !
समजावे नानारीति
आडस^१ गणपती !
बसले शेर्जां घरीं
जोडते हात गोरी
काय करतां चुकली
पाया पडतां देखली !
जाणे कंधाची कामीण
डाव्या डोळ्याची लवण
मन त्याचे किती मोडे
देते करून ही विडे !
केले विडे नखबोटीं
लटकी झोप मोठी !
विडे केले बाई ! चार

पिंजरा पडे सुना

देतां हातांत कंथाच्या	बोलला तो शनिवार !
रुसले भरतार	सुकले हातीं विडे !
सारी चिकण सुपारी	लवंगा वाया दोडे !
रुसले भरतार	लागते गोरी पाया
बोले "पिकल्या पानांचे	नका धाडूं विडे वाया ? "
रुसले भरतार	हातीं अब्रकाची वाटी
उठली लगबग	कंथाचे गेली भेटी
रुसले भरतार	फुलांची शेज केळी
पुढं पानांची गंगोळी	विनंत्या करे गोरी !
* * *	* * *
रुसले भरतार	राजाचें राज्य गेलें
झाड करवती बाई !	वर्नी भयाण लागलें !
रुसले भरतार	राणीला देती रजा
कोकांच्या सांगोवांगीं	बाई ! बिघडला राजा !
रुसले भरतार	नाहीं म्हणावा आपला
शेजीच्या लावणीनं	लाल इंगुळ तापला !
रुसला भरतार	कधी भोळा म्हणूं नाहीं
नागःउयशाचा ^१	काळा जहरी मोठा बाई !

पिंजरा पडे सुना !

:

:

६५

सासुचा सासुरवास
कळ लावते येवोनी

नंदाबाईची लावणी !
दीड दिसाची पाहुणी !

वज्हाडी लोकगीतें

सासुचा सासुरवास	जाऊची जाळणूक
सदा हडहड जीवा	नाहीं कोणाचें तें सुख !
सासुचा सासुरवास	नंदाबाईच्या लावण्या
नाहीं घेत कानींमनीं	करी कंथ संपादण्या !
सासुचा सासुरवास	हळं नंदाबाई ! बोला
दारीं जोडा खडाडला !	कंथ बाहेरुनी आला
सासुचा सासुरवास	रोज नहाण्या ^१ तेलाचा !
वेणी फणी कुंकवाचा	नाहीं उजूर बोलाचा !
सासुचा सासुरवास	किल्ली कुलूप लावून
चाले मारझोड रोज	कोण पाहते येऊन
सासुरवासाखालीं	ढिले शस्त्रही अवघे !
काळ कठते कठिण	कार ^२ अस्सलाची तगे !
एवढा सासुरवास	सांगू कोणापाशीं बाई !
रात कहराची जाई	नांदे सखा परगांवीं !
एवढा सासुरवास	कोण्या नसावा सुनेला
मुक्या गरीब गाईला	वनवासी सीतेला !
एवढा सासुरवास	सांगू कोणापाशीं रामा !
आटले गणगोत !	नाहीं भाऊ बाप मामा !
संसाराची हरिकथा	ऐका तुम्ही ग्यानवाना ^३
दाटे कंठ सांगतांना	पाणी नेत्रां सांभालेना !
सासुचा सासुरवास	मन सारखें विटलं
वाज्याच्या झडक्यानं ^४	पान केळीचं फाटलं !

१ न्हाण्याच्या २ मुलगी ३ शहाण्याने ४ जोरानें

पिंजरा पडे सुना

सासुचा सासुरवास करते तमतम^१ !
घालूं तोंडाला कुलूप करूं बाई ! किती सम ?
सासुचा सासुरवास रोज टेकते वेशीला
जे ते बोलती सुनेला नाहीं वाली दुबळीला !
सासुचा सासुरवास नको करूं असा माता !
तुहा राम बाई ! होता आली पराव्याची^२ सीता
सासुचा सासुरवास नका करूं सासुबाई !
सुना गवळ्यांच्या गाई मनीं नांदवणें नाहीं !
किती अस्तुरी गांजली गांजली परोपरी
जागा देवाजीच्या घरां भेटे न धरतरी^३ !
गाय अस्तुरी गांजली गांजली केसो मासीं
घरीं देवाजीच्या म्हाडा देशील एकादिसीं !
सासुचा सासुरवास काय सांगूं शेजी बाई !
रांजणा खालीं जाई फूल उगवत नाहीं !
सासु सासऱ्याचं दुःख भ्रताराचं थोडं सुख
नाहीं लेकी सारजेचं कधी दुखत ते नख !
सासु सासऱ्याचं सुख जरी भ्रताराचं दुःख
लेकी सारजेचं कसं तोंड सुकतें नाजुक !
सासुचा सासुरवास सोसते जीवावरी
सख्याच्या जीवासाठीं जाते रात शेवावरी^४ !

वण्हाडी लोकगीतें

एवढा सासुरवास
तेथून परिपाठ

*
भांडती सासासुना
राघो वनांत उडाला

झाला रामाचे सितेला
लागला दुनियेला !

* *
काय केले रे ! दुस्माना !
पिंजरा पडे सुना !

माहेरा जाते बाई !

:

:

६६

माहेरा मी जाते बाई !
गोष्ट ऐकानि हिताची
माहेरा मी जाते बाई !
तूप सेवयाचं ताट
माहेरा मी जाते बाई !
चार दिवस सुखांत
माहेरा मी जाते बाई !
सून पित्याची लहान
माहेरा मी जाते बाई !
उभी राहते अंगणीं
माहेरा मी जाते बाई !
मात्या माउलीच्या सुना
माहेरा मी जाते बाई !
नांदे भरले गोकुळ

बसनि पित्याच्यापार्शीं
देईल इसमा^१ काशी
बसायाला पाट पिढं
भासा कवतीक पुढं !
नाहीं जात राहायाला
माहेर ते भोगायाला
मान कोणाचा पाहीन
माह्या बंधुची कामीण !
धुते पाय माही माय
गर्वानं भावजय !
माहेर भोगायाला
रोज मला राबायाला
माहेरीं भाऊभासे
वाडा आनंदाचा दिसे !

माहेरा जाते बाई

माहेरा मी जाते बाई ! माझ्या माहेराची रीत
माय साखरेचे लाडू बांधते शिदोरींत !
बैलांचा बाई ! बारा कोठा मोठा एळवाचा^१
बावाजी माहा बाई ! नांदे कुणबी देवाचा !
बैल गाडे घोडे बरी असामी टोलेजंग
पागोटी लाल रंग लोक पाहतांना दंग !
उभी माडीवर माडी पहा माझ्या बावाजीची
लंका झळके सोन्याची कशी माझ्या माहेराची !
लाल दिसते दुरून बाई ! दिवा देउळाचा
झेंडा फडके देवाचा कळस कां माहेराचा !
उभी माडीवर मामी दिवा जळते लोण्याचा
आंत पिवळा संदुक बाई ! भरून सोन्याचा !
उभी माडीवर माडी जळे दिवा राहूं राहूं
वर चौसर खेळती भावजय माहा भाऊ !
येती लागूं माझ्या पाया दोघा बंधुच्या कामिनी
नथनीला हिरकणी चोळीला टीपा दोनी !
माहेरा मी जाते बाई ! भावजय चंद्रकळा
वाळूं घालते बंधुचा ओल्या धोतराचा पिळा !
रोज चांदीचा गडवा सोन्याची आचमणी
माही मायबाई काशी घाले तुळसीला पाणी !

वऱ्हाडी लुकगीतें

माहेरा मी जाते बाई ! शिंपीण सथा बाई !
आखुड धर बाही नटुली^१ भावजई !
* * *
करे बंधु देणं घेणं माय बांधते शिदोरी
कशी माहेराची वाट डोळां दिसते साजिरी !

आवळी आली फुला ! : : ६७

झाले वर्ष बाई ! बारा
बेल तांदुळ वाहतां
आली चावडीच्या पुढं
पुत्र बांधवाला झाला
दारीं चावडीच्या पुढं
चोळी अंगावर बाई !
बांधा चावडीच्या पुढं
राजाला झाला पूत
लवते कां डावा डोळा
सगुण कां ठायीं ठायीं
वाटेनें ठायीं ठायीं
माझा^२ भाऊजीच्या काय
भाऊजी आले नेऊं
ठेवा चौरंग अंगणीं

माझ्या बंधुच्या नेमाला
महादेवाच्या पिंडीला !
आवळी हिरवी फुला !
देव नवसा पावला !
मानाची गुढी आली
नवी काढून फेकली !
तोरणा रेशमी सुत
नाहीं आनंद मावत !
उजवी भूज खेळे
कोण पाहुणे गं ! आले ?
लाल पुरुषांचे खेडे
नांद गाडीचा खडाडे !
मला बाई ! बारशाला
टाका पलंग बसाला^३

१ ठेंगणी २ माझ्या ३ बसायाला

आवळी आली फुला

लाल झलमाची^१ गाडी
माझ्या बांधवाचे कोणी
सोडा रेंगेच्या बैलाला
आला भाऊ माहा राजा
पुसे घरीं सासुबाई !
आले कही दिवसाचे
आला भाऊ माहा बाई
जेवणेवाला रोज
पाहुणा मोठा लोक
भाऊजी माहा रोज
पाहुणा बंधु घरीं
तुंपावेगळा बंधुला
भाऊजी आले घरीं
तोडा चवळीच्या शेंगा
घरीं बंधुजी पाहुणे
बंधुच्या जेवणाला
गोड पुरणाची पोळी
भाऊजी आले घरीं
निन्या^२ साखरेच्या पोळ्या
बंधु पाहतां डोळ्यांनीं
आले बंधुजी पाहुणे
काय बंधुचे जेवणा

पाहतां कां दारीं सोडा
शेल्यानं जा बैल झाडा !
पाणी गंगाळांत पाजा
टाका बैठकींत बाजा
' लाल कोणाचा मंदील ? '
माहे भाऊजी पाटील !
आज पाहुणा कईचा !
तूप साखर पोळीचा !
काय वाढूं भाजीपाला
सोजीचा खाणेवाला !
काय करूं सासुबाई ?
चालत घास नाहीं !
भाजीला कांहीं नाहीं
निसते मी दादीबाई !
काय रांधूं माहे मना
घोळा साखर पुरणा !
तुपाची वरून धार
करीन पाहुणचार !
तुपा भरले गिह्यास
मोठा जिवाला उव्हास !
काय करूं काय वाढूं ?
करूं बुंदीचे मी लाडू ?

वऱ्हाडी लुकगीतें

पांची पक्वान्नें भरून	लागे बंधुराज जेऊं
ताटाला नाहीं रीघ	पापड मी कुठं ठेवूं ?
बंधुजी आले घरीं	विड्याला पान नाहीं
धाडूं कोणा कोण्याठायीं	खेड्याची हे वस्ती बाई !
बंधु पान खाणेवाला	सुपारी आली अंगा
बाई ! कोणीतरी मला	झाड लवंगाचे सांगा !
माह्या बहिणीच्या पोटीं	जन्मला बाल मोती !
कही सोन्याचे बिंदले	घालीन मी त्याच्या हातीं !

मंजुळ पार्यीं बाजा ! : : ६८

कसा वाटेनं चालला	बाई ! माहा राजाराम
हातच्या रुमालानं	डोईचा पुसा घाम
धांवे दुडदुडा पार्यीं	गळ्यामर्धीं कंडी गोफ
हातीं पार्यीं कडेतोडे	लाडका गुणाचा लेक
बाई ! टीकादुशी खालीं	सरी बाईचा आकडा
बाळ राजस छकुला	मधें ताईत फाकडा !
दिसे लोकाचं लेकरू	जसं बिदीचं ^१ खापर !
माहा राजस छबडा	सर मोत्यांचा टपोर !
रोज लोकाचं लेकरूं	खेळते कूपकाटीं
बाळा राजसा रे ! गल्ली	झाडते मी तुह्यासाठीं !

मंजुळ पार्यीं बाजा

बाळाचे आले डोळे डोळ्याला लाली मोठी
भरीन काजळ हातीं लावीन मी अफु तुटी !
“ बाळराज बाळराज ” हाक मारते कव्हाची
सख्या हरी रे ! सोनुल्या ! कुडुं खेळा गुंतलासी
पार्यीं तोड्या पैजणाचा लागे गोड नाद काना
घरीं चौकांत रांगता लाडका राजस राणा !
ठेवूं दळणाची पाटी लपवुनी कोणिकडे
घरभर बाळ माहे हिंडे बाई ! चौहीकडे !
हातीं पार्यीं कडे तोडे खुले कानांत गोखरू
डोळे मोडून हांसते कसे लाडाचे लेकरू
काळे डोईवर बाल कसे माह्या लाडक्याचे !
बाल झोपतांना गात झाकते पलंगाचे !
काळे लंबे लंबे बाल उभे बालाचे आकडे
टक लावून पाहूं मी किती त्याच्या तोंडाकडे !
आंगड्या टोपऱ्याचा करीन बाळाला जामा^१
रूमाल खिडक्याचा आणल भावाचा मामा !
रोज बाळाला सुखाची लागते झोप मोठी
नांदे वाड्यांत भरल्या लाडका लखपती !
कसा वाटेनं चालला डोलत हा गणराजा
वाजते पैजणाचा मंजुळ पार्यीं बाजा !

वऱ्हाडी लुकगीतें

पहिल्यानं गरवार !

:

:

६९

पहिल्यानं गरवार^१
 हिच्या पाउलाची खूण
 पहिल्यानं गरवार
 भरतार गुलहौशी
 पहिल्यानं गरवार
 दंडाला बाजुबंद
 पहिल्यानं गरवार
 धनी चतूर शाहणा
 पहिल्यानं गरवार
 पुसे बाई ! भरतार
 पहिल्यानं गरवार
 भरतार गुलहौशी
 पहिल्यानं गरवार
 भरतार तिचा हौशी
 पहिल्यानं गरवार
 पुरवतो भरतार
 पहिल्यानं गरवार
 गेला भरतार बाई !
 पहिल्यानं गरवार
 अंगोणीं भरतार

म्हणते कां बाई " नाही " !
 देते कंबर ही गाही !
 नाकीं नथनीचा रोख !
 लावी बुगडीला झोक !
 मराठ मोळा लेणं
 हातीं गुलाबी काकण !
 सासु करते बाहणा
 ठेवे लिहून महिना !
 दिसे तोंडावर लाली
 " कोण्या महिन्याले न्हाली " !
 अन्नाचा येते वास
 दारीं लावला गुलबास
 बसे अन्नाची कावशी^२
 लावे अंगणीं तुळसी !
 मन्सा^३ खाण्यावर नाहीं
 नऊ महिने मिठाई !
 येती अन्नाच्या हुलका
 दूर पानांचे मुलखा !
 मागे आंबट चिंबट
 तोडे पिकलं कवठ

१ गर्भार २ किलस ३ मनीषा, इच्छा

काय वहिनी ! मनांत

पहिल्यानं गरवार महिना झाला दीड
गोड आंब्याचे शेंदरी मागते खाऊं पाड !
पहिल्यानं गरवार मागते साखर निंबु
गेला बागेत पुण्याच्या तिचा भरतार शंभु !
पहिल्यानं गरवार खाऊं वाटते पोपई
भरतार ठायीं ठायीं बागा हिंडवी शिपाई !
पहिल्यानं गरवार लेऊं वाटे उदा खण !
बाई ! भुजीवर डाव्या कसे शोभे बिंद्राबन !
पहिल्यानं गरवार घरीं राणीचा सोहळा
गडी पुसे गडियाला “ कां रे ! गड्या ! तूं पिवळा ” ?
पहिल्यानं गरवार महिने नऊ बरे गेले
गरवारीच्या गादीचे देव खालीं उतरले !
पहिल्यानं गरवार महिने नऊ नवाकडे
शेवट निभावणें दिवस देवाकडे !

काय वहिनी ! मनांत ! : : ७०

नार संपतीची मोठी चाले वहिनी तोऱ्यानें
भरजरीचा पदर वर उडतो वाऱ्यानें !
नथ नाकांतली बाई ! नाकाला झाली भारी !
नका वहिनी ! लावूं हे गडे ! सरजे मोहरी ?

वन्हाडी लोकगीतें

नाकाच्या नथनीचा
 नथ शोभली वहिनी !
 सोन कुसुंबी शालूचा
 वृहिनी ! पहा दारीं
 गोड बोलका भाऊजी
 कशी राघोला दंडते^१
 वर नजर करोनी
 गांवाला गेले दादा
 घामानं गिलगिली
 घाला आंगणांत वाळूं
 झाडा आंगण साजरे
 लाडा कौतुकाचा माहा
 नका खांद्यावर शेव^३
 थट्टेल बंधु येतां
 जरीचा धोतरजोडा
 बंधु दिवाणाची माह्या
 वहिनी धुते धुणं
 रंगेल बंधु कसा
 नाहीं रंगारीण बाई !
 शालू वहिनीचा माह्या
 गांवांच्या चावडींत
 वर माहा बंधुराजा

आखुड झाला दांडा
 तुमच्या गोऱ्या तोंडा !
 आटा नवा उकलला !
 सडा लवंगाचा झाला !
 माही वहिनी प्रीतीची
 मैना राघोच्या तोलाची !
 पाहतां कां रांगूं रांगूं
 वहिनी ! किती सांगूं ?
 बंधुरायाची रजई
 नका उभ्या राहूं बाई !
 बाई ! काडी कचऱ्याचें
 भासा^२ आंगणांत नाचे !
 वहिनी हा असा टाकूं
 लागलना घरीं टोकूं !
 नका करूं बाई ! दांडी
 मोठ्याच्या शेजी^४ मांडी !
 दूर पदर फेकून !
 डोळे झांकते मागून
 रंग तुहा गे ! साधला
 नाहीं गादला^५ निघाला !
 बाई ! ओळी ओळी वाजा
 भाऊ वळणांत तुझा !

१ शोभते २ भावा ३
 ५ मळलेला

पदर ४ शेजारी

काय वहिनी ! मनांत

बंधु तुमचा वहिनी ! पहा गोंधळ्याची कळा !
आला फार दिसां घाला माळ कवड्याची गळां !
बारिक पांढर पीठ कसं माह्या मथुरेचं
करते वसरीं ताट बंधुराज चातुराचं !
जाई मोग्याच्या कळ्या लाल भरजरी शेल्या
सांगा वहिनी ! तुम्हाळा गुफतां ह्या कशा आल्या ?
नथ नाकांत तुमच्या सरजे दूर दूर !
पहा आरशांत रूप गुलाबी खुले नूर !
तंग दंडावर चोळी लेते वहिनी बुड्यांची
लाल चमक बिजली राणी माह्या केवड्याची !
काले लंबी लंबी बाल लावतां हें किती तेल ?
वेणी गुंतली वहिनी सांगा कोण उकलंल ?
नाचणी नाचयेते बाई ! एका पायावर !
वहिनी ! मोडे डोळा कशी माह्या बंधूवर !
रुळ शिंदेशाही तोडे वहिनी ! माही लेते
पायाला जड जातां चालतांना लचकते !
डुले हौसीच्या कानांत सोनियाचे कर्णफूल
डोल डोलते कसे हे बुगडीच्या खालीं डूल !
छत आरसे बिलोरी महाल लाल रंग !
शेज फुलांची जाईच्या ! आंत छपर पलंग !
जळे पितळी कंदील झगझगे लाल वात !
वाट कोणाची पाहतां काय वहिनी ! मनांत ?

वऱ्हाडी लुकगीतं

मैनाचे ओले केस !

:

:

७१

जावई पाटील आपले होय कोण
नातं लावते मालन
जावई पाटील पूत मायेचे पंडीत
लेक माही चंद्रज्योत !
जावई पाटील बाई ! कंठीचें पदक
लेक मालन अधिक !
जावई पाटील कंठीचे रुद्रमणी
लेक माही हिरकणी !
जावई पाटील चांदाचे गुरुभाऊ
रूप चांदणीला बहू !
जावई पाटील लाल रेशमाचा गोळा
मैना माही सवा तोळा !
जावई पाटील रत्नमालेचे माणिक
जाई तुऱ्याला अधिक
जावई पाटील बाई ! सुरतेला तेज
चंद्रावाणी माही बीज !
जावई पाटील शोभे सुरत सावळी
मैना मोहोर पिवळी !
जावई पाटील माही लाडकी यमुना
उभी सड्याच्या अंगणा !
जावई पाटील सोऱ्याचा पानपुडा
लाडकी देते विडा !

फूल वाहतें नाजुक !

जावई पाटील पलंग पितळी गात
मैनाचा पडे हात !
जावई पाटील उशी जाईच्या फुलांची
घार डोयीं अत्ताची ।
जावई पाटील उशीचा झाला नास !
मैनाचे ओले केस !

फूल वाहतें नाजुक !

:

:

७२

राजामधें राज करी	काळी गळसरी राज
कपाळीं कुंकु लाल	चढवतें कसें तेज
बाई ! सर्व लेणं लेली	लेली सेवाच्या ^१ आडून
कुंकु कपाळींच लाल	दिसे ठळक दुरून !
बाई ! सर्व लेणं लेली	लेली लसण्या ताईत
कुंकु कपाळींच लाल	सान्या लेण्यांचा नाईक
माह्या सोनेरी चुड्याचा	घाट कोणाला येणार
माहे देव नारायण	इंद्रसभेचे सोनार
माह्या पिवळ्या चुड्याचं	सोनं कसं शिवराई
बारा पालखिला भोई	आंत मानाचा देसाई
सासु बाईचा कुसवा	कसा निघाला चांगला
माह्या कपाळाचं कुंकु	राजा रहींस ^२ शोभला !

वन्हाडी लोकगीतें

सासुबाईचा दह्यानं	हात भरला घरांत
माह्या चुड्याच्या सोन्याचा	उजेड महालांत !
माह्या चुडियाचं सोनं	चांगलं बावन कशी
देव विठोबा पाहून	बांधलं पदरीं खुशीं
माह्या चुडियाचं सोनं	कसं बाई ! नालबंदी !
वाळूचा महादेव	केली पूजा पानामंदीं !
कपाळीं लेली कुंकु	सारं कपाळ झांकलं
नांव हरीचं टाकलं	पाप पदरीं लपलं !
बाई ! राजामधे राज	राज भ्रताराचं भोलं
कुंकु आताराचं कोरं	चिन्यांचा मोकळा घोळ
सर्व लेणं लेली	लेली गळ्यांत सारजा
लाल कपाळाचें कुंकु	लेण्यांचा सव्यां राजा !
* * *	* * *
बाई ! भ्रताराचे राजीं	मोठं भ्रताराचं सुख
पिंडीवर शंकराच्या	फूरु वाहतें नाजुक !

राजा कसा भुलवला ? : : ७३

बारीण बहिणा बाई ! हातीं पान दे मोजून
हिरा बसला शेजून !
बारीण बहिणाबाई ! उघड तूं झोपा ताटी
सखा उभा पानांसाठी !

राजा कसा भुलवला ?

- बारीण बहिणाबाई ! पानांच्या या काढ शिरा
लाल गंभीराच्या कोरा !
- बारीण बहिणाबाई ! पानांचे ग ! तोड देठ
लाल मदनाचे ओठ !
- बारीण बहिणाबाई ! पानांचा ग ! पुढा बांध
गांवाला निघाला चांद !
- बारीण बहिणाबाई ! पानांचा काढ डाला
भारी गिऱ्हाईक आला !
- बारीण बहिणाबाई ! पान निवड बंगला
विडा रंगू दे चांगला !
- बारीण बहिणाबाई ! तुहे नवतीचें पान
तांड रंगतें खाऊन !
- बारीण बहिणाबाई ! नको चौकांत तूं जाऊ
पानांचा नास बहू !
- बारीण बहिणाबाई ! मोज आकड्याचें पानं
पहा दारांत मोहन !
- बारीण बहिणाबाई ! बांध पान बेगीबेगी
घोडी उभी ग ! सारंगी !
- बारीण बहिणाबाई ! तुझा पानांची आवड
केली बाऱ्याची सावड !
- बारीण बहिणाबाई ! पान खाऊन पैशाचे
तांड रंगू दे हौशाचें !

वन्हाडी लोकगीतें

बारीण बहिणाबाई ! सांग कुठं तुहा वाडा
रंगू दे ग ! दांत दाढा !
बारीण बहिणाबाई ! पानांचा तूं भाव सोड
बोल जरा मशी गोड !
बारीण बहिणाबाई ! सांग कोणा पाहसी
पान मोजतां भुलसी !

* * *
बाई ! साजरी सुंदर कोण बारियाची मुला
पानांच्या ग ! विड्यामंदी राजा कसा भुलवला !

लाल कुसुंबी पागोटी ! : : ७४

लाल कुसुंबी पागोटी	शिरिं पेचाची बांधली
लखलखीत चांदणी	शुक्राची कां उगवली ?
लाल कुसुंबी पागोटी	बांधणी शिंदेशाही
दंडे ^२ बाणा मोंगलाई	सखा मानाचा देसाई !
लाल कुसुंबी पागोटी	बांधली आळागोळा
खुले मामाजीची निळा	वान सावळा शोभला
लाल अंगरखा अंगीं	पायांत दाटे जोडा
गुणाचा साजण मोठा	गोड साखरेचा पुडा !
कमरेला तरवार	बाई ! पाठीवर ढाल
घोड्याची राउताच्या	तुरकी कशी चाल !

१ मुलगी २ शोभे

लाल कुसुंबी पागोटी !

रेशीमकाठी जोडा कसं पाहणं रोखाचं
बाई ! चालणं टीपीचं^१ काय सांगूं राजसाचं
सखा रोज धुतो अंग तांड्याच्या गंगाळांत
रुद्रफुली जरिकाठी मागे धोतर हातांत !
शोभे हत्याच्या मस्तकीं सोन्याचं पिंपळपान
वर राजाबिंडा सखा कसा चालला बसून !
बाई ! मोठे मोठे डोळे ! निळ्या आरशाचे भिंग
सखा चालता थाटांत कचेरी उभी दंग !
किती मोठे मोठे डोळे भिवया काळ्या रुंद
खुले कपाळीं सख्याच्या केशरी लाल गंध !
गळ्यांत कंठी गोफ कानांत भिकवाळी
बाई ! माह्या सरदारा शोभली तालेवारी !
मऊ गादीवर उशी शाल लाल पांघरासी
राघो गोड बोलायासी सखा शेजी गुलहौसी !
पिकलें पान रोज खातो पलंगीं बसून
रंगतो मुखीं विडा साजणी ! प्रीतीगुणं !
कवळ्या तोंडावरी झाला मुरुमांचा सडा
कसा फुलला केवडा सुगंधी बेलदोडा !

* * *
बाई ! फुटली बांगडी हातीं टिचला बिल्लोर
सख्याची ग ! भरज्वानी जसा आंड्याचा फुल्लोर

वऱ्हाडी लुकगीतें

उभ्या मांडवाचे दारीं !

:

:

७५

उभ्या मांडवाचे दारीं	बोहले सवाहात
लाल झालरी छताला	शोभे कारंजें मधांत !
उभ्या मांडवाचे दारीं	नुपर ^१ गेल्या डेळी
मामा आणुनी हातांनीं	लावतो हिरव्या केळी !
उभ्या मांडवाचे दारीं	अपुरा झाला जांबा ^२
मामा तोडून हातांनीं	झांकतो वरून आंबा !
उभ्या मांडवाचे दारीं	नाहीं न्हात न्हाणोऱ्यांत
मोट्याचा नवरदेव	मागे कंठी गंगाळांत !
उभ्या मांडवाचे दारीं	रथाला लावा हात
सवासणी पांचजणी	नवरा काशीनाथ !
उभ्या मांडवाचे दारीं	आपण हातोहातीं
टाकूं बोहल्याचे पेंड	येतील मामाजी रातीं
उभ्या मांडवाचे दारीं	कशा लवतील भुजा
दिसीं लगनाच्या मामा	राहील मागोनी उभा !
उभ्या मांडवाचे दारीं	होतील वऱ्हाडी जमा
दिसीं तांबुलाच्या हातीं	घालील उंसर्गीं मामा !
उभ्या मांडवाचे दारीं	झोड अहेराची झाली
सुटली बंधुची गाडी	सोडली पिवळी बाली !
उभ्या मांडवाचे दारीं	रांगोळी जागोजागीं
मानाच्या पहा उभ्या	वरमाया दोघीतिघी !

१ उण्या २ जांबळीचीं, डाहाळें

उभ्या मांडवाचे दारीं !

उभ्या मांडवाचे दारीं	कुणी रांगोळी काढली
रत्नांचा हातीं चुडा	पहा वरमाथ लेली !
उभ्या मांडवाचे दारीं	कोण घडी घडी नाहे !
भाय नवऱ्याची मानी	मान चौरंगाचा पाहे !
उभ्या मांडवाचे दारीं	वर फडकला झेंडा !
नेसली नवरी साडा	पुसते ब्राम्हण वाडा !
उभ्या मांडवाचे दारीं	चिखरु कां दाट झाला
तांड्याच्या गंगाळांत	बाप नोवऱ्याचा न्हाला !
उभ्या मांडवाचे दारीं	खेळते उभ्या गल्लीं
पिचली कन्या केली	लाडाची उजवली !
उभ्या मांडवाचे दारीं	हातनळे भुईनळे !
वरमाथेचे चालले	मानापानांचे सोहळे !
उभ्या मांडवाचे दारीं	चंद्रज्योत उजळली
कोण पाय धुग्रासाठीं	मानाची उभी केली ?
उभ्या मांडवाचे दारीं	मामा नवरीचा कोण ?
कानीं मुडक्याचं सोनं	लाल पागोटी बांधून
उभ्या मांडवाचे दारीं	गर्जती मंगल मूर्तीं
ऐक लाडके ! तूं कानीं	जोडा जन्माचा संगत !
उभ्या मांडवाचे दारीं	नाहीं समईची चाड !
पडे नवऱ्या मुलीचा	चंद्रज्योतीचा उजेड

वन्हाडी लोकगीतें

माझ्या आईनं न्हाणलं !

:

:

७६

माझ्या आईनं न्हाणलं
 सारी उकलली वेणी
 घरीं पांच गंगाळानं
 पाणी वेशील; टेकलं
 उभया चिंचीची साउली
 काय माउलीची सर
 बाई ! चिंचीची साउली
 सग्या^१ माउलीची सर
 कधी डोईभर नाडा
 सर जेवणाचे ठायीं
 मला मावशी परीस
 आहे मायबाई माही
 सर माउलीची माझ्या
 पंढरपुरी खण
 माय म्हणतां मायेशी
 मावशी म्हणतांना
 माया मायेच्या इतकी
 गण्याचा तो थांग नाही
 शेळी आंगांतली माझ्या
 चाक्याच्या गंजीवर^४

कसं केसोकेसीं लोणी
 गेला वास द्वारकोणीं !
 आंत आईनं न्हाणलं
 करी नगरी नवल !
 चिंचीच्या ते बरोबर
 करंल ते सावतर^१ ?
 राहे चिंचीच्या पुरती
 कशी करंल चुलती !
 घालते कां भावजई
 काशीची त्या येत नाहीं !
 माही माउली अर्धाक
 शुद्ध गंगेचे उदक !
 कशी करंल मावशी
 चोळी होईना पुरेशी !
 ओठाला ओंठ भिडे !
 अंतर तें किती पडे
 कोणा कधी येत नाहीं
 भरे समुंदर^३ बाई !
 फाटतांना भुजावर
 धावे काशीची नजर !

१ सवत्र २ सख्या ३ समुद्र ४ कापडाचे दुकानावर

माझ्या आईनं न्हाणलं !

हिरव्या काळ्या चोळ्या	धाडते वरच्यावर
माउली माही काशी	भरल्या पेवल्या चार !
हिरव्यान् काळ्या चोळ्या	जरीकाठी रेशमाच्या
किती लेवूं मोजणीच्या	माझ्या माता सजणीच्या !
माउली माही धाडे	सुपारी लवंगा दोडे
गोफांचे ते करदोडे	कसे नवे नवे नाडे !
गंगा जमनी धडीची	शिवे माय माही चोळी
बाई ! भुजीवर डाव्या	कशी काढली मासोळी !
गोड जेवण जेवली	माझ्या माउलीच्या ताटीं
भरल्या काठोकाठ	दह्या दुधाच्या ग वाटी !
जेवण जेवतांना	टाके भातावर तूप
माझ्या जेवणाची टूक	सारी काशीला ठाऊक !
जेवली मी पोटभर	दर्हाभात कालवला
आत्मा माउलीनं माहा	पुरा बाई ! निववला !
कशी जेवण जेवली	गूळ मांडा शिरापुरी
वाक्या मांडल्या दौहिरी	ताटाच्या हारोहारीं !
मायबाई ! तुझ्या घरीं	केलं राज रावणाचं
पडलं म्या नाहीं ताट	उचललं जेवणाचं !
घरीं मायबाई ! तुझ्या	सुखाचा हा गेला जीव
घरीं पराव्याचे किती	लागे वापराचं भेव !
सदा शेजीचं उसणं	आणलं तें तसं देणं
माझ्या काशीच उसणं	नित आडव्या मापानं !

वन्हाडी लोकगीतें

भूक लागतां पोटाला	हिंडनि सारा गांव
कोण काशीच्या वेगळं	मले ^१ म्हणणार जेव!
गणगोतांनीं भरून	माये बीना सारागांव
कंठ पाण्यानं सुकतां	घेते विहिरांची धांव !
आंब्याची आंबराई	पिकून होतांना सडा
जाव माउलीचा वेडा	म्हणे “पोरीला गाडी धाडा”
बाई ! उचकी लागली	पितां पाणी नाहीं गेली
याद माउलीनं केली	नाहीं मला विसरली !
जन्मली मी तुह्या पोटीं	कशी म्हणूं तूं आंगळ
गंगे परीस निर्मळ	तूं ग केळी मी कंबळ !
घेतला म्यां जन्म तुह्या	शुद्ध केळीच्या कपाटीं
थोर बावार्जाच्या माह्या	राज इंद्राच्या त्या पोटीं !

सासऱ्याला जातां ! : : ७७

सासऱ्याला जातां	हात गळ्यांत घालते
खांब गाडीचा धरते	मैना लाडाची रडते !
सासऱ्याला जातां	गणागोताची मालन !
भेटी भलाईनं सारा	गेली दिवस कळून !
सासऱ्याला जातां	वर ओलांडते माथा
जोडते दोन्ही हात	आपल्या साऱ्या गोता

सासऱ्याला जातां !

सासऱ्याला जातां नको रडूं फुसूं फुसूं ?
सुजले रडून डोळे किती शालीनं मी पुसूं ?
सासऱ्याला जातां दाट चिल्हाटीचं बन
दोन्ही रस्याच्या बाजूनं शाल घेणं^१ आवरून !
सासऱ्याला जातां बोरी भराटी बाभुळ
गाडी बुरख्याची लाल नवी पडदी फाटंल !
सासऱ्याला जातां बाई ! गाडी उभी केली
भेटीला उतरली मैना पाया लागूं आली
सासऱ्याला जातां नका " रहा " म्हणूं कोणी
सांसुचा सासुरवास ! येते हृदय भरोनी !
सासऱ्याला जातां सारे मागेपुढें लोक
भावाला मैना एक नाहीं आनंदाचं सुख ?
सासऱ्याला जातां सदा येते न माहेरा
घाला न्हाऊं लाडकीला ताट लाडवाचे करा !
सासऱ्याला जातां सासुरवास फेडा
साळीच्या भातावर बत्तासे गोड फोडा
सासऱ्याला जातां रडतं कां सांग तरी ?
पाठीचा बंधुराजा देतो तुला धूरकरी !
सासऱ्याला जातां मोठी ठकाऱ्याची^२ तानी !
आसु पुसा नेतराची सोडा लुगड्याची चिणी

वऱ्हाडी लुकगीतें

सासऱ्याला जातां लागंल तोंडाला ऊन
हाणा गाडी साडलीनं केळीच्या बऱांतून !

*

*

*

सासऱ्याला जातां मैना मुळंमुळं रडे !
पाहे बाई तोंडाकडे धकली गाडी पुढे !

सूर्या डोलला दिवसा ! : : ७८

सख्या ^१ भ्रताराचं सुख	सांगतांना देवदारीं
पांची पांडवाची सभा	बसवीन मी सामोरी
मारे हाक सखा रोज	पाणी पिण्याच्या मिषानं
म्हणे गोडी गुलाबीनं	“ मोहना ! पाणी आण ”
धुतां गंगालांत अंग	फिरे चकार नजर !
पुसे “ कुठं मैना नार	झालं पाणी थंडगार ! ”
पुसे आवड एकांतीं	हात गळ्यांत घालोनी
म्हणे “ आणूं कां पिजेची ^२	बोल नथ मैनाराणी ! ”
हौस पुसतां भ्रतार	“ काय साजणी ! मनाची ? ”
टीक ठशाची निंबोणी	चाळ सांगते सज्याची !
केली भ्रताराच्या राजीं	लेण्याची म्यां सारी खुशी
गोट पाटल्या सोऱ्याच्या	गळसरी खाली दुशी !
नाहीं भ्रताराच्या राजीं	उरली लेण्याची गोडी
माळ पुतळ्याची गळा	सरी खालती दुलडी !

१ प्रेमळ २ पिंजरीची

सूर्या डोलला दिवसा !

काय काय सांगूं बाई !
तोडे शिंदेशाही पायीं
राहूं दिला नाहीं गळा
फिटली लेण्याची हास
सख्या भ्रताराचं सुख
येतां लाडक्याचा मामा
येतां बाहेरून पुसे
कशीं बोलूं एकाएकीं
पाय टाकतां दारांत
कुठं पळाली वालंबा
म्हणे “ आल्या गाईं घरीं
चतुर सासु बोले
येतो साडसूड आंत
“ पानाला लाव चुना ”
रोज कांकणाचा हात
लागते प्रीतीची झोप
राज भ्रताराचं सुखी
रोज जरीचं पातळ
गोड भ्रताराचं सुख
हासे नाजुक चांदणी
गोड भ्रताराचं सुख
भर दिवसा डोलला

लेण्याची माझ्या शोभा
खालीं त्याच्या पायजिबा !
कसा बाई ! माझ्या पैस
उरला नाहीं सोस !
सांगूं कोणापाशीं रामा
सुख सांगीन विसामा !
“ मन मोहना ना दिसे ! ”
घरीं वडील माणसें !
म्हणे “ विड्याचा खोळंबा !
प्रीतीची माही रंभा ? ”
मालन कुठं गेली ? ”
‘ तेल नंदादीपा घाली ! ’
हातीं लोटून कवाड
म्हणे “ सुपारी फोड ”
भ्रताराच्या उशा खुर्ली !
सख्याच्या रंग महालीं !
केलं कसं साधं भोळं
नेसली मा पायघोळ !
रातीं सांगतां अंगणीं
तारा तुटला गगनीं !
सांगतांना येतां जातां
वर सूर्या पाणी पितां

वन्हाडी लोकगीतें

उदार सती जीवा !

:

:

७९

साडी चोळी रुक्मिणीला	सत्यभामेला दोरवा ^१
अंगणीं तुळसा बाई	थंड पाण्याचा गारवा !
तुही तुळसा माउली !	जोवर गं ! ओली माती
रामाच्या पु त्रैसाठीं	तोडल्या मंजुळा रातीं !
पाला कवळा हिरवा	गळतां पिवळा रस
गोड चांगुलपणाला	देव कृष्ण तुहा खुश !
बिचारी तुळसाबाई	झिझून होतां खोड !
देव विठोबानं केलं	बसाया तिचं पिढं
होतां तुळसा बाईच्या	वाळून सनकाड्या !
देव विठोव्या पहा	चालल्या मंदिरीं गाड्या !
तुळसा मायबाई !	नका हिंडूं रानोवनीं
जागा पित्याच्या अंगणीं	ओढ्यावरी बिंद्रावनीं ^२ !

*

*

*

सुखाचं घरदार	दुःखाचा बाप राजा
टाके हातांनीं निदानीं	वैद्याच्या घरीं बाजा !
सारं सुखाचं सासर	दुःखाचा बाप भला
खांद्याचा नवा शैला	देजं वैदुराया केला
सुखाची सासुबाई !	दुःखाची मायबाई
वैद्याच्या हिंडे गांवीं	उन्हा पावसांत पायीं !
* * *	* * *
संसाराची हरिकथा	सांगतांना देवदारीं
कोण ऐकणार कानीं	सभा सारी पाठमोरी !

१ सुती, साधे कापड

२ वृंदावनीं

उदार सती जीवा !

जगीं हांसून बोलून संसार केला गोड
कोण जाणते चतूर सले अंतरांत फोड !
लेली हांसून बोलून कपालभर कुंकु
माहे अंतरींचे दुख कोण जाणूं गेली सुख ?

*

*

*

मुक्या अस्तुरीची निंदा करूं नको रे ! पुरुषा !
आपल्या मनामंदीं नार जळून कोळसा !
करते अस्तुरी ताट आपल्या इमानानं
पुरुष कां बेइमान गाय अस्तुरीचं उणं
सोळा सहस्र गोपीगण येतो भोगूनही शाही
अस्तुरी देते गाही पती माहे तसें नाहीं !
गोड साखरेचा पुडा लाल मुंग्यांनीं वेढला
चालत्या प्रीतमिंदीं कसा बिघाड पाडला !
चोळी अंगातली माही फाटून झाली चिंधी
गाईच्या कळपामंदी माहा आनंदाचा नंदी !
पाखरूं राजहंस पिता पाणी निचंतीनं
कावळ्या कुचिंदान दिलं तळं डहुळून !
सुटली वाराधुंद झाडाला नाहीं पान
जंगलच्या पाखराचं उडालं बाई ! मन !
पाखरूं राजहंस मोत्याचा चारा चरे
कोणा ठाऊक मनांत संगती साठीं छुरे !
साहू घडी घडी बोल किती विखाहुनी कडू
साजणी बाई ! माहे किती सांग मन मोडू

वन्हाडी लोकगीतें

पिकलें वृंदावन खाउशा होतें मन
घोलतांना साखरेंत नाहीं जात कडूपण !
कसा वणवा लागला साऱ्या जंगलच्या तणा
भडकली आग पोटीं किती समजावूं मना
जात अस्तुरीची गाय जळे हातीं तिच्या दिवा !
सती समज पुरुषा ! उदार आपल्या जीवां !

टांगा अंगणीं बंगई ! : : ८०

आलं पहिल्यानं न्हाण हिरव्या ग ! साडीवर
गुंफा सोनेरी मखर
आलं पहिल्यानं न्हाण बाई ! कसं नेणतीला
नाहीं फूल शेवंतीला !
आलं पहिल्यानं न्हाण करा वसरींत जागा
दूर उभी चंद्रभागा !
आलं पहिल्यानं न्हाण नका करूं गाजावाजा
सखा नेणता ग माझा !
आलं पहिल्यानं न्हाण सांगून धाडा बाई !
गोड खव्याची मिठाई
आलं पहिल्यानं न्हाण घरीं बोलवा कासार
भरा चुडा दाणेदार !
आलं पहिल्यानं न्हाण सांगा बाई ! पेटकरा
साज तुरियाला करा

हांसत सखा उभा !

आलं पहिल्यानं न्हाण साडी पिवळी जरीची
चोळी शेवंती फुलाची
आलं पहिल्यानं न्हाण लावा मखराला जाळी
काढा रंगित रांगोळी !
आलं शुभ घडी न्हाण करा ऋतुशांति बाई !
टांगा अंगणीं बंगई !

हांसत सखा उभा ! : : ८१

पहिल्यानं आलं न्हाण मैना एकुलती एक
लाडा कौतुकाची लेक
पहिल्यानं आलं न्हाण दारीं वाजंत्र्याचा ताफा
झाला कसाराला नफा !
पहिल्यानं आलं न्हाण बसवा शोभनी रंभा
करा बाई ! सारी शोभा !
पहिल्यानं आलं न्हाण दारीं सनईं मंजुळ
घाला ओटींत नारळ
पहिल्यानं आलं न्हाण करा सोवळा साजरा
गुंफा केळीनं न्हाणोरा
पहिल्यानं आलं न्हाण फेडा हौस पुरी बाई !
आणा बाळी पुणेशाही !
पहिल्यानं आलं न्हाण अंगीं चोळीचं घ्या माप
पिंताबर मोरछाप !

वज्हाडी लोकगीतें

पहिल्यानं आलं न्हाण घाला खाऊं गोड मेवा
ओले अंजीर बोलवा
पहिल्यानं आलं न्हाण उटी हळदीची अंगा
मांडा घरांत चौरंगा
पहिल्यानं आलं न्हाण करा बाई ! सारवण
लाल खोळीचं गंधानं
पहिल्यानं आलं न्हाण मसूर तांबडा रंग
चांदवा घा वर तंग
पहिल्यानं आलं न्हाण सुटे अत्तराची हवा
पलंग पितळी नवा ।
पहिल्यानं आलं न्हाण घाला न्हाऊ सोडा वेणी
हौस पुरवा साजणी !
पहिल्यानं आलं न्हाण मखर देते शोभा
हांसत सखा उभा !

नांव घे न्हाणकरिणी ! : : ८२

पहिल्यानं आलं न्हाण नका करुं उतावळी
बारा वर्षांची पुतळी !
पहिल्यानं आलं न्हाण चला पाहुं कौतुकाला
दोघे बसले न्हाला
पहिल्यानं आलं न्हाण आली कौतुकाची वेळ
घाला ओटींत नारळ

नांव घे न्हाणकरिणी !

- पहिल्यानं आलं न्हाण नको लाजूं सख्या ! मनीं
आम्ही तुम्हा रे ! बहिणी !
- पहिल्यानं आलं न्हाण बाळराज नागपुरी
सांगा साडी भरजरी
- पहिल्यानं आलं न्हाण सासुसासऱ्याला खुषी
पातळ बोलवा देशी !
- पहिल्यानं आलं न्हाण नंदेला लगबग
फुलोरा खोऊं लाग
- पहिल्यानं आलं न्हाण ज्योत कंदिलाची लाल
शेजीं गुलाबाचे फूल !
- पहिल्यानं आलं न्हाण आरसे मखरा लावा
वर गुलाबी चांदवा !
- पहिल्यानं आलं न्हाण हौशी आहे कसा देर
लावे मखराला मोर !
- पहिल्यानं आलं न्हाण लावा मखराला मोती
रंगेल पुरा पती
- पहिल्यानं आलं न्हाण चोळी हिरवी स्वस्तिक
मोठं नंदेला कौतुक
- पहिल्यानं आलं न्हाण शेजीं झाले पुष्प दाट
रुततल कळया देठ !
- पहिल्यानं आलं न्हाण शेजी झाले पुष्प थोडे
माहेरा निरोप धाडे
- पहिल्यानं आलं न्हाण गाणं सरलं साजणी !
नांव घे न्हाणकरिणी !

वन्हाडी लोकगीतें

डोळे वाटेकडे राहे ! : : ८३

बाई ! पहिल्या दिवशीं घरीं बोलवा ब्राह्मण
हार्तीं पंचांग घेऊन
लावा दुसऱ्या दिवशीं आंगा हळद चोखट
टाका चवरंग पाट
बाई ! तिसऱ्या दिवशीं चोरून घाला पाणी
करा आंत तेलफणी
धाडा चवथ्या दिवशीं गांव कसाराला विडा
हिरवा भरा चुडा
बाई ! पांचव्या दिवशीं लिहा सोनाराला पत्र
घडवा फुलपात्र !
बाई ! सहाव्या दिवशीं चौकांत झाली दाटी
भरा नारळानं ओटी !
दिसीं सातव्या दोड्यांनीं भरा जरीची पिवशी
करा उभी पलंगाशी !
बाई ! आठव्या दिवशीं उभी खिडकीशी पाहे
डोळे वाटेकडे राहे !

उभे महादेव पारावती ! : : ८४

बाई ! दळण दळते दळते मी पांच दाणे
झोपले पाळण्यांत सोनुलें बाळ तानें

१ पार्श्वी

३३५

उभे महादेव पाराबती !

दळण दळतांना
रथ संसाराचा बाई !
नाहीं दळण फांडणा
नांव पित्याजीला येते
दळतां कांडतांना
कार^१ अस्सलाची हात
सुपांतले ओले गहू
कृष्णाचा जन्म झाला
दळण दळतांना
माता सजणीचं माह्या
जाते हातांनीं ओढते
काशी कलिज्याची माही
ओढत नाहीं मला
जाते माह्या माउलीला
जाते घागऱ्याचे बाई !
समोरच्या वसरींत
जाते ओढते बाई ! मी
माता कामिनीचं माह्या
जाते मी ओढते बाई !
माह्या माउलीच्या मळा
जाते मी ओढते बाई !
मणगटीं माउलीचें
नव सुतर ते दूध
झाली म्हणून मी आज

हाताला आले फोड
गेला कसा भारी जड !
रोज भंगत रांधणा
थोर बहुत चंदना !
आसूं गाळल पापीण
जोडते पुण्यवान !
दळते हे कारणाला
गोकुळ अष्टमीला !
दंडाला आले गोळे !
कसं मन करवळे !
ओढतां कां जड जाते
धावून हात देते !
जाते बाई ! एकलीला
घरां तिच्या बोलायाला
रोवते मी मंदिरांत
जळे तेल कंदिलांत !
मणगटाच्या हें नेटें
मोठं गडे ! दूध लाठे !
दोन्ही बोटाचे चिमटीं
मोठ्या दुधाच्या हिंमती
आंग ओढतां डोलतें
दूध सारखे खेळते !
पेली बाई ! सरासरी !
माये ! तुह्या बरोबरी !

वज्रहाडी लोकगीतें

नवसूतर ^१ ते दूध	कसून मी पेली पुरी
माये ! तानपणीं तुझ्या	बसून ग ! मांडीवरी !
दूध माउलीचं कसं	गोड अमृताचा डोणा
पिऊं वाटे बाई ! किती	तृप्ती मनाची होईना !
तुझ्या अंगातली चोळी	झाली आंगीं माझ्या तंग !
माउली ! मी ग ! तुही	गोड चवळीची शेंग !
तुझ्या अंगातलीं चोळी	माझ्या आंगाला होईना
झाली मायबाई तुझ्या	बरोबरीची मी मैना !
दळण हे दळतांना	आंगाच्या झाल्या गंगा !
माय ग माउलीनं	मला चारल्या लवंगा !
नाहीं भंगत दळणा	बाझ्या माझ्या लोखंडाच्या
घुटी माउलीनं माझ्या	पाजल्या ग ! व्यखंडाच्या
*	*
बाई ! दळण सरलं	सरली सरस्वती !
उभे अंगणांत पहा	महादेव पारावती !

कोण्या शेवट गतीला !

:

:

८५

देवा नारायणा ! साऱ्या
कसा झाला रे ! निष्टूर
हुबळेपण हे देवा !
कर्धी होईल शाहणा

दुनियेला तूं पावसी
सांग बापा ! माझ्याविशी ?
जाईल कां धीरीधीरी
नेणता हा माहा हरी

कोण्या शेवट गतीला !

माझ्या दुबळे पणाची
नको पाहूं आतां अंत
सारी दुबळेपणाची
देवा ! मनानें मोकळ्या
मला दुबळेपणाचा
किती विटंबना देवा !
आला दुबळेपणाचा
साता जन्माच्या दुस्माना
सुख सांगूं काय कोणा
कंठ दाटतो सांगतां
किती तहान लागते
सांगूं कसे पोटांतले
आपलें सुख दुःख
नाहीं वाली दुबळ्याचा
पोट तोडती कावळे
जीव चालला रे ! धांव
नाहीं सोसवत कळा
धरूं कोठवरी आशा
नार संपतीची मानी
तोंड टाकून बोलतां
फाटले हे दानखड
आधार न मार्ग पुढं

लाज वाटतें जनाची
इच्छा पुरव मनाची !
लाज गुंडाळते खोटी
सोडते पदरीं गांठी !
अंदेशा हा पुरा आला
कसा डोळा रे ! लावला ?
तसं सांगूं किती बहू
नाचारी^१ तूं नको देऊं
सारे दुःखाचे उमाळे !
बोल तोंडीं अडखळे !
पडे ओठाला कोरड
बोल निघेना रे ! धड
काय सांगूं कोणा रामा
कोणी ऐकण्या रिकामा
धरि धरूं कोठवरी ?
सांभाळ ये तोल हरी
जीवा सदा वनवास !
येतील मिऱ्याला घोंस
संपत ते तिची तिला
झोंबे बाण काळजाला
नाहीं अवजे^३ चुंबळ
सांगूं कोणाचं मी बळ ?

वंहाडी लोकगीतें

सती द्रौपदी गांजली
कृष्णाजी बांधवानें
सती द्रौपदी माईची
मान देशाची चुनडी
किटले हे रोज कान
कसा माह्याविशी कुठं
भाऊ धर्माचा न कोणी
कशी टाकली एकली
अंगाला येतो घाम
शेवाच्या पदरानं
घरीं अंबाडीची भाजी
कोण येऊन पाहते
काढते मी देवा ! रेती
फोड हाताचे पिकोनी
उडे आगाशी वावडी
आधार तुटका दौरा

सभेमंदी उभी केली
वखें तिला पुरवली !
हार्तीं आसुडतां निरी
तुवा पुरवली हरी !
पोथ्या पुराण ऐकून
निजला तो नारायण ?
नाहीं उभा कोणी बाप
काय पदरांत पाप ?
सुरे अंगांत हा वैरी
कोण पुसंल भिवरी ?
बिनकणीची रांधते
रोज उपाशी निजते !
काळा फोडुनी खडक
लागे कुटतां ठणक !
वारा तुफान सुटला !
कोण्या शेवट गतीला ?

शब्दसूचि

या सूचीमध्ये तळटीपांत न दिलेले व सामान्य मराठींत प्रचलित नसलेले शब्द दिले आहेत.

(शब्दांपुढें पृष्ठांचे आकडे दिले जाहेत.)

भागजला (३२) = आगाजला, प्रख्यात झाला	दूक (११३) = संवय, आवड
अदिशा (१२७) = संशय, चीट	डाला (१०७) = मोठें टोपलें
आट (२७) = गर्व, तेढ	डाहण्या (४८) = पडे
आडीगुडी (११) = संशय	तलफ (७१) = संवय, व्यसन
आराधुरा (४८) = मागचा पुढचा विचार	ताठ्या (२५) = कापड विकणारा
उकळती (५९) = वगूल करण्याचा अधिकार	दांडी (० करणे) (१०२) = फाटलें वख शित्रणें
कथ (७२) = कांत, नवरा	दानखड (१२७) = नेसलेलें जुनें लुगडें
कोरा (१०७) = कडा	दुलडी (११६) = दो पदरी द्वार
गंभीर (८५) श्रीमंत	धकली (११६) = चालली
गुद्दीऱ्या (४८) = एक प्रकारचा त्रिषारी साप	धडाल (२२) = एकदम, सरळ
चकराची (४०) = भ्रमांत टाकणारी	धुपावला (१४) = धुवून निघाला
चाठ्याच्या (२९) कापड विकणाऱ्याच्या	नेटून (१८) = पायावर डोकें ठेवून
जगुमला (८१) = लाडकी, जगांत एकटी प्रीय	पाउकर (८२) = पाटाचा नवरा
झाडा (९३) = केल्या कर्माचा दिशेव	पान (३८) = पान लागणें, सर्प चावणें
	पावंडा (७१) = पाउल, पाउलाची सर नाही अशा अर्थी

पिंजेची (३) = पिंजरीची (नथीचा प्रकार)

पीढे (११८) = पाट

बहुबेटी (७१) = लेकबाळ

बाऱ्या (४८) = सर्पांचे वीष उतरण्या-

करतां म्हणतात ते मंत्र अथवा गाणीं

बाली (१२१) = भारी लुगड्याचा

प्रकार

भलाईनं (११४) = निरोप

घेण्यानं

महीना (४९) = उदार, थोर

माल्ही (३२) = म्हाली, न्हावी

रवंदळ (१२) = नाश, सडघाण

राशी (३१) = (०निघणें) लग्नाच्या आधीं

नवरीच्या मांडवांत जावयास निघणें

बान (५७) = वर्ण, रंग

वैतागवाडा (१४) = राणीला रुसून
बसण्याकरितां महालांत केलेली जागा

शाही (४२) = राजबिंडा

सलदी (८३) = ?

सवाण (७३) = साफ

सवारल (७७) = तयार करील

साटोडी (३६) = साटोरी

सामावला (२९) आला, गर्भात आला

सार (पाणी०) (६) = अंघोळीला पाणी

काढणें

सार (करणें, होणें) (१३) = पाठविणें

निघून जाणें

खास्तिक (१२३) = खस्तिक काढलेली

हातमुंडा (२३) = पुष्कळ जर असलेली

हुलका (१००) = वीट, ओकारी

शुद्धिपत्र

अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	ओळ
पहिली	पहिली	१	३
टांकल	टाकल	१०	१६
सारे	सार	१२	१३
”	”	१३	१
आजणाला	आजनाला ^१	१३	१४
सार	सार ^२	१३	१९
— —	वनाचे वनफळ सीताबाई तुहे लाडू	१४	१६
आळे	आले	१५	४
गवळी	गवळी	२२	१४
डोळ	डोल	२३	२२
ककडीला	काकडीला	२४	११
नांक शोक	नोकशोक	२८	२४
लेणारीण	लेणारीण ^१	२८	२३
विसाम्याला	विसाम्याला ^३	३२	१३
मोतिचा	मोतिया	४३	२०
अस्तुरीचो	अस्तुरीची ^३	४४	१३
अगीन	अगीन ^४	४७	१६
शाळीचा	शालीचा	५०	२
धारी	भारी	५६	१८
वळणीचा	लावणीचा	६३	२०
सानं	सोनं	६४	५
सौदा	हौदा	७०	७

तडपाने	आदत, सवय	७१	२५
शक्क	पदर	७७	तळटीप
नाही	माही	७८	१५
पराण्याची	पराव्याची	७९	१९
”	”	८०	६
बहिणीची	वाहिनीची	८१	१७
लहरी	लाडकी	८१	तळटीप
हलके	हलके किंवा लोखंडी गज	८१	तळटीप
हुंबरड्याचं	हुंबरड्याचं ^२	८७	१९
हुंबरड्याचं	२ हुंबरड्याचं	८७	२१
जावळयान	जावळ पान	८८	११
इंधन	इंधन किंवा गंजी	८९	तळटीप
इसमा	इसामा	९४	७
टेंगणी	नखरेळ	९६	तळटीप
पुरुषांचे	मुसुमांचे	९६	१६
कुटुं	कुठं	९९	४
खुली	खाली	११७	१५
विठोब्या	विठोबाच्या	११८	११
सुख	सखु	११९	४
जंगलच्या	जंगलच्या	११९	१८
बाळी	बाली	१२१	१९
मळा	मळा	१२५	२१
दानखड	दानखड ^२	१२७	२३

